

ІНСТИТУТ ДОСЛІДІВ ВОЛИНІ

"VOLHYNIAN CHRONICLE"

"CHRONIQUE DE VOLYN"

ЛІТОПИС ВОЛЫНІ Winnipeg

13—14

Накладом Товариства „Волинь”

ВІННІПЕГ

—

1982

—

КАНАДА

ЛІТОПИС ВОЛИНІ LITOPYS VOLYNI

Науково-популярний збірник
волинознавства

A popular chronicle of Volynian
studies

Видає Інститут Дослідів Волині
і Товариство „Волинь”
у Вінніпезі

Published by Research Institute
of Volyn and Society of Volyn
in Winnipeg

Редактор: *Михаїло Подворняк*

Editor: *Michael Podworniak*

Редакція застерігає собі право скорочувати й виправляти рукописи,
але за висловлені в статтях погляди — не відповідає.

Адреса — Address

RESEARCH INSTITUTE OF VOLYN

P. O. Box 606

WINNIPEG, MANITOBA, CANADA R3C 2K3

Ч. 13-14

1979 - 1982

No. 13-14

ЗМІСТ — CONTENTS

	Стор.
ПІДСУМКИ Й МІРКУВАННЯ, Ілля Онуфрійчук	3
ПРИЧИНКИ ДО ВОЛИНОЗНАВСТВА:	
До 400-річчя Острозької Біблії, Іраїда Герус-Тарнавецька	7
Свято української культури, проф. Іван Огієнко	12
Шість тижнів на Волині в 1943 році, В. Боровський	28
Володимиричина („Наша Культура”, Львів, 1932)	43
Початки Пласти на Волині, Федір Тижук	51
Культурна праця на Волині до 1921 року, Яків Лавриченко	55
Історія давніминалих днів, Ангелина Матушевська-Лопухович	66
Дощ, Тоня Шалапай	69
Знайомими дорогами, Степан Позняк	70
Весілля в Кані Галицькій, Кирило Куцюк-Кочинський	90
З минулого, Андрій Терещенко	91
Державна концепція С. Петлюри, Улас Самчук	96
Волинь і Бальзак, Федір Онуфрійчук	102
Рим, Волинь і Московський цар Димитрій, Ф. Онуфрійчук	105
Українська вищепочаткова школа в Сарнах, О. Волинець	109
На прощання, Волинянка Т. З.	112
Тривожний дзвін, Кирило Куцюк-Кочинський	116
Балада про Поліську Лярису, Ярослав Курдидик	117
Почаївсько-Кременецькі друкарні, С. Родіон	120
Дещо про життя православників українців в Аргентині і Парагваї, Я. Лавриченко	121
„Український Байкал”, О. Січкарчук	127
Почаївський монастир має служити атеїстичній пропаганді	128

З НИВІ НОВИХ ЗДОБУТКІВ:

До голістичного розуміння і трактув. людини, І. Тарнавецька	129
Антоніна Горохович	133
Рецензії на книжку А. Горохович	134
Мое село, О. Капітанчик	136
Біла книжка про Лесю Українку, А. Курдидик	137
Земля Волинська, Іван Гарасевич	138
Етимологічно-семантичний словник укр. мови, М. Подворняк	139
Етимологічно-семантичний словник, Дм. Чуб	145
<i>East Slavic Cyttilica in Canadian Repos.</i> I. G. Tagnaweska	146
„Армія без держави”, І. Степанівський	147
Історія укр. літературної мови Митр. Іларіона, Дм. Чуб	150
Нова книжка, „Вітер з Волині”	152

З ЖИТТЯ І ПРАЦІ ОРГАНІЗОВАНИХ ВОЛИНЯН:

Чому ми об'єднуємося як волиняни?, А. Горохович	153
Діяльність Т-ва Волинян у Торонто, Т. Горохович	161
Дермань, Дермань..., Марія Голод	165
Загальні збори волинян у Вінніпезі, М. Дубенчук	166
Німецьке Історичне Т-во Бувших Жителів Волині, М. Бойко	171
Загальні збори Т-ва „Волинь” у Німеччині, прот. М. Гаюк	172
Звіт з діяльності Управи Т-ва „Волинь” у Вінніпезі, М. Гаюк	174

ЮВІЛЕІ І ВІШАНУВАННЯ:

До літературної спільноти	177
75-річчя Уласа Самчука, С. Новицький	179
Д-р медицини Федір Тижук	182
70-річчя о. Паладія Дубицького, В. Гординський	186
70-річчя прот. М. Гаюка	189
Вшанували нововисвяченого диякона, І. Корнило	189

ВІШАНУВАЛИ ТИХ, ЩО ВІДІЙСЛИ ВІД НАС:

Тарас Бульба-Боровець, С. Кандиба	191
В пошану сл. п. д-ра М. Данилюка, Т. Горохович	196
Пам'ятник на могилі поета О. Стефановича	199
У пам'ять курінного УПА М. Скорупського, М. Турецький	202
Сл. п. Константин Онуфрійчук	204
Бл. п. Каленик Щерблюк, І. О.	206
Інж. Микола Богдан Дзівак, Кость Циркевич	208
Олександер Глувко	210
Іван Погайдак, І. Онуфрійчук	211
Прот. О. Теодорович	212
Прот. Андрій Дубиновський	213
Петро Стрижовець	214
Себастіян Гомонюк	215
Д-р Антоніна Гуменюк	216
Микита Котульський	217
Анатоль Лобачевський, о. В. Іващук	218

ПІДСУМКИ Й МІРКУВАНЯ ПРО ВИДАННЯ ВОЛИНЯН

(З ПЕРСПЕКТИВИ 30-РІЧЧЯ ДІЯЛЬНОСТИ)

Відзначувати 30-річчя творчої організаційної діяльності, як оце роблять вільні волиняни згуртовані в Т-ва „Волинь” та Інституті Дослідів Волині, — це рідкісна подія, особливо, коли огляд минулого виявляє, що за той час доконано низку конкретних здобутків. Тут-бо не тільки витрачувалося зусилля й засоби на саме збереження внаслідуваніх культурних надбань; навпаки, на сторінках нашого минулого занотовано чимало оригінальної творчості, нових духовних вартостей, пригадано дещо з минулого.

Проте 30-річчя організованого життя волинян у Вінніпезі — це не перший ювілей. Були вже відзначення 10-річчя, 20-річчя і 25-річчя життя й праці наших організацій. Але, коли тепер поглянути на все з перспективи 30-річчя, то наші колишні ювілії видаються якось несміливо-скромними, — ніби в людей не було віри, що ті організації досягнуть 25- чи 30-річчя. Але ось 30 років життя і праці Т-ва „Волинь” та Інституту Дослідів Волині — за нами, а перед нами й ще стелиться не менш активне й плодотворне майбутнє.

Інститут Дослідів Волині й Товариство „Волинь” у Вінніпезі взяли на себе почесний обов’язок видання української книжки — не тільки для сучасного читача, але й для читачів майбутніх; може статися так, що вони колись з великою спрагою шукатимуть українського друкованого слова.

Згадані волинські організації оце закінчили рік своєї винятково плідної праці, і той рік вони сміливо можуть назвати своїм ювілейним роком, бо від постання Інституту Дослідів Волині й Т-ва „Волинь” оце й минуло 30 років. Цей минулий рік — як і всі попередні роки — познанчився гарними успіхами наших волинян. Минулого року, на полицях українських книгарень знову появилися цінні видання волинян, а це: „Етимологічно-семантичний словник української мови” Митрополита Іларіона, „Поетика Лесі Українки і її афоризми” Мгр. Т. Горохович, „Україн-

ські письменники в Канаді" О. Гай-Головка, „Літературні Жанри" А. Юриняка, „Плянета Ді-Пі" У. Самчука, „Армія без Держави" от. Т. Бульби-Боровця, „Вітер з Волині" М. Подворняка і ін.

Коли ж сягнути далі, то кожен прожитий рік волинянами не пройшов даремно, не був змарнований, бо працьовиті члени згаданих організацій волинян у діяспорі і дали щось корисного, щось доброго до невмирущої скарбниці нашої культури. Наприклад, ми видали 2-тим накладом глибоку працю Митрополита Іларіона „Історія української літературної мови", отримали коротку студію про видобуту із забуття філософську спадщину Памфіла Юркевича в опрацьовані д-ра прот. Ст. Ярмуся, поклали на полицях своїх домашніх бібліотек твори У. Самчука — „На білому коні" й „На коні вороному", а також твори Митрополита Іларіона: „Мої проповіді", „Історія церковно-слов'янської мови" у двох томах, „Дохристиянські вірування українського народу", „Слово про Ігорів похід" та багато-багато інших. І треба з усією певністю сказати, що коли б не щира і самовіддана праця згаданих волинських організацій, усі ці твори лежали б десь у своїх рукописах. Але до них сягнула рука патріотів Волинської Землі, які повністю збагнули і зрозуміли велике значення рідного друкованого слова. Тому, завдяки невеликому гуртку тих патріотів народ наш на чужині отримав довгу низку дуже цінних і корисних книжок, за які теперішнє покоління, а також покоління майбутнє нашого народу буде їм глибоко вдячне. І не тільки наші люди, які живуть далеко від рідного краю, але, віримо, що прийде колись довгожданна пора, коли спадуть кайдани з нашого народу в Україні і всі видання волинян на чужині опиняться в Україні і скажуть нашим людям про те, що ми й на еміграції робили дещо для своєї Батьківщини.

Доповнюючи свою видавничу діяльність, Інститут Дослідів Волині й Товариство „Волинь" протягом минулих років випустили низку аркушів пропам'ятних марок на пошану великих постатей України, а зокрема Волині. На самперед Митрополита Іларіона, Агатангела Кримського, Уласа Самчука, Олекси Стефановича, Оксани Лятуринської та інших. Ці марки були зразково виконані й вони принесли для згаданих волинських організацій признання

всієї нашої громади, а зокрема від великої сьогодні родини українських філятelistів.

Підсумки на 30-ліття, як кожен може ствердити, без сумніву, поважні. Ми маємо чимало більших і менших організацій на чужині, але ледве чи є в нашій спільноті такий невеликий, водночас і такий позитивний своєю працею гурт людей, як волиняни у Вінніпезі, які потрапили досі працювати у великій згоді, а через те і змогли показатися такими великими успіхами у своїй праці.

Варто також звернути увагу на те, що окрім місце в тій праці має жіноцтво, згуртоване в Товаристві „Волинь”, яке шляхетно змагається в організаційній праці зо своїми чоловіками. Діяльність того жіноцтва зосереджена головно в імпрезовій секції. Жіноцтво Т-ва „Волинь” відповідає за т. зв. „волинські колодки”, за всякі інші волинські імпрези, за продаж домашніх виробів, з яких усі прибутки ідуть на культурну працю волинян, — на видання і розповсюдження рідного друкованого слова.

Коли ці рядки здаються до друкарні, а їх читатимуть в усій нашій діяспорі, а може й на рідній землі, тоді якраз виходить з друку другий том „Етимологічно-семантичного словника української мови” Митрополита Іларіона. До того вже зданий до друку „Краєзнавчий словник Волині і Волинського Полісся” проф. Ол. Цинкаловського, як також праця волинського письменника У. Самчука „Втеча від себе”. Це третій том, цебто закінчення його трилогії „Ост”. На цю книжку довго чекає наша спільнота у вільному світі і волиняни повинні почуватися щасливими, що їм припала честь бути видавцями цієї монументальної праці.

Святкуючи 30-річчя спільної праці волинян у Вінніпезі, мені, як голові Товариства „Волинь”, приемно на цьому місці подякувати всім членам згаданих організацій та всім нашим друзям-прихильникам у Канаді і поза нею за ширу співпрацю, за солідарність, яка панує в нашій праці аж досі. При цьому хочу подякувати за все з цією вірою, що коли між нами далі пануватиме згода, братнє довір'я й любов, то ми, з Божою допомогою, ще зможемо багато-чого корисного зробити для добра нашого народу.

Ілля Онуфрійчук

ПРИЧИНКИ ДО ВОЛИНОЗНАВСТВА

Іраїда Герус-Тарнавецька

ДО 400-РІЧЧЯ ОСТРОЗЬКОЇ БІБЛІІ І КНИГОДРУКУВАННЯ НА ВОЛИНІ¹

Незважаючи на частково невідрядні події, XVI-те століття в історії української культури має велике значення.² Протягом цього часу в країні постало ряд більших і менших культурних центрів, а серед них Волинь зайняла передове місце. Велика культурна праця тоді велася у Володимирі, Ковлі, Луцьку, Крем'янці, Дермані та в менших місцевостях таких, як Пересопниця, Хорошів, Дворець й інших. А основним культурно-науковим центром стає місто Остріг.

В Острозі в другій половині XVI-го століття постала висока школа, рівень якої буввищий від будь-якої другої школи не тільки в Україні, але у всій східнослов'янщині. У цій школі, крім церковно слов'янської мови, вивкладали ще грецьку та латинську мови й навчали предметів т. зв. „візволених мистецтв”. Острозьку школу називали по різному. Називали її „тримовною гімназією”, або „тримовним ліцеєм”, як про це свідчить вірш бакалавра Краківського університету, Симона Пекаліди.³ Пізніше часто називають її „академією”.⁴ Однаке ця назва, більш усього, відноситься не до школи як такої, а до гуртка науковців, яких зібрали довкола тієї школи князь К. Острозький, і які сповняли теж педагогічні функції. Первістком школи традиція називає Герасима Даниловича Смотрицького, батька відомого наукового діяча і полеміста, Мелетія Смотрицького і Степана Смотрицького, протопопа острозького і теж письменника. Все таки, характер острозької школи ще й досі не з'ясований задовільно. Відомо однаке, що саме якраз в Острозі було вироблено тип „слов'яно-греко-латинської” школи, продовженням і розвитком якої стала пізніше Києво-Могилянська Академія. Остріг відіграв теж певну роль у розвитку музичної культури. Про це свідчить поява в Ірмо-

лоях XVII-XVIII ст. хорових текстів „острожського напіву”.⁶

Важливим чинником, що впливав на розвиток культурно-наукового осередку в Острозі, було устатковання там друкарні. Головним промотором усього культурного руху, як відомо, був Київський Воєвода Константин-Василь Константинович Острозький (1527-1608). Князь Острозький згуртував біля своєї школи високоекваліфікованих наукових фахівців і діячів культури з метою розпочати працю над здійсненням довго виношуваних своїх плянів — видання слов'янської Біблії. Біблія, що давала широкі можливості різного тлумачення і використовування багатьох місць свого тексту та завжди була невичерпаним джерелом надхнення для мистців і літераторів, у період Реформації стала предметом релігійних диспутів. Попит на Біблію, зокрема на Біблію у розумілії мові, ставав дуже великий. Так, що Біблія була першою книгою великого формату, якою Гутенберг започаткував у 1455 р. книгодрукування в Європі. То ж не диво, що князь Острозький, започатковуючи друкарство на Волині, уважав за необхідне видати якраз Біблію.

Щоб краще оцінити працю над Біблією та самої книги в політично-культурному житті не тільки українців, але всіх тих народів, які хвалили Бога слов'янською мовою, необхідно зробити невеличкий регрес в історію Біблії слов'янською мовою.

Перший переклад Біблії на слов'янську мову — це відома праця двох високоосвічених братів із Солуня, Кирила (Константина) і Мефодія. Цей переклад складався з перекладу поодиноких частин біблійного тексту, найбільш необхідного для їхньої місійної праці. Згодом, переклади розширювалися і так Євангеліє-Апракос поширилося в Четвероєвангеліє, а Апостол включав вже і діяння і послання апостольські. Усі ці книги розходилися по слов'янському світі і передавалися наступним поколінням у багатьох рукописних відписах і до кінця XV-го ст. вони циркулювали як окремі книги. При кінці XV-го ст. Новгородський Архиєпископ Генадій задумав всі ці церковні книги зібрати разом і доповнити їх потрібним ще текстом. Праця над цим проектом була завершена приблизно 1493 р., а її результатом був більш-менш повний текст Біблії

слов'янською мовою вперше зібраний в одну велику книгу. Правдоподібно збереглося ще 4 рукописні копії цієї Біблії, яку називають Генадієвською. Найстарша з цих копій була писана 1499 р., а інші вже з XVI-го ст.

Приступаючи до здійснення своїх задумів, князь Острозький, як було вже згадано, зібрав групу науковців і знавців „божественної справи” з Герасимом Смотрицьким на чолі та роздобув цілий ряд текстів інших Біблій, писаних різними мовами. Серед слов'янських текстів повним в той час уважався текст Генадієвської Біблії, копію якого князь отримав з Москви. Острозька вчена колегія, провіривши старанно текст Генадієвської Біблії, виявила, що цей текст не тільки що не повний, але й має багато відмінностей та перекручень.⁸

Отож, коли поширюється твердження, що текст Острозької Біблії готовувався на основі Генадієвської, то це невірне. Насправді, текст Острозької Біблії наново опрацьовувався. Надконою книгою Біблії чи її частиною приходилося острозьким вченим багато попрацювати. Наприклад, найбільш розповсюджені Книги Нового Заповіту, хоч справляли порівняно менше клопоту текстологічного порядку, зате чимало треба було попрацювати над уніфікацією мови. Однаке найтяжча справа була зі Стапорозаповітними Книгами. Найбільш утруднювала працю недоступність, а то й відсутність досконалих списків. Так, що коли князь, як говориться в передмові, „здобув досить книг і вчених людей” для задуманої справи, тоді всі, спільно порадившись, вирішили „у всьому наслідувати давній грецький переклад 72 перекладачів”. Цей грецький переклад із старожидівської мови — це т. зв. „Сентуагінта”. Так, що грецький переклад, а не Генадієвський список Біблії уважався основним у праці острозьких вчених, видно навіть з титульного листка Біблії, де цей факт чітко підкреслюється.

При підготовці видання повної церковно-слов'янської Біблії острозьким вченим прийшлося попрацювати над перевіркою всіх зібраних слов'янських текстів, включно з Генадієвським, і відповідно виправити, порівнюючи їх із Сентуагінтою і частинно з Вульгатою, як також з католицькими і протестантськими перекладами на польську і чеську мови. В результаті цього попередні переклади

Сторінка з Острозької Біблії (1581).
(Із збірки рукописів і стародруків
Митр. Іларіона Огієнка)

поодиноких книг замінено новим перекладом, а Книги Есфір, Мудрості Соломона, Пісню Пісень було перекладено безпосередньо з грецького тексту. Біблію було доповнено текстом Третьої Книги Маккавеїв, якого бракувало і який перекладено теж безпосередньо з грецького.

Усі тяжкі зусилля острозької колегії вчених, князя Острозького і друкаря Івана Федоровича завершилися виходом у світ 1581 р. величної книги. Книга ця була не тільки першою повною слов'янською Біблією, але й великою науковою працею мовного і текстологічного характеру, що засвідчила перед світом високий рівень української науки. Вихід у світ Острозької Біблії став важливою подією не лише в українському релігійно-культурному житті, але вона теж відіграла велику роль серед усіх народів, у яких мовою богослужбовою була мова церковно-слов'янська. Ця Біблія була зброєю у боротьбі проти „триязичної ересі” (що призначала тільки три мови — жидівську, грецьку й латинську — гідними для богослужбових цілей). Вона була захисником православія проти нападів католицизму, а ще більше саме в той час, проти таких протестантських течій, як кальвінізм і соціянізм.⁷ Біблія являється теж найкращим зразком українського друкарського мистецтва того часу. Вона своїм оформленням притягала увагу найбільш вибагливих бібліофілів.

Біблія вийшла з вихідною датою 1581 р., однаке трапляються примірники з вихідною датою 1580 р., або навіть з двома датами. Перед вченими постало питання: Скільки було видань Біблії? По різному розв'язували це питання. Не так давно зацікавлені цим дослідники (Дж. Барнікот, Дж. Сіммонс, А. Зернова) на основі грунтовної перевірки біля 35 примірників Біблії з різними вихідними листками і датами, встановили, що було тільки одне видання Біблії у 1581 р. Примірники з іншою датою є тільки варіянтами видання з 1581 р. Треба додати, що спершу було постановлено видати Біблію у 1580 р. і навіть видруковано було з такою датою частину вихідних листів. Коли показалося, що праця над текстом затягається, дату змінено на 1581 р. Все таки були випадки, що помилково вставлено листки з ранішою датою.

Острозька Біблія не є дуже рідкісною книгою, як багато її уважають. Вона вийшла накладом, як на той час, великим, приблизно 1,500 примірників, або й більше. Біблія широко розійшлася на Україні і серед інших слов'янських і не слов'янських народів. Примірники Біблії знаходимо тепер по цілому світі, включно з Америкою і Канадою. У Канаді знаходиться два примірники Острозької Біблії — одна у збірці рідкісних книг Митрополита Іларіона, що тепер приміщується у Колегії Св. Андрея у Вінниці, а друга Біблія знаходиться у збірці ОО. Василіян в Мондері, Алберта.

Минає вже 400 років від выходу у світ Острозької Біблії і книга ця ще й досі являється величезною культурною цінністю народу. Вона й надалі займає найпочесніше місце в українській книжній культурі та стоїть нарівні з найкращими виданнями грецьких і латинських Біблій того часу.

ПРИМІТКИ:

1. Початок книгодрукування на Волині тісно пов'язаний з Острозькою Біблією. В Острозі вийшло кілька видань (малого формату), що носять ранішу дату, як сама Біблія. Вони друкувалися під час опрацювання тексту Біблії. Це були: „Азбука” („Читанка”) (1578), „Новий Завіт з Псалтирем” (1580), „Книжка, собраніє вещей нужнійших”... (1580), „Хронологія” Андрея Римші (1580). Головною метою друкарського центру в Острозі була славнозвісна Острозька Біблія.

2. Одним з таких невідрядних явищ була денационалізація української інтелігенції.

3. Ісаєвич, Я. Д. *Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні*. Львів, 1975, стор. 69.

4. Огієнко, Іван. *Українська культура*, Київ, 1918, стор. 86. Див. теж Немировський, Е. Л. *Начало книгопечатання на Україні*. Москва, 1974, стор. 90.

5. Ісаєвич, назв. праця, стор. 69.

6. Mathiesen, R. “Bible, Church Slavonic”, *The Modern Encyclopedia of Russian and Soviet Literature*. ed. Harry Wever, vol. 3, Gulf BrBeeze, 1979, pp. 5-12.

7. Mathiesen, R. *The Ostrih Bible 1580/81—1980/81. A Quadracentennial Exhibition*. Cambridge, 1980, p. 8.

Проф. Іван Огієнко

СВЯТО УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Нарис з історії початків українського друкарства.

I

Рівно 350 років тому¹), — р. 1574-го, лютого 15 (а по н. ст. 25) надруковано першу книжку на українській землі, — це був „Апостол” львівський. І ця дата — 15 лютого 1574 р. — стала величною датою в історії української культури, і 350-літню річницю вже постійного українського друкарства ось в цім році урочисто святкує тепер ціла Україна, — Україна Велика, Галичина, Волинь, Буковина, т. зв. Угорська Русь, святкує також і численна українська еміграція.

Друкарство в історії культури кожного народу має величезне значіння, і посилі цього друкарства ми звичайно судимо й про силу культури його. І коли ми хочемо довідатися про нашу давню українську культуру, мусимо поглянути на історію нашого друкарства, — а вона перевонує нас, що наша давня українська культура була найвищою серед цілого православного слов'янського світу.

Українці рано зрозуміли велику силу друкованого слова, і тому рано приступили до друкарства. Найперші книжки для українців видруковано було дуже давно, ще в р. 1491-ім, але видруковано їх не на рідній українській землі, а в Krakovі. Але треба сказати, що Krakів тогочасний мало був схожий на Krakів теперішній: в той час у Krakові жило багато українців, і вони мали там навіть свою православну церкву; та й українські поселення в той час кінчалися десь недалеко під Krakовом.

Найпершим друкарем українських книжок був німець Швайпольт Фіоль. В той час дуже багато німців сунуло на схід, і вони тоді так сильно колонізували Польщу, що, скажемо, на вулицях Krakова чути було скрізь мову німецьку, а по костелах проповіді казано також німецькою

¹ Це слово було виголошено в Варшаві 1924-го року. Воно друкується тут на пошану сл. п. Митр. Іларіона, з нагоди 100-річчя його народження і 10-річчя упокоєння. — Ред. „І.В.”.

мовою (звідти й приповітка польська пішла: *Siedzieć jak na niemieckiem kazaniu*); од того часу багато німецьких слів зайшло до мови польської й до нашої. Ото ж нема нічого дивного, що першим друкарем українських книжок був німець Фіоль, — друкарство йшло до нас з Німеччини і найправнішими друкарями були тоді німці.

І доля судила нам, українцям, щоб серед цілого слов'янського світу ми перші розпочали друкарство, — ви передили нас тільки чехи, бо вони були найближчими до Німеччини, праобразами друкарства, а тому й мають вони першу друковану книжку ще з 1478 року, цебто на 12 років скоріше від нас. Доля судила нам, українцям, розпочати своє друкарство на 72 роки раніше від Москви, разом з тим судила вона нам першим почати друкарство на Польській землі, бо українські книжки вийшли ще року 1491-го, вийшли в той час, „*gdy nie mamy śladu polskich*”, як каже польський вчений Естрайхер²⁾.

Першими друками нашими були богослужбові книжки: Часословець, Октоїх, Тріодь пісна, Тріодь цвітна і Псалтир (ця остання книжка до нас не збереглася). Через те, що ці книжки — це найстарші друки серед цілого слов'янського світу, тому претендують на них всі православні народи, рахуючи їх своїми; але рішає тут мова, — складачі цих книжок були українці і наробили чимало помилок, але як раз „помилок” українських; скажемо, в Часословці знаходимо такі вирази: павечерния, тройцию, отроковицию, Богородицю, отцю, лицю твоему, святого, деревяного, давшому, вънчавшому, дѣйствующему, к тебѣ, в собѣ, празник, празнуем, празнуєть, катисма (і каєрма), мучиник, о проче субот, по паремьях, Амбросия і т.п.; цікаво, що тут замість і часто знаходимо є, цебто постійну українську звичку, напр.: пророчество Ерем'яно, Феодора Студ'йского, святий Аверк'є, святого Келес'я і т. п.; сам друкар підписався на книжці по-українському: Фѣоль (в тодішніх латинських актах він писався: Viol), і ця українська форма Фѣоль (замість Фіоль) гуляє собі вільно по московських вчених працях. Або ось зразок мови самого Фіоля: „До кончана бысть сія книга у великом градѣ у Krakowѣ”, „Съ Богом починаем”, „То есть личба до тои книги, яки мают тетради быти

2) Günter Zeiner i Świętopiełk Fiol, Варшава, 1867 р., ст. 61.

от початку аз (=аж) до конца, одна тетрадь подля
едно ї и тиж один лист подля другого аз (=аж) до
конца”³). Думаю, що вже цих небагатьох прикладів ви-
стачить, щоб бачити, що це були справді наші українські
видання, видання для українців; І. Франко думає, що ці
книжки друкувалися „заходами і накладом князя Костян-
тина Острожського⁴), і таким чином честь найперших дру-
кованих книжок серед цілого слов’янського світу припа-
дає волинякам.

Сумна була доля найпершого друкаря українських
книжок, гірка була доля й цих перших українських видань:
Фіоля арештувала краківська інквізіція, звідки він насилу
вийшов живим, а українські книжки понищено...

По невдачі в Krakovі Фіоль покинув це місто і перей-
шов на Угорщину, до вільного королівського міста Лево-
чі; тут, здається і помер він року 1525-го.

II

По Фіолі припинилося на довгий час українське дру-
карство, — українці задовольняли свої культурні потреби
писаними книжками. Жили ми тоді спільним культурним
життям з братнім білоруським народом, бо належали (ви-
ключаючи Галичину) до Великого Князівства Литовсько-
го; мову нашу тоді дуже шанувано, стародавніх прав на-
ших ніколи не займано; а що було справді так, про це
добре свідчить хоча б давній герб Литовського Князів-
ства (див. його на грошах тогочасних, напр., в таблицях
Чацького): з лівого боку погоня, а з правого — україн-
ський тризуб; про те ж саме виразно свідчать також ти-
сячі урядових актів, писаних нашою мовою. Складом сво-
їм і культурою це справді була Українсько-Білоруська
Держава.

Отже, дальші кроки для заведення друкарства робить
уже народ білоруський, а саме мешканець Полоцька, док-
тор Юрко (Георгій, католики назвали його Франциском)
Скорина. Скорина вибирається до чеської Праги, закла-
дає тут свою „руську” друкарню, і в роки 1517-1519 ви-

³⁾ Коротку статтю мою про Фіоля див. в журналі „Літопис” ч. 11,
ст. 163-166, за 1924 р.

⁴⁾ Нарис історії українсько-руської літератури, 1910 р. ст. 40.

дає окремими книжками свою славну „Біблію Руську”, славну не тільки тим, що це була найперша друкована (але не повна) Біблія на Сході слов'янства, але ще більше тим, що Скорина видавав її в перекладі на тодішню „русську” мову, спільну білорусам і українцям. Отже Скорина перший у нас друкованим словом доводив, що Святе Письмо треба читати рідною мовою. Видання Скорини стояли цілком нарівні з найкращими західніми друкарми і широко розійшлися по цілому православному світі.

Пізніше Скорина переніс свою друкарню до Вильни, і тут видрукував р. 1525-го ще дві книжки — Псалтиря та „Малу подорожню книжицю”; таким чином Скорина започаткував друкарство вже на православній східній землі. Але гірка була доля й Скорини, — матеріальні злидні примусили його покинути друкарство, бо на це треба було великих грошей, і — друкарство знову занепало й по Скорині...⁵⁾.

Вже значно пізніше почалося було друкарство на Мінщині, в Слуцькім повіті в містечку Несвіжу, де р. 1562-го Семен Будний видав дві книжки, але на цих двох книжках і кінчилося тут друкарство. Несвіжські друки цікаві тим, що вони цілком наслідують друки Скорини, — можливо, що сюди попала частина друкарні Скорини, або Семен Будний відлив собі букви на зразок Скорининих.

Як бачимо, раніш друкарство ніяк не прищіплювалось у нас на завсіди, — світло воно починалося, але хутко вривалося; правда, так само було в той час і в інших народів. Друкарство тоді вимагало великих грошей, друкована книжка аж до XVIII-го віку була в нас завжди дорожчою від книжки писаної; от тому це друкарство на початку постійно потребувало якогось багатого мецената, щоб дав добре гроши на книжку; такі меценати були в нас, але вони давали кошти на 1 чи 2 книжки, а далі справа й вривалася... Друкарство на початку було в нас же панською ласкою, а ця ласка мінлива, як година на весні...

І тільки пізніше, коли саме друкарство почало давати добрий зиск, тільки з того часу постає в нас вже постійне друкарство, — воно стало на свій твердий ґрунт, і з того часу існує аж до сьогодні. Почав у нас таке постійне дру-

5) Про Скорину див. мою статтю в тижневику „Літопис” за 1924 р. № 12.

карство знову таки чужинець, — москвитин Іван Хведорович.

III

Дуже цікаве життя Івана Хведоровича (в себе вдома його звали Хведорів, а в нас він сам постійно писався Хведорович). З походження був він москвитин, — був дияконом Миколи, Гостунського чудотворця, церкви в Москві. Від природи це була людина дуже розумна та жвава; довідавшись про друкарство, Хведорів зрозумів його силу, навчився його, скільки було можна, і віддав друкарству ціле життя своє.

Думка про друкарство постала в Москві ще р. 1551-го, —тоді відбувався т. зв. Стоглавий Собор, що звернув пильну увагу на те, як сильно псували богослужбові книжки тодішні писарі. Треба було якось зарадити цьому лихові, і цар Іван Грозний разом з митрополитом Макарієм порішили закласти друкарню в Москві. Шукав собі Грозний друкарів на Заході, але католицький Захід не поміг йому, бо в придачу до друкарів все намагався накинути йому й свою віру. Але допоміг датський король Християн III, — він прислав до Москви друкаря Йогана Миссенгейма Бокбіндеру, і той і організував першу друкарню в Москві. Але помічниками Миссенгейму були вже свої люди, — серед них Іван Хведорів та білорусин Петро Мстиславець. Присутність Мстиславця в першій московській друкарні каже нам про те, що на перші московські друки безумовно був українсько-білоруський вплив, що виразно виявилося в формі друкованих букв (київський устав) та в гравюрах книжки.

Але невдачним був початок московського друкарства. Першу друковану книжку випустив Іван Хведорович, що став управителем державної друкарні, 1 березня 1564 року, — це був „Апостол”. Захвилювалися виходом його перш над усе „начальники, священноначальники і учителі”, — їм завидно стало, яку теплу ласку виявляв цар до якогось там диякона, і вони, щоб припинити це, зробили те саме, що колись пророблено було в Krakovі Фіолью, і Хведоровича обвинили в еретичестві... Захвилювалися

також і писарі, — бож Хведорович своїми друками віднімав їм хліб, — і спалили царську друкарню...⁶).

Що було робити нашому ідеалістові-друкареві? Підказав йому Петро Мстиславець: не чекати, аж поки справді не присікається якийсь духовний суд за єретичество, а тихенько втікати собі на Литву, куди втікло вже чимало людей, що їм тісно було на Московщині, а там, чутки були, друкарство має вже родючий ґрунт. Послухався цієї ради Хведорович, взяв свою родину, взяв трохи видрукованих книжок, а також деякі речі друкарські (матриці для букв, кліша для гравюр), і подався з Мстиславцем на Литву, до столичного міста Вильни.

До Вильни прибули наші емігранти десь на початку 1566-го року; тоді як раз був там Сойм, і до Вильни з'їхалося багато українсько-білоруського панства. Хведорович познайомився тут з Віленським каштеляном, гетьманом Литовським Григорієм Ходкевичем. Православний, гетьман Ходкевич дуже привітливо прийняв наших друкарів і відразу запропонував їм закласти друкарню у нього в родиннім його місті Заблудові. Хведорович з Мстиславцем з радістю стали до роботи, організували друкарню, і р. 1569-го 17 березня випустили велику книжку на 8+399 аркушів в лист: „Євангеліє Учительное”. Вдячний Ходкевич, в подяку за працю, подарував Хведоровичу „весь (село) немалу на упокоеніе”.

Містечко Заблудів лежить тепер на мішаній українсько-білоруській полосі; але в XVI віці тут переважало, здається, населення українське, а тому маємо підставу початок українського друкарства відносити й на 1569 рік⁷). Але звичайно цей рік у нас часом відкидається тому, що Заблудів не знаходиться тепер на чисто українській землі.

⁶⁾ Цього факту не треба приписувати ніби московській некультурності: такої самої долі зазнавали перші друкарі й на Заході. Скажемо, генюєці, — писарі вигнали з міста свого друкаря Морбавуса: те саме сталося й в Парижі. Не краще зробили й поляки з Фіолем в Кракові р. 1492-го.

⁷⁾ Проф. М. Грушевський зве Заблудів українським, див. віденський збірник „Книга” 1921 р. ч. I, ст. 2; так само Заблудівський повіт вважає за український і Др. Ст. Рудницький в новій своїй праці: „Огляд національної території України”, Берлін, 1923 р. ст 84; російський академік А. Соболевський так само зараховує Заблудівський повіт до українських.

Року 1570-го випустив Хведорович в Заблудові ще й Псавтиря, випустив вже сам, бо десь коло цього часу покинув його Петро Мстиславець. Недовго по цьому проплив в Заблудові Й Хведорович. Гетьман Ходкевич захопився було друкарством, і в передмові до „Псавтиря” писав: „Я такоже и вперед працы и накладу моего жаловати не буду и другыя книги, церквамъ и людемъ божімъ, во Христа вѣдущимъ, потребныхъ, друкувати дамъ”. Але обставини склалися не на добре, — 1 липня 1569-го року Литву силою приєднано до Польщі, гетьман Ходкевич був великим противником цього з’єднання, а тому по люблинській унії він уже охолов до друкарства, бо було йому тоді не до того. Старий гетьман почав занепадати на силах, і вже не міг заопікуватися друкарством; він порадив Хведоровичу кинути книжки та взятися за плуга, — господарювати в подарованім йому селі. Довго боровся з своїми думками друкар-ідеаліст; він в Заблудові від доброго гетьмана „всякими потребами тілесними, пищею і одяждою удоволен бих”. Але не захотів він міняти друкарського станка на плуга, не захотів понехаяти „сімян духовних”, і по довгій внутрішній боротьбі постановив покинути Заблудів з його тілесними добрами.. „І когда убо на уединені в себе прихождах — пише про це Хведорович, — і множицею слезами моїми постелю мою омочах, вся сія розмишляя в сердци своєм, да бих не сокрил в землі таланта, от Бога дарованого мі... І тужашу мі духом, понудихся іти оттуду”... Куди ж було йти? Де шукати крашого ґрунту для друкарської справи? Куди ж, як не в Львів, де вже починало свою історичну працю Львівське Ставропигіяльне Братство.

І знову турбує друкар-непосіда свою сім'ю, бере частину (може й велику) видрукованих в Заблудові книжок разом з деякими друкарськими приладдями і мандрує до Львова. Це було десь зимою 1572-го року. Дорога була дуже важка, як раз тоді лютувала якась смертоносна пошестя. Натерпівся в дорозі добре наш ідеаліст, і не раз згадав собі спокійний Заблудів... „І в путь ществуючу мі — пише про свою подорож Хведорович, — многі скорбі і біди обрітоша, не точію долготи ради путного ществія, но і презелному повітрею дишущу, і путь ществія моего стісняющу, і просто рещи: вся злая і злих зліе...”

І ото по таких трудах десь в кінці 1572 року прибув Хведорович до Львова. Не знав бідолаха, що невесела доля чекає його найбільше якраз у Львові... Прибувши до Львова, Хведорович зараз же заходився уряджувати собі друкарню і книгарню коло неї. З книгарнею справа була легка, — підріс уже син його Іван, — батько вчив його переплетства, — от цей син і зайнявся книгарнею; взагалі, Хведорович перший заснував у Львові книгарню „русъкихъ” книжок. Доходи з цієї книгарні й приносили нашому друкареві такі-сякі засоби до життя; зазначу тут, що в ста-ровину не було спочатку окремих книгарень, — книжки продавали звичайно друкарі або переплетники з своїх майстерень, або продавали їх і всякі інші крамарі.

Але не легка була справа з друкарнею, бо на неї потрібно було великих грошей. Відразу ж кинувся Хведорович по старій своїй звичці до грошовитого панства, бажаючи зацікавити його свою культурною працею; але панство не зрозуміло його... „І обнищах многащи богатих і благородных в мірі — розказує про це сам Хведорович, — помоші прося от них, і метаніе сотворяя, коліном касаяся, і припадая на лици земном, сердечно каплющими слезами моїми ноги їх омивах, і сіє не єдиною, ні дващі, но і многащи сотворях... И в церкви священнику в слух повідати повеліх... Не іспросих умиленими глаголи, ні умолих многослезним риданієм, не ісходайствовах нікоєя милости ієрейскими чинми... И плакахся прегоркими слезами, єже не обрітох милующого, ниже помагающого, не точію же в русском народі, но ниже в греках милости обрітох...” Такі були успіхи Хведоровича серед львівського панства, — Хведорович ішов протоптаною дорогою давнього друкарства, шукав собі щедрого мецената, але такого у Львові не знайшов; можливо, коли б на той час жив тут єпископ Гедеон Балабан, то справа пішла б інакше; але у Львові був тоді польський ставленник єпископ Осталовський, а Балабан жив собі вдома в Стрятині.

Хведорович проживав у Львові на Краківськім Підзамчі і швидко зацікавив своїм ремеслом сусідів-підзамчан, міщен ремісників. Ось ці міщани й допомогли Хведоровичу відкрити друкарню. „Малі ніції — каже Хведорович, — в ієрейском чині, інії же неславнії в мірі обрітосья, помошь подающе”.

На Підзамчі жив з своїм сином Сашком (чи Сачком) Сідляр Сенько (чи Семен); це була не аби яка людина, бо він цікавився розвитком рідної культури і був в якихось зносинах з князем Андрієм Курбським; знаємо, що князь Курбський прислав цьому Семену Сідляреві, „як особі впливовій між своїми”, свої переклади. От цей Сенько Сідляр з сином своїм Сашиком і стали для Хведоровича первозванними апостолами, бо першими увірували в його культурну працю, — і матеріально допомогли йому. Сенько позичив Хведоровичу 700 злотих польських, а до того віддав йому в науку ще й сина свого Сашка. От цей Сашко Сідляр, мешканець Підзамча Львівського, і став першим українцем-друкарем, якого ім'я зберегла нам історія, — львівські акти р. 1586-го звуть його: *honestus Saczko impressor ruthenus*.

І Хведорович заснував собі потрібну друкарню, і жваво взявся до роботи; 25 лютого 1573 року він почав складати, а 15 лютого 1574 року закінчив найпершу українську книжку вже на українській землі. І от ця дата, день виходу в світ львівського Апостола, стала величною датою в історії української культури⁸⁾).

IV

Але не довго пробув і у Львові наш непосіда-друкар. Закінчивши друк першої книжки у Львові, він повіз її на Волинь, князю Костянтину Остріжському. Князь тепло прийняв нашого друкаря і відразу запропонував йому переходити до нього на службу. Хведорович охоче погодився, і вже десь в березні місяці 1574-го року став служебником князя Остріжського, набувши собі пишного титулу: *Illustris Domini Ducis Ostrosiensis et Palatini Kijoviensis librorum ruthenorum impressor*, як часом величують його львівські акти.

Хведорович, вернувшись з Острога до Львова, почав зараз же ліквідувати свої справи, і вже 6 травня 1574-го року зоставив свою друкарню, разом з книжками та ін-

8) Коли б було міцно доказано, що в XVI в. населення Заблудова було українським, тоді роком початку українського друкарства треба б рахувати 1569 рік, а рік 1574 став би тоді датою не всеукраїнською, а лише датою початку Галицького друкарства.

струментами, Сеньку Сідляру, бо не мав з чого виплатити йому боргу в 700 злотих. Сина свого, покищо, залишив Хведорович у Львові, — він мав тут оправляти, — бо був переплетником, — та продавати батькові книжки. I Хведорович переїхав на нову свою батьківщину, на Волинь, до князя Остріжського.

По найстаріших осередках українського культурного життя — по Київщині та Галичині — перше місце займає Волинь. Входячи разом з Київчиною ще з XIV-го віку в склад Великого Князівства Литовського, Волинь, що була територіально близчко до Заходу, мала собі повну змогу культурного розвою, і з бігом часу витворила в себе міцний український елемент. Литва національного гнету, як державної політики, ніколи не знала, і урядовою мовою на Волині, як і в цілій Литовській Державі, була „руська” мова, що в основі своїй була мовою українською.

Після акту 1569-го року (Люблінська унія) Волинь увійшла в склад Польського королівства. Насильне латинство й полонізація посунули на Волинь зараз же по Люблінській унії, — і примусили місцевий український елемент міцно взятися до оборони своєї віри й народності.

Західний вплив, що йшов до нас через Польщу, найперше (по Галичині) відбивався на Волині, а це дало змогу їй в культурному відношенні стояти високо. Нові реформаційні ідеї, що сунули з Заходу, теж найперше й найбільше відбилися на Волині; і справді, — аж до половини XVII-го віку Волинь була тереном, де різні релігійні змагання кипіли найсильніше.

На терені самої Волині постає декілька культурних центрів, що в них жваво провадилася українська культурна праця; такими центрами вдавнину були: Остріг, Володимир, Луцьк, Ковель, Дермань, Крем'янець, Почаїв, Рокитне, Четвертня, Пересопниця, Дворець, Хорошів і т.п.

Серед цих волинських центрів найвидатнішим був Остріг, де постало тоді нове велике огнище української культури — славна Академія Остріжська, під проводом могучого оборонця українського народу, князя Костянтина Остріжського, що згуртував коло себе найкращі тодішні наукові сили.

На Волині знайшов собі пристановище й відомий емігрант з Москви, князь Андрій Курбський. Князь оселився

десь коло 1564-го року в Миляновичах коло Ковеля і прожив тут 19 років († 1583 р.). Двір князя Курбського став культурним осередком, де гуртувалися тодішні наукові й літературні сили, що боронили Волинь від заливу латинством та від полонізації. Та й сам Курбський зайнявся на Волині літературною працею, заохочуючи до неї видатніших вчених свого часу.

Релігійний втікач із Москви, відомий старець Артемій, знайшов собі пристановище теж на Волині, і працював поруч із Курбським. Також на Волині оселилися московські емігранти Хведор Кривий та товариш його Ігнат. Звичайно всі ці емігранти втікали до Литовської Держави, і тільки несподіваний акт Люблинської унії 1569 р. зробив їх емігрантами до Польського королівства.

Нова велика ідея про вживання Письма Святого в народній мові найперше була зреалізована теж на Волині. Тут ідею цю відчули реально, бо ж реально доводилося боронити свою віру від натиску латинства. Таким чином постають на Волині аж чотири переклади Письма Святого на українську мову, всі другої половини XVI-го століття: Пересопницька Євангелія 1556-1561 р. в м. Пересопниці, Волинська Євангелія 1571 р. в Володимири, Новий Заповіт в перекладі Валентина Негайлівського 1581 р. в м. Хорошеві і Літківська Євангелія 1595 р. в м. Луцьку.

І коли з'явилося на Заході друкарство, воно зразу притягло до себе очі Волині; і має підставу І. Франко, коли твердить, що видання 1491 р. Швайпольта Фіоля у Krakowі друкувалися „заходами князя Константина Острожського“. В той час Волинь культурою своєю значно перевищала Галичину, що під латинським натиском рік за роком все втрачала свої споконвічні українські ознаки.

Але з тих саме причин, що і в Галичині, до певного часу друкарство не ширилося по Волині; і тільки коли загострилася й тут релігійна боротьба, схватилися за друкарство й на Волині, як і в Галичині.

Розпочав на Волині друкарство той саме муж, що започаткував його й у Львові, — московський емігрант Іван Хведорович. До численних московських емігрантів на Волині прибув ще один, диякон-друкар, прибув емігрант, що розпочав нову сторінку культурного життя не тільки Волині, але й цілій України.

Князь Остріжський рано взяв собі думку видрукувати повну Біблію в доброму тексті. Про це писав він царю Івану Грозному на Москву, просячи прислати йому добрих рукописів; і р. 1573-го Грозний передав князю Остріжському через литовського посла Михайла Гарабурду список т. зв. Геннадієвої Біблії.

Отже, список Біблії був, прибув і друкар. Князь Остріжський почав потроху стягувати до Острога вчених людей, щоб зайнятися виданням Біблії. Але коли стали перевіряти прислану з Москви Біблію, то виявилося, що вона дуже неточна, і що друкувати її без поправок не можна. Князь вирішив шукати нових списків на Сході, — в Сербії, Царгороді та на Афоні. Час ішов, а друкар Хведорович лишався без праці.

Але князь скоро знайшов і для Хведоровича відповідне заняття, поки розпочнеться друк, — 2 березня 1575 р. він призначив нашого диякона „справцею” (управителем) свого Дерманського монастиря. Певне, князь віддав нашему друкареві цього монастиря просто „на прокормленіє”, як давав йому Ходкевич село „на упокоеніє”. Управляючи монастирем, Хведорович разом з тим улаштовував і нову друкарню в Острозі, вже четверту на свого житті. Разом з тим він часто навідувався до Львова по різних справах, — і по справах Остріжської друкарні, і по своїх власних, — бо син його, Іван переплетник, продав книжки у Львові.

Після довгого шукання нарешті роздобули таки всі потрібні біблійні рукописи і Академія почала їх переглядати. Десь в кінці 1576-го року Хведорович кидає Дерманський монастир, переїжджає до Острога і остаточно уряджує друкарню, а через рік, в середині 1577 р. друкарня Остріжська почала функціонувати. Містилася вона в самім замку, поруч з Академією. Першою книжкою почали складати давно викохану Біблію. Але справа не йшла хутко, — Академія затримувала текст, довго його виправляла, бо доводилося все перевіряти з оригіналами. Тому Й Хведорович мав час на урядження своїх справ у Львові; син його в цей час оженився у Львові з Тетяною Антипор-

ківною; невістка продала свою частину львівського майна за... 7 злотих і перейхала з чоловіком до Острога.

Тимчасом вирішили розпочати склад нової книжки, — Нового Завіту з Псалтирем, бо Біблію все виправляли. Наприкінці 1580 р. Новий Завіт закінчили і випустили в світ, — і ця книжка була „першим овощем” не тільки Остріжської друкарні, але й взагалі волинського друкарства.

Накінець настала й давно бажана година, — 12 серпня 1581-го року вийшла на світ Остріжська Біблія⁹.

Славна, повікнезабутня Остріжська Біблія була вінцем культурної праці на Волині за XVI-й вік. Це була велітенська праця і своїм розміром, — 622 листи великого формату, і своїм змістом. Це була найперша повна друкована Біблія не тільки на Сході, але й серед цілого слов'янського православного світу. Велика честь випала якраз Волині: Це на її землі, це її коштами побачила світ найбільш поважана книжка всієї нашої давнини. Остріжська Біблія — це найцінніша перлина цілої української культури. Біблія ця розійшлася по всім слов'янським світі, і скрізь мала правдиву велику пошану. І коли потім, більш як через 80 років, в р. 1663-м спромоглася на друковану Біблію й Москва, то вона просто передрукувала нашу Остріжську Біблію, поробивши лише деякі правописні зміни. Остріжська Біблія лягла в основу і всіх дальших видань Біблії, і сьогодні Волинь може з гордістю сказати цілому православному світові, що добрий текст Біблії приготовила першою вона.

Остріжська Біблія була лебединою піснею Івана Хведоровича, — більше по ній він нічого не друкував. Тай що більшого міг дати він по такій величній пам'ятці? Рік 1581 і 1582-й Хведорович пробув ще в Острозі; здається, князь доручив Хведоровичу і продаж надрукованої Біблії, і значну частину примірників друкар наш перевіз до Львова. Є підстави думати, що Хведорович посварився з старим князем Остріжським, і р. 1583-го перебрався до Львова, де жив продажем книжок і заходжувався урядити собі нову друкарню, бо свою друкарню він ще

⁹⁾ Власне, її закінчено було ще 12 липня 1580 року, але в світ її не пустили, бо запримітили помилки і почали деякі листи передруковувати.

р. 1579 заставив жидові Львівському Ізраїлю Якубовичу за 411 злотих. Але урядити друкарні Хведоровичу вже не довелося. Знову Хведорович жив на Підзамчі і пильнував розплутатися з різних боргів, яких мав на своїй ший доволі, — бо все хотів урядити своє власне друкарство на широку скалю...

В різних клопотах наспів листопад місяць 1583 року; не знаємо, з якої причини, але Хведорович в цей час „впаде в болінь ко смерти”, — він смертельно захворів; хвороба збільшувалася, і 6 (16) грудня 1583 р. Хведорович навіки закрив свої стомлені очі...

Боржники дуже занепокоїлися, — і перед самою смертю і по смерті друкаря все накладали арешти на його майно... Наклав арешт і князь Остріжський, — ознака, що він мав з друкарем якісь матеріальні порахунки, хоч Хведорович до самої смерті носив титло „друкаря князя Острожського”.

Так закінчив своє життя славний друкар Іван Хведорович, фундатор друкарства московського та українського. Ціле життя свое він був як той „світ світязій і горяй”, — все пильнував сіяти „сімена духовная”, все боявся закопати даних Богом талантів... Ціле життя своє кипів ігорів він, без вагання служачи раз обраній великій ідеї, — допомагати людству культурно розвиватися.

Друзі та приятелі, міщани з Підзамча львівського, поховали друкаря на цвинтарі коло св. Онуфріївської церкви, і на могилу його поставили скромного пам'ятника з таким написом: „Іоан Феофорович друкаръ москвитинъ, который своимъ тщаніемъ друкованіе занедбалое обновиль, представився въ Лвовѣ року 1583 декемвр. 6. Упокоенія, воскресенія из мертвых чаю. I. Ф. друкаръ книгу пред тым невиданыхъ”.

Року 1585-го владика Галицький Гедеон Балабан та львівське братство викупили в жида Якубовича заставлену друкарню вже за 1500 злотих, і вона стала основою славної потім Львівської Ставропигіяльної друкарні, що існує й до нашого часу.

Але не така була доля могили цього мужа. Кладовище при св. Онуфріївській церкві, десь в кінці XVII-го віку, перестало існувати, але ніхто не зазначив місця вічного покою Хведоровича; тоді якраз перестилали долівку

в церкві, і для цього її забрали плиту з могили і разом з другим камінням поклали в долівку, і більше як пів віку люди топтали чобітми пам'ятника хоч великого мужа, але для господарів св. Онуфріївського монастиря тільки „схизматика”.... Року 1883-го, коли цілий слов'янський світ святкував 300-літню річницю великого друкаря, в св. Онуфріївській церкві перестилали долівку, і лом робітника поклав край „схизматицькій” плиті: розбив її на куточки...¹⁰⁾)

— — —

Ціла Україна урочисто святкує тепер 350-літню річницю виходу в світ першої книжки, надрукованої вже на українській землі. Скрізь згадується пам'ять великого мужа, що заклав вже постійне друкарство в Україні. І в цім святі української культури чи не перше місце належить Волині: великий емігрант, Іван Хведорович, 17 років пробув на вигнанні, а з них 9 років прожив на Волині. Ось тому ціла Волинь повинна як найкраще вшанувати пам'ять свого друкаря, фундатора волинського друкарства.

Через рік — р. 1925-го наступить 400-річниця з дня смерти найпершого друкаря книжок для українців, і волинякам випадало б вже тепер почати приготувлення до урочистого святкування пам'яตі великого мужа, що віддав усе, що мав, для культурного пробудження українського народу. У всякому випадку волинякам випадало б першим бодай поширити думку про урочисте святкування Фіоля, але свято це мусить стати всеукраїнським, бо Фіоль друкував свої книжки, по замовленні волинського князя, для цілої України.¹¹⁾)

Разом з тим Волинь повинна вже тепер пам'ятати, що через сім літ, р. 1931-го настане 350-літня річниця славної Остріжської Біблії 1581-го року, цієї найдієнішої перлини української давньої культури і найбільшої праці Хведоро-

10) Останніми часами від певних осіб довідався я, ніби плиту цю ще в. 1873-го було сковано від езуїтів, що приїздили реформувати на католицький лад уніяцькі монастири. Але звістки цієї ще не перевірено. Варто було б як найскорше перевірити цю звістку, щоб здійнятися з галицького народу обвинувачення в вандалізмі.

11) Автор цієї статті може рахувати себе волиняком хіба тим, що покінчив остріжську класичну гімназію р. 1903-го.

вича; за приводом Волині те свято має святкувати ціла Україна, а разом з нею і весь православний слов'янський світ, що 350 років вільно користав собі з цього „кладязя мудrosti вічної”.

Славний друкар, покинувши Московщину, обрав собі Україну за батьківщину, і невпинно сіяв по ній „сімена духовная — свише дар сходящий”; землі нашій випала велика честь, але вміймо ж і достойно пошанувати пам'ять своїх великих людей.

З нагоди відвідин волинян у Вінніпезі Владикою Анатолієм (Дублянським). На світлині зліва направо: д-р Ю. Мулик-Луцик, Вл. Анатолій, тоді ще в сані протопресвітера, і д-р Сергій Радчук.
Гість — у домі Іллі і Галі Онуфрійчуків,
літом 1980 року.

ДО УВАГИ АВТОРІВ НЕОПУБЛІКОВАНИХ СТАТЕЙ:

Оцим інформується Шановних Авторів надісланих статей, яких з браку місця не друкується в цьому числі „Літопису Волині”, що їх відложене до чергового числа, матеріали для якого вже збирається.

Редакція „Літопису Волині”

В. Боровський

ШІСТЬ ТИЖНІВ НА ВОЛИНІ В 1943 РОЦІ

**(Із спогадів проповідника
Української Євангельсько-Реформованої Церкви)**

Неможливе в людей, стало можливе в Бога. Після вибуху німецько-sovєтської війни, кожен українець, що перебував за межами України вважав своїм обов'язком конче відвідати свою батьківщину. Я тоді перебував у Німеччині і в мене також було таке саме бажання. Разом зо мною в Німеччині було багато українців ще із старої еміграції, чимало було полонених з недавньої польської армії і всі вони плекали в своєму серці надію, щоб повернутися в Україну.

Я пробував отримати легальний дозвіл повернутися в Україну до своєї колишньої церковної праці, але всі мої старання отримати такий дозвіл, кінчалися нічим. У цій справі я їздив до самого Берліну, в Міністерстві для Справ Сходу мені обіцяли розглянути мою справу, а по якомусь часі я отримав з Берліну таку відповідь: „Ваше прохання не може бути узгляднене”.

Я погодився з тим, що школа робити дальші старання, але потішав себе тим, що перед своїми співвизнавцями в Україні матиму чисте сумління. Що було в моїх силах, я те робив, але неможливого доконати я не міг.

Але ось по якомусь часі я отримав повідомлення, що наша церковна громада в Тучині вистаралася там від німецької влади дозвіл на мій у них побут. На підставі цього дозволу, місцева влада в Німеччині дала мені перепустку на поїздку в Україну, важливу на три місяці.

Дорога в Україну. Вирушив я в свою подорож дnia 19-го січня 1943-го року. В моєму серці було повно світлих надій, а також різних планів. У Німеччині на той час залізничні сполучення були ще можливі і я приїхав поспішним потягом до Берліну. Там я пересів на такий самий потяг, який ішов через Варшаву до Ковля.

Коли я приїхав до Ковля, то побачив, що там зовсім було не так, як у Німеччині. Всюди тут був нелад, нужда і страхіття. Хати, в яких колись жили жиди, те-

пер стояли порожні, в них були вибиті вікна, виломані двері. Вулиці були напівпорожні і людину при тому пронизувало якесь дивне почуття. Тут відчуvalося, що це зовсім якийсь інший світ.

Я відвідав одну знайому баптистську родину, яка розповіла мені про своє нужденне життя. В них кружляли поголоски, що всіх віруючих-сектярів мають так само, як і жидів, вимордувати. Поголоски ті походили від різних темних елементів, які особливо рождаються в часі всяких заворушень, в часі воєн, щоб тільки наживатися чужим добром. Такі типи пускали проти віруючих різні чутки, а також пробували тепер розтягати жидівське майно. Німці для постраху розстріляли одну жінку і труп її якийсь час лежав на вулиці міста.

Із Ковля київським потягом я вирушив у дальшу дорогу. З вікна вагону всюди було видно сліди війни. На полях стояли понищенні танки. Де-не-де видніли обгорілі комини хат. Видно було зруйновані цілі села.

На велике ризико я всів до вагону для німців, бо в інші вагони не можна було втиснутися. Прислуховувався до розмови вищих німецьких достойників, які верталися на схід з відпусток у своїх пишних одностроях. У розмовах вони самі признавалися, що порядки, які тепер заведені в Україні, не є кращими від порядків більшевицьких. Навіть оправдували українських партизан, яких уважали своїм власним витвором. Критикували т. зв. „ляндвіртів”, поставлених дбати про ґрунтовну експлуатацію села. Часто це були люди, які на сільському господарстві не розумілися, але сліпо виконували тільки накази згори. Метою їх було, щоб якнайбільше забрати з села зерна, худоби і всього іншого.

Один з тих урядовців, що розмовляли, виріс в Україні і зінав Україну. Його думки були тверезі. Він критикував зарядження Герінга, на підставі якого кожному німецькому воякові, що їхав на відпустку додому, давали на кордоні України, як подарунок, — ковбасу. Ця ковбаса була аж синя, бо худоба, яку німці забирали, була худа, а поки її голодну по кількох днях заганяли на різню, з неї залишалися тільки шкіри і кости. Знову інший урядовець нарікав, що „ляндвірти” сидять по українських селах і щотижня висилають до Німеччини своїм родинам

сало, ковбаси й печені гуси. Отже, я мав чого наслухатися за мою подорож.

Так я приїхав до Рівного. Залізнична станція була дещо знищена. Там я довідався, що вдосвіта відходить один потяг у мої сторони. По різних біганинах за дозволом, мені накінець таки вдалося сісти до нього. Обслуга паровозу була польська. Кондуктор натякав про якийсь дарунок, але я не міг йому нічого дати, бо й сам нічого не мав.

В рідних сторонах. Додому я приїхав саме того дня і тієї години, коли три роки тому я залишив дім. Дуже дивний збіг обставин. Родичі мої ще спали і радості нашій не було кінця, що по трьох роках ми знову могли зустрінутися. Було що собі розказувати, а особливо того, чого не можна було писати в листах. Містечко наше виглядало якось по-чудернацькому, половина його було спалене. Жидів уже не було і я просив не оповідати мені подробиць їхнього нищення. Цього не можна було слухати і бути спокійним. Колись ми жили з тими жидами в найкращих відносинах, а тепер їх не було. Коли їх гнали на смерть, багато з них казали нашим людям: „Сьогодні мордують нас, а завтра таке саме буде з вами”. Це були віщі слова.

Проблема щоденного хліба. Другого дня я пішов до місцевої влади зголосити свій приїзд. Я попросив дати мені якісь харчові картки, але вони не знали, що мають в таких випадках робити. Казали, що в них дістають картки тільки ті, хто працює, а тому вони не знали, до якої категорії мене зарахувати. Такі картки, якщо людина працювала, давали їй право щодня купити 200 грамів ячмінного хліба і це було все. Отже, вистачало для повільної і певної голодової смерті. Не диво, що люди мусіли знходити інші способи прожиття. Мій батько був фельдшером і його рятувало те, що люди кликали його на села і платили йому продуктами.

Німці стягали з людей контингент, але люди всього контингенту не здавали. Ховали продукти по пивницях, свиней годували також по пивницях та по різних інших складах. Села, які не виконували вимаганих норм, були німцями карані. В тих селах замикали млини, але наші люди рятували себе тим, що робили жорна і то найновіших конструкцій. Робили з бляшанок, в яких містилися

летунські парашутні ракети. В цьому часі українське село проявило велику винахідливість. Люди самі варили міло, винайшли можливість з певних родів городовини продукувати нафту, свого роду спирт, яким можна було світити в хаті замість нафти.

Охоронна поліція. Зайшов на поліцію. Там були самі наші українці, бо німці не радо йшли на провінцію і сиділи по більших містах. А на провінції українська поліція добре давала собі з усім раду, бувши в порозумінні з українськими партизанами. В українську поліцію йшла та молодь, яка хотіла обминути примусовий виїзд на роботу до Німеччини. Багатьох з них потім німці силою втягали до гегулярних поліційних відділів, а навіть і до війська. Хто з них тому противився, той був люто караний.

Кілька тижнів пізніше, коли німці почали недовіряти українцям, вони прислали на Волинь своїх німецьких жандармів. Один з них скаржився, що українська поліція дуже поверховно виконує свої обов'язки і що вони не знають того, що коли німці виграють війну, то перед ними стоять велика майбутність, яку вони тепер повинні собі заслужити. Для доказу байдужості української поліції до своїх обов'язків, він дав такого приклада: „Я послав українського поліціянта арештувати одного селянина. Він прийшов з ним аж другого дня, але обидва прийшли п'яні”. І справді, українська поліція не бачила для себе жодної чести служити новому окупантovі.

Життя й настрої. У нашій родині зайшли деякі зміни. Моя сестра вийшла заміж. Її чоловіка, греко-католицького священика, большевики вивезли на Сибір за науку дітей релігії. Батько мій був нездоровий фізично і треба було дивуватися, як ця родина досі давала собі в житті раду. Тоді навіть соли не можна було ніде дістати. Бракувало абсолютно всього. Електрика ввечері так блідо світила, що при ній не можна було читати. А в годині 10-ї вечора вже її не було. Але ми вечорами сиділи напотемки й гуторили. Двері в хаті добре замикалися, а моя мати ховала мої чоботи та пальто, щоб я мав у чому вернутися до своєї родини в Німеччині. Злодійства і напади були на порядку денному. В тих днях люди поробилися дуже забобонними. Вранці розповідали собі те, що їм снилося минулоЯ ночі і по-різному ті свої сни самі

собі пояснювали. Газети появлялися рідко, радіоапаратів не було і їх не вільно було мати. Між людьми кружляли безконечні новини-сплетні, але ніхто не міг сказати, скільки в тому було правди.

Між моїми знайомими також було багато нового. Три важких роки відбилися не тільки на всьому житті наших людей, але відбилися і на їхніх обличчях. Всі мої знайомі пережили багато страшних подій, а тепер також переживали, хоча в меншій деякій мірі. З приходом німців люди жили ілюзіями і бажанням, що ось незабаром буде вільна Україна, але коли прийшла німецька цивільна влада, то всі їхні надії зникли, ніби сон. Німці наложили на людей тяжкі контингенти, а також забирали молодих людей на примусову працю до Німеччини. По школах старша молодь мусіла тримати варту. Коли на вулиці появлялися німці, учні втікали, бо німці часто оточували школи, а також церкви та забирали молодь на працю в Німеччину. Ловили людей просто на вулиці. Інколи люди десь зникали й ніхто не знав, де вони, аж по якомусь часі від них приходили вістки здалеко чужини.

У часі моого перебування на Волині влада була розіслала відозву, щоб молодь добровільно збиралася на виїзд до Німеччини, але з молодих ніхто й не думав того робити. В лісах було повно хлопців і дівчат, з яких починала творитися українська партизанка. І ця партизанка карала тих своїх людей, які змушували молодь до виїзду в Німеччину.

Саме в тому часі наші люди були змушені давати новий контингент худоби. Люди ходили, ніби чимось прибиті. Вже й так на кілька родин була одна корова, а тут знову треба було давати новий контингент. Найжахливіше тоді було положення сільських старостів, які мусіли збирати цю примусову драчку.

Але помимо того, я зустрів між нашими людьми на Волині багато життя й бадьорости. Їхньою мрією було, щоб обидва ті ненависні режими зникли, а на їхніх руїнах, щоб постала наша держава. Але це була тільки мрія, але до здійснення того було дуже далеко.

Про тодішню працю Української Єв.-Реформованої Церкви. Поїхав я до Рівного, щоб зголоситися в нашему

Окружному Парафіяльному Уряді та обговорити пляни моєї тут праці. Рівне було трохи знищено, але більша частина його була неушкоджена. Всюди тут був великий рух, багато війська і всяких урядовців, бо це ж на той час була „столиця” України, де райхкомісар Кох мав свій осідок.

Від студента богословія, який тоді керував там нашою духовною працею, я довідався про стан нашої Церкви в тих околицях. Він зробив своїм осідком бувшу лютеранську церкву, при якій був також парафіяльний дім. Лютеранського парафіяльного уряду ще не було, а лютеранські богослужіння відбувалися там тільки для німецького війська, але в іншому приміщенні. А за більшовиків у тій церкві була якась школа. Він відновив наш прафіяльний уряд, видрукував нові книжки метриkalні, зробив печатки. В різних місцевостях наша праця продовжувалася далі, якої пильнував той студент богословія. Були великі можливості поширити нашу духовну працю, зголосень не бракувало, але умовини та брак церковних робітників на це не дозволяли. Всі наші проповідники та їхні помічники тепер працювали щиро, але вони не мали за це жодної матеріальної підтримки, хіба що деякі громади помогали продуктами.

На Волині я довідався, що коли надходили німці, большевики не встигли вивезти в'язнів з дубенської в'язниці і почали їх там стріляти. Тоді в тій в'язниці загинуло двох наших дівчат-евангеличок, яких обвинувачували в принадлежності до українського підпілля. Після одного допиту вони співали в своїй камері відому євангельську духовну пісню: „За євангельську ми віру, за Христа постоїмо”. Їхній вартовий був зворушений їхнім співом і питався, де вони навчилися такої пісні. Коли на суді їх спиталися, чому вони пристали до Української Євангельсько-Реформованої Церкви, дівчата відповіли: „Коли б ви послухали євангельської проповіді, то і ви зробили б те саме”. Ті дівчата загинули в обіймах смерти від пострілів енкаведистів.

Ми із студентом богословія обговорили пляни моєї тут тимчасової діяльності і я мав об'їхати всі наші громади. Тому я й зголосився до повітової німецької влади, сповіщаючи їх про це. Всюди в урядах сиділи переважно

„фольксдойчі”, цебто „німці” місцевого походження, які говорили між собою тільки по-польськи або по-російсько-му. До українців ставилися з великою погордою.

В дорозі до Тучина. Я вернувся додому, а на неділю мав іхати до Тучина. Підвoda приїхала під вечір, а тому мої родичі мені не радили іхати вночі. Наша околиця була досить лісиста, там усюди вешталися партизани різної масти і всякі бандити, але ми поїхали. Надворі був сильний мороз, але ми щасливо заїхали на призначене місце.

В неділю в Тучині відбулося Богослуження вранці, а по полуздні — в Шубкові. Обидві ті громади були для мене нові, тут я був още вперше, але Богослуження ті зробили на мене незатерті враження, а зокрема спів молоді в Тучині. Громади ці це переважно праця двох наших провідників, які потім згинули в советських концентраційних таборах. Мені приємно було побути там, по трьох роках дихнути свіжим волинським повітрям і зустрінутися з нашими щирими людьми.

На вечір ми вернулися в Тучин, де молодь приготовляла гостину. В тому часі мене покликав один наш брат і сказав, що в сусідньому селі стоїть відділ партизан. Коли б уночі була стрілянина, то щоб я знат, у чому справа. Ця вістка не була для мене приємною, бо ж я не знат, що це були за партизани.

Чайний вечір відбувся під проводом голови громади. Були промови і чудові співи. Співали гімн євангельської молоді: „Куємо крашу долю Батьківщини”, слова і музика проп. Т. Довгалюка. Слова ті я знат, але мелодію чув тут уперше, що співалася на чотири голоси.

Ніч минула щасливо. Нападу не було. Німці вночі скріпили свою залогу, а потім виявилося, що це були т. зв. „бульбівці”, українські партизани, відомі зо свого лицарського поводження, які широко дбали про честь і добру славу Української Армії. Перед тим Тучин був пережив один напад партизанів, які там шукали за головою районової управи, який по-злому поводився з населенням. На щастя, голова цей склався і його не знайшли. Партизани забрали тільки з собою вчителя, а в районовій управі забрали гроши.

Ми їхали додому волинськими лісами і полями. Довкілля було покрите снігом і воно було таке гарне, таке мені рідне і близьке, що ніколи не було б бажання його залишити й тинячися непотрібно по холодній чужині. Війна тут не змінила нічого, все було таким самим, як і колись.

Ми й автокефалісти. Одного разу я знову поїхав до Рівного. Я там довідався, що провід українських православних автокефалістів запропонував нам об'єднатися з ними. Вони погоджувалися висвятити наших проповідників на своїх священиків, бо по всій тодішній Україні відчувався великий брак духовенства. Самі ж наші проповідники, які жили на Волині, не могли робити якихось рішень у тій справі, бо частина наших духовних робітників перебували в Галичині або на еміграції.

Я відвідав українського автокефального єпископа і він прийняв мене широ, по-батьківському. Я цікавився становом відновленої Української Автокефальної Православної Церкви в Україні, а також розбиттям, що тоді постало в Православній Церкві в Україні. Церква була тоді т. зв. Автономна Православна Церква, на чолі якої стояв крем'янецький арх. Олексій. Його Церква вважала, що без згоди православного патріарха в Москві, вони не мають права усамостійнюватися. Перша Церква об'єднувала свідомий український елемент, друга — москалів і різних москофілів. В Рівенському соборі відправляли богослужби на зміну одні і другі. Щодо нашого об'єднання, я висловив свою думку, що для того ще не прийшов відповідний час, бо ця справа вимагає всебічного роздумування та спільних нарад і узгіднень багатьох питань.

Я відвідав також редакцію часопису „Волинь” у Рівному. Там я пробував отримати вияснення про сучасне політичне положення українського народу в Україні. Мене дивувало, що українське громадянство не було відповідно зорганізоване. Не було якоїсь презентації, що пробувала б посередничати між окупацийною владою, а народом, і тим самим злагоджувати ситуацію. Мені вияснено, що з українського боку все робилося, але німці не бажають собі ніякої української організації. Вони хочуть бути єдиними панами положення і ніхто не має до їхнього панування втрутатися. Вони мали свою цивільну владу,

а на Україну дивилися як на свою колонію. Їхнє відношення до цивільного туземного населення було відношеннем „іберменшів” (надлюдів).

Для німців в Україні були окремі кіна, театри, ресторани, вагони й окремі харчеві норми, якими також користувалися всякі „фольксдойчі”. Німецьким воякам було заборонено відвідувати Богослуження місцевого населення. В багатьох німецьких урядовців на столі лежала на гайка, а люди, що приходили в якихось справах, радше ставали біжче дверей, щоб потім можна було швидше втекти.

Одного разу Улас Самчук надрукував у „Волині” статтю, в якій він писав, що всі ті в Україні, які хотіли господарити без господаря, завжди ганебно провалювалися. За це письменник був арештований, але він мав щастя, що вийшов з того живий.

В керуючого працею ев.-християн баптистів. Відвідав я також у Рівному проп. В. Гусарука, який керував працею євангельських християн-баптистів. Він мав можливість ізидти по всій Україні, разом зо своїми помічниками, розповсюджуючи духовну літературу. Він бажав перевезти Нові Заповіти перекладу проф. Івана Огієнка, що були надруковані в Фінляндії, а тепер лежали сконфісковані в Варшаві. Мав навіть на це згоду „райхскомісара” Коха, але гестапо у Варшаві не видало цих Євангелій. Він роздобув десь паперу й готовився видати співника для України, де відчувався великий духовний голод.

Висилати людей в Україну тоді було дуже небезпечно. Небезпека та була від військової німецької влади, а також від різних банд. На Поділлі тоді було арештовано двох проповідників, а поки справа вияснилася, то один з них помер у в'язниці. Інший всів до потягу, але німці викинули його, погрожуючи револьвером. Але знаходилися відважні, що їздили в Україну, несучи людям Євангелію.

Нацисти та українська еміграція. Відвідав я також бувшого одного нашого студента теології, який тепер працював у кооперації. Він нарікав на те, що в Україні брак української інтелігенції, а вся інтелігенція сидить на еміграції. Я пояснював йому, що наша еміграція рветься в Україну, але її непускають. В Україні вже велася ні-

мецька пропаганда, що місцеве населення поводить себе дуже добре, але емігранти, які вже вернулися, вносять тут фермент і неспокій. Розстріляли емігрантів, старих і нових, тепер були на порядку дня. Я вважав, що може й добре, що наша еміграція не вERTAЕТСЯ в Україну, бо тут її німці знищили б. Цей колишній студент богословія оповідав мені, що Кох був висловився між німцями, що йому всеодно, чи українці вистріляється більше, чи менше. Його тільки цікавив український хліб.

Поводження німців з полоненими. Дорогою відвідав я одного свого родича, а він розповів мені про те, як німці поводилися з полоненими совєтської армії, а властиво це все були наші люди. Вони бажали загибелі ненависній комуні, а тому при першій нагоді мільйонами здавалися німцям у полон. Їх гнали довгими колонами голодних і виснажених. Хто не міг уже сам іти, тих дострілювали на дорозі. Не помагали прохання самих полонених, які показували знімки своїх дітей і просили лишити їх при житті, не помагали також прохання місцевого населення, яке погоджувалося взяти тих поневолених під свою опіку і прокормити. Мій родич казав, що він не вірить, що німці зможуть перемогти у війні, бо Бог до того їх не допустить. Так думала вся Україна, яка спочатку зустрічала їх хлібом і сіллю, бо думала, що німці звільнять її від комуністичної неволі.

З моїх плянів відвідати деякі громади, нічого не вийшло. До деяких із них треба було їхати лісами ввесь день, а в лісах було повно партизан, а також повно всяких злодіїв і вбивства були тоді там щодня. І така ситуація засуджувала мене майже на безділля.

Трагедія жидівської родини. Оповідали мені про тяжкий випадок, який стався в нашій околиці. На станцію місцевої поліції прибігла молода жидівська дівчина. Було це зимою, а вона прибігла боса. За своїми батьками вона переховувалася в одній польській родині в їхній пивниці. За те вони тій родині добре заплатили різними коштовностями. Щоб тих жидів позбутися, господар вирішив помордувати всіх, але тій дівчині вдалося вирватися і втекти на поліцію. Вся та польська родина була розстріляна, а жидівська дівчина просилася, щоб їй дозволили пережити суботу, щоб вона могла помолитися, а тоді

вона буде готова померти. Її бажання щодо суботи було виконане, але що з нею сталося пізніше, мені не розказували.

Похорон. У такій ситуації одного дня приїхав за мною студент теології з Рівного, щоб забрати мене на похорон до Тучина. Там у боротьбі з большевицькими партизанами поляг один українець, що був евангеліком. Ми приїхали до Рівного, де на мене чекала вже підвода. Похорон відбувся другого дня. Народу зібралося біля двох тисяч, була почесна варта, зложена з української допоміжної поліції.

На цвинтарі я мав прощальну проповідь і це була рідка нагода промовляти до кількатисячної громади. На дворі був мороз і вітер, але всі люди стояли, ніби заворожені. Покійного попрощали нашим староукраїнським — „вічна пам'ять” — а товариші зброй — сальвою пострілів. Ніхто з цих вояків нечувся німецьким наймитом, а всі вони почували себе вояками українського народу і майбутньої Української Армії. Тому несли в поході жовтосинього прапора, а на вінку був Тризуб. Заслуги української поліції в обороні українського населення перед сівєтськими партизанами були дуже великі. Вони співпрацювали з українськими партизанами, а пізніше майже всі опинилися в лісах, створивши Українську Повстанську Армію.

Арешти. Незабаром мені знову довелося бути в Рівному. Я почував у нашого студента богословія. Над ранком я почув стукіт у двері й негайно збудив господаря, що спав у другій кімнаті. Він відчинив двері і до нашої кімнати ввійшло двох гестапівців, заявляючи, що вони мають перевести в хаті ревізію і обох, цебто господаря і його двоєрідного брата мають арештувати. Обидва ті „гестапівці” були українцями. Вони поверховно переглянули різні книжки, жартували, а потім сказали господареві і його двоєрідному братові, щоб вони собі десь поховалися, або повтікали, а вони скажуть тим, що їх післали, що їх не застали вдома. Господар питався мене, що він має робити, і я в свой наївності сказав, якщо він не почувався до якоїсь вини, то нехай іде з ними. І він мене послухав. А його брат утік і десь сковався. Мені ж

ті „гестапівці” сказали, щоб я про цю подію нікому не розказував.

Уранці я пішов до міста. Зустрів підводу, що йхала з моого містечка. Тією підводою йхав також комендант української допоміжної поліції. Я йому оповів про все, що сталося вночі. Той комендант мені порадив, що для мене буде найкраще, коли я завчасу залишу Волинь і виїду до Німеччини до своєї родини. Він мені пожалівся, що німці вже розпитувалися і за ним, бо йм хотілося знати, яку він має зброю, скільки набоїв тощо. Він був певний, що арешт не міне і його.

Я йшов додому ще з одним нашим студентом богословія і всю дорогу гуторили про одне і про друге. Мій співподорожній твердив, що німці всіх арештованих розстріляють, але мені просто не хотілося в те вірити. Я думав, що німці все ж таки будуть рахуватися з якими-сь правами і арештованих пустять. Але так не сталося і мій друг подорожі краще знав німців, ніж я. Німці всіх арештованих розстріляли, кілька сот чудової нашої інтелігенції.

Христини. Одного дня мене запросив мій приятель, щоб охристити в нього дитину. На визначену годину я прибув до нього і був дуже здивований, коли за кілька хвилин прийшов туди і православний священик. Але мій приятель заспокоїв мене, що священик є тільки гостем і він хоче побачити євангельське хрещення. Все відбулося вроčисто, було багато гостей і я вперше в моєму житті сидів потім за столом разом з православним священиком. Між нами була щира і братня атмосфера.

Надходять нові події. Я вирішив відбути заповіджені Богослуження в Тучині, а потім в Шубкові, а по тому вертатися назад до Німеччини. У тому часі нашого студента богословія випустили в Рівному з в'язниці. В повітрі відчувалося, що надходять якісь грізні події, а тому мені треба було швидко забиратися з Волині.

Одного піввечора я вертався від свого знайомого коператора, а дорогою зустрів нашого ще одного студента богословія із села Б. Він був схвильований і сказав мені, що цієї ночі очікується прибуття відділів гестапо і треба сподіватися нових арештів. Він не хоче почувати

вдома, а тому десь шукає сковища, щоб на випадок якої біди, можна було втікати.

Не пригадую, чи це було тієї самої ночі, чи наступної, вдосвіта в нашій місцевості на вулицях почалася стрілянина. Було чути, як рвалися бомби, строчили кулемети. Це був напад партизанів, від яких тоді загинув був сторож молочарні. Українська партизанка тоді виробляла багато різних фокусів, в які годі було повірити. Наприклад, партизани вміли серед білого дня на складі молочарської кооперативи в Рівному забрати все масло. Вночі в повітовому німецькому комісаріяті вони випорожнили склади з одягою і харчами. Вони появлялися, як гестаповці й арештовували наших людей, тих, що їх мали арештувати німці, а потім їх випускали. Але це тільки дражнило німців, які почали зміцнювати свої противозаходи. Вони без розбору розстрілювали наших людей, палили цілі села ніби за пімсту, що ті села помагають партизанам.

Я поїхав по наших громадах, відбув Богослуження, попрощався з людьми, які переказували, щоб пастор В. Вінявський не думав приїздити тепер з Німеччини в Україну, бо це було б безкорисним.

У дорозі до родини. Я приїхав додому. До мене прийшов мій знайомий і порадив мені не чекати ані хвилини, але негайно виїжджати до своєї родини. І я почав приготовлятися в дорогу. Але того самого дня мені виїхати не вдалося, бо не все для дороги було готове. Я пішов тільки до своїх родичів на нічліг у сусіднє село.

Другого дня в тому селі підвода також довго не приїздила і я почав хвилюватися. Нарешті приїхала моя сестра і сказала, що вночі наша місцевість пережила найбільший партизанський напад. Партизани забрали з собою біля 40 осіб української поліції та кількох свідомих українців, а між ними і одного нашого студента теології. Цей партизанський напад був зроблений у порозумінні з українською поліцією, щоб лише німцям замілити очі, ніби це все зробили партизани.

Я приїхав до Рівного. В парафіяльному уряді взяв посвідчення, яке стверджувало, що я на Волині за той час робив. До німецької повітової влади я навіть не показувався.

Інформуючись на залізничній станції про відхід потягів, я чув, як надавалася телефонограма про те, що на місто Олександрію був партизанський напад. Загинув там один німецький вояк, а в відповідь було обіцяно прислати туди 50 німецьких вояків. Знайома мені урядничка в Рівному сказала, що мій наглий виїзд може бути для німців підозрілим, а я і сам над тим думав і хвилювався.

Прийшовши із станції на помешкання моїх знайомих у Рівному, я застав там двох тих самих „гестапівців”, що колись в моїй присутності арештували були нашого студента богословія. Була там також жінка арештованого з Костополя мого знайомого. Було також двох інших мужчин, яких я не знав. Жінка ця шукала в тих „гестапівців” якоїсь поради щодо арештованого свого чоловіка, але вони були безрадні, щоб їй помогти. Один з присутніх панів, як я потім довідався, був провідником українських партизанів, які робили напад на Олександрію.

Другого дня моя сестра проводила мене на залізничний двірець. Київський потяг спізнився, але там стояв якийсь спеціальний потяг, що мав відходити і до нього мені насилиу вдалося втиснутися. На пероні стояла моя вірна сестра і прощала мене, хто знає в котрий вже раз. Її постать лишилася в моїй пам'яті незатертою, як і образ моїх батьків, які пережили через своїх дітей стільки горя, а на старість лишилися самітніми і безпритульними...

У вагоні було кілька німецьких жінок, що верталися до Німеччини від своїх чоловіків, було також кількох урядовців у партійних одностроях. Між ними були різні розмови і мені було цікаво до них прислуховуватися. Один з тих урядовців казав, що місцеве українське населення вважає своїх партизан героями, які боряться за волю свого краю, і він з тим погоджується.

Через вікно вагону було видно, як наші люди, на наказ німців, вирізували над залізницею ліси, щоб перешкодити партизанам нападати на потяги. Німці, що їхали зо мною, говорили всіляко про воєнні події в Україні. Одні говорили, що цілі села від залізниць треба виселити, інші казали щось іншого. Оповідали вони собі, що минулой ночі був великий партизанський напад на місто Цумань, де підпалено великий склад дерев'яних матеріалів. Охорона тартаку із 40 козаків, пішла з партизанами до лісу.

Так я доїхав до Ковля, а там пересів на потяг до Варшави. Незабаром я був у Берліні. Там небо було освітлене прожекторами, бо чекали летунських налетів. Я не затримувався там, пересів на інший потяг і рушив у дальшу дорогу. Появився гестапівець і перевірив мої документи. Забрав усі мої папери, але потім приніс їх назад, крім перепустки.

Нарешті я опинився вдома разом зі своєю родиною, яка дуже побоювалася за мене. Тепер ми всі тішилися і дякували Богові за щасливий мій поворот. Але я не переставав хвилюватися, бо все думав, щоб гестапо не зацікавилося моїм наглим виїздом з України. А хвилюватися таки було чого.

Одного дня мене гестапо таки покликало. Питалися, чого я їздив в Україну і хто мені дав на це дозвіл. Я все вияснив і мої зізнання півердили місцеві урядовці. І виявилося, що перепустку я отримав без відома гестапо. І це було мое велике щастя. В тому я побачив тоді Божий провід, бо коли б справа моєї перепустки була пішла в руки гестапо, я був би її ніколи не отримав. А мій короткий побут на Волині відкрив мої очі на багато чого. Я побачив нещастя нашого народу, побачив його завзяття і патріотизм, а також побачив правдиве обличчя німецького фашизму, який під голосною кличкою „візвolenня”, ніс нашему народові повне знищення.

За все, що я бачив і пережив на Волині за той короткий час, я був широко вдячний Богові, Який неможливе, зробив можливим.

ВОЛОДИМИРЩИНА

Засновання міста Володимира лежить на дуже далекій відлегlosti часу і воно закрите від нас густою імлою багатьох віків.

На цілій території сучасного міста і його околиць в глибоких наверстованинях землі знаходиться безліч фрагментарних останків кераміки і кам'яного знаряддя, які свідчать про відвічне існування на тому місці людського оселення ще від часів кам'яної культури.

Бурхливе історичне життя Волині не сприяло залишенню по собі письмових пам'яток, а занепад українського життя і науки в часах затяжного чужого панування на її землях став на перешкоді переведенню археологічних дослідів на володимирському терені. Тому наше знання передісторичного життя Володимира цілком недостатнє, а історичне надто обмежене, а в деяких важливіших справах гіпотечне.

Першу виразну історичну згадку про Володимира, коли це місто названо своїм іменем, знаходимо в наших літописах під роком 988. Зв'язано її з ім'ям великого князя київського Володимира і поширенням зверхності династії Рюриковичів на західні українські терени. „І посадив (тоді Володимир) першого сина свого Вишеслава в Новім Городі у Великім, а Ізяслава у Полотську... Святослава в Деревіх (Деревська земля — східня Волинь), Всеволода у Володимири”.

Але політична історія Володимирської землі починається ще задовго до часів кн. Володимира. Спозаражанку українського історичного життя сучасна нам Волинь становила могутню державу, зложену з кількох споріднених племен-князівств, з своїми князями і з великою кількістю великих і багатих міст. Дуліби, столицею яких і був саме Ладомир чи інакше Володимир, в IX столітті брали спільну участь у воєнних виправах Київської України.

В 981 р. кн. Володимир воює з ляхами і займає Перемишль, Червень та інші укріплені міста на західній українській території. В році 983 іде в похід на Ятв'ягів (литовське плем'я), в р. 993 іде знову походом на Хорватів. Це факти, про які оповідає літопис, однаке більші із дальших причин до цих походів він не дає, вони ніби

й очевидні: звільнити ті західні українські території (від Галичини почавши і на Підляшші скінчивши) від чужоплеменного володіння. Правдоподібним буде припустити, що ті походи відбулися за повною згодою і на прохання про інтервенцію самих політичних чинників цих окраїн. Бо ж літопис ні разу пізніше не вказує спротиву їх династії Рюриковичів чи бажання від неї відділитися. Також ніде в літописі не подано, щоб кн. Володимир ішов походом на підбиття українського населення тих окраїн або зустрічав опір з її боку в часі самих походів. Наслідком тих походів хапчivість сусідів заломилася і літопис подає, що другу половину свого панування кн. Володимир жив у злагоді „с князі околними его: с Болеславом лядським і с Стефаном угорським, і с Ондроніком (Ольдрихом) чеським”.

Так письмові пам'ятки подають перехід західніх окраїн української етнографічної території під зверхність династії Рюриковичів і від цього часу починають писану історію Володимирщини.

**
*

Місто Володимир (Ладомир) лежить на правому березі річки Луга, правого допливу Буга. Колись була це судноходна ріка, на що вказують знахідки котвиць і частей корабля в якомусь з її старих річищ. Широке корито Луга вкрите багнами, а серед тих багон течуть його допливи Рилавиця і Смоч. Тому доступ до міста від півдня й заходу дуже утруднений через Луг, а від сходу й північного сходу через ці два допливи. Відкритою є північна сторона, захищена лише на відстані до 15 км. другою лінією багон і лісами. Таким чином в давнину місто було природньо захищене.

Пануючу над усім містом можна вважати частину його, положену між річками Лугом і Смочем. Є це дві відокремлені частини, які досі зберегли свої давні назви: „Замок” — чотирокутне городище, обнесене високим земляним валом, і побіч, на захід від нього „Замочек” з катедрою, обнесений від північного сходу міцним муром, подекуди подвійним, який підпирає вищеположену площа Замочка. Крім того, з решти боків, що прилягають до долини Луга, оточує все дворище цегляна стіна, ли-

шаючи два виходи, а один з них з чудовою пізнобарокою брамою.

На Замочку стоїть православний Успенський Собор на старому фундаменті к. катедри ще з княжих часів, будинки колишньої палати володимирських єпископів, підперті потужними підпорами з каміння, дерев'яний соборний дім і городець з колюмною. На Замку стоїть тепер володимирська в'язниця.

Який з цих двох пунктів давніший, не знати. В часі направи валів року 1840-го знайдено на значній глибині мури, зложені з брил камінної глини грубих на три метри. Це може свідчити про те, що ті мури поставлено ще тоді, коли незнаною було випалювання цегли і вживання вапна для мулярської заправи. В багатьох місцях подвір'я настраплено також на деяку кількість вугілля на тій самій глибині.

Місце, на якому розположені Замок і Замочок, підносяться не тільки над усім містом, але й над усією околицею. З якого боку не їхати до міста, то їх видно здаля.

Трохи на захід від Замочкової гори, починається вал, який проходить теперішньою Водопійною вулицею по над долиною Смocha і Луга. Початки його не розкопані на кількадесят метрів довжини, а далі протягом цілої Водопійної він уже розкопаний, але ще можна піznати місце, яким він ішов. Перейшовши Водопійною вулицею, біля пошти перетинає вулицю Устилужську, далі проходить біля будинків поліції з виразним напрямком на схід поза бувшим василіянським монастирем. В цій другій своїй частині, від Устилужської вулиці йде головно садибами, городами й садками, зберігши свій первісний вигляд. По другому боці річки тягнуться багна і цей природний захист виключав потребу сипання тут валу. І в тому місці він переривається.

На південний схід від Замочка на тім самім високім березі Луга стоїть Василівська церква, а трохи далі, де високий берег зникає, лежать фундаменти бувшого Михайлівського монастиря. Від того місця, за Михайлівчиною, де високий берег западає, бере свій початок другий вал, що йде за Поплавською вулицею рівнобіжно до неї луковатою лінією, перетинає вулицю Луцьку і доходить до вулиці Острозвецької, впираючись знову в багна. Цей

вал нерозкопаний і вищий від першого. Вони обидва творять неправильне коло, де й положене теперіше місто.*

На терені старого міста звертають на себе увагу: хрест біля ринку над фундаментом к. Уведенської церкви, вежа к. домініканського костела і к. василіянський монастир, сьогодні ревіндикований.

Поза валами маємо ряд передмість: Залуже на захід за Лугом, по цей бік Луга — Ілінське, за ними вже села Федоровець і Білі Береги, місцевість внизу понад Бугом — Завале на півн. захід Зап'ятничче на північ, а на схід Рилавиця, Лозовщина, на терені якої є залізничний двірець. На півдні видніє на горі Успенський монастир в с. Зимнім в п'ятьох км. від Замку.

Культурне життя і розвій міста Володимира тісно пов'язані з політичною історією всієї Володимириї. Переход Володимира під зверхність династії Рюриковичів мусив втягнути місто в інтереси Києва, який у східній Європі піднісся тоді до ролі другого Царгорода. Це тим легше могло статися, коли ми з повною правдоподібністю припустимо, що місто було в тісному зв'язку з Венецією, а агресивна політика західних сусідів почала тому зв'язку загрожувати.

Історики Волині намагаються довести, що під оглядом духової і матеріальної культури тогочасний Володимир, коли й не дорівнював Києву, то все ж таки стояв на дуже високому рівні. На підставі пізніших джерел давній Володимир мав би імпонувати своєю величиною і багатством. Села, які тепер віддалені від міста від 3 до 8 км., віддалені полями та різними зарослями, як Зимно, Федоровець, Когильно, Верба, Овадно та ін. були тогочасним передмістям Володимира. Саме місто мало навколо сім миль. Забутки, в різних часах знайдені на цім терені, ніби стверджують ці пізніші відомості, взяті з різних візит, записів та правних актів.

На добу великого князя Володимира припадає засновання володимирської єпархії. Єпархія ця стоїть на рівні з єпархіями Київською, Новгородською і Чернігівською. Таке раннє засновання володимирської єпархії і свідчить

* За ці відомості належиться сердечна подяка проф. Ол. Цинкловському, дослідникові старого Володимира.

про те важне значення, яке мала ця область в тодішній системі українських земель. Треба погодитися з тим, що мала вона і відповідний для того ґрунт. Справді християнська культура не могла тоді бути чужою для міста. Коли вже за княгині Ольги була в Києві християнська громада і вона мала свою церкву, то чому того не могло бути у Володимири? Сюди ж були близьчі Паномія й Моравія, які давніше перейняли були християнську віру й культуру. До нього приходили і перебували тут різні християнські купці та місіонери, тут також провадили свої уряди консулярні установи християнських держав. У часах різних заворушень чи то політичних чи релігійних на півдні, багато втікачів християн доходили не тільки до самого Володимира, але переходили і далі на північ. Нарешті, західні сусіди офіційно стали християнами скоріше, ніж Русь.

Ясна річ, що заснування єпархії і встановлення в ній резиденції єпископа вимагали насамперед існування церкви, катедри. Чи була вже така церква в Володимири, чи київський князь повинен був її збудувати?

На це питання не можна дати твердої відповіді. Історики Волині і волинської церкви схиляються до тієї думки, що катедру в Володимири побудував сам київський князь. Про це підкреслює літопис. Митр. Іларіон говорить про нього, що „по всій землі руській побудував церкви Христові і призначив до них служителів”. Монах Яків також пише, що „всю землю руську і міста прикрасив церквами”. З основанням єпископії в Володимири, постала конечність побудувати там і катедру. Але про цей очевидний факт давніший літопис не згадує. А втім розбудова церков перейшла в традицію володимирських князів з династії Рюриковичів. Занотовано в самім Володимири 20 церков і 5 монастирів, що припадають на князівську добу.

Щодо доби вел. кн. Володимира і його діяльності на волинському ґрунті, то все це оповітє лише легендами, бо літопис про це нічого не згадує. Перекази кажуть, що резиденція Володимира була в Святогорському монастирі в с. Зимнім, де досі стоїть старезний монастирський будинок і перекази кажуть, що це була палата Володимира. Тут князь перебував у часі своїх походів на захід, приїз-

див сюди на відпочинок, побудувавши придворну церкву Св. Тройці.

Не лишив князь без своєї опіки і саме місто. Прикрасив його і побудував катедру, якої руїни тепер лежать за містом на врочищі, яке називається „Стара Катедра”. Повертаючись з походу на Хорватію в 992 р., спинився князь у Володимири з усім своїм військом. Кожний вояк приніс по одній цеглині і мулярі в один день збудували святиню.

Народні передання також оповідають про засновання князем Володимиром школ у місті.

Історію культурного розвою м. Володимира треба поділити на чотири доби: княжа, в унії з Литвою, під Польщею і під Росією. До Володимирщини тоді входили: теперішня Галичина, Холмщина з Підляшшям, Берестейщина, Городенщина, Кобринщина та ін., а тому м. Володимир швидко могло б осiąгнути великого політичного значення і стати суперником Києва. І справді, Володимир пережив Київ, але й скоро занепав. Коли сонце України зійшло в Києві, то незабаром воно зайшло в Володимирі.

По смерті вел. кн. Володимира, між його синами постає завзята боротьба, а через те в роках 1017-1030 Володимир опинився під польською окупацією короля Болеслава, який застосував до тих теренів сильний терор. Про це наш літопис каже: „воїнство по окольних містах много насильства людям творило”.

По смерті кн. Ярослава в Володимирі осідає його син Ігор, а незабаром уже княжить син старшого Ярославича Володимира — Ростислав. У нього відбирає князівство князь Ізяслав. По ньому йде боротьба синів цих трьох князів, бо кожен з них уважає себе за претендента на володимирське князівство. І ця боротьба продовжується аж до Володимира Мономаха. Таким чином до 1117 р. у Володимирі княжило більше десяти князів.

Починаючи від Мономахового внука Ізяслава, Володимир уже постійно залишається в роді Ізяславовичів. Син Ізяслава Мстислав, ставши князем, рядив сам у Володимири. В його руках був Київ, уся Волинь, Берестя і Новгород, якими він рядив, бувши наймогутнішим князем свого часу. Про нього літопис каже, що він „усім серцем хотяще добра Руській землі”. Помер у молодому віці 19 серпня 1170 р.

Князем володимирським Мстислав був від 1156 р. Виходить, що сама будова Катедри, чи то на місці попередньої чи на місці новому відбулася між роками 1156-1160. Вже сама будова такої величної святині з застосуванням найновішої будівельної техніки, яка простояла 700 літ, свідчить про високий культурний рівень того далекого часу.

Влада володимирських князів, поширенна на всі українські землі, несе з собою велику культуру. В літопису залишився опис відвідин м. Володимира угорським князем Андрієм, який чимало побачив світа, але коли перед його здивованими очима відкрився вид на пишний Володимир, на стінах якого стояло багато охоронників і „бліс тахуся щити і оружниці, подібні сонцю”, він в захопленні крикнув: „Така града не ізобрітох ні в німецьких странах”.

При наступниках кн. Мстислава — Романі, Данилі, Васильку, Мстиславі Даниловичу, двох Юріях і інших — політичним і культурним центром України стає Володимир. Спочатку, як столиця Галицько-Володимирського князівства, а потім королівства Галичини, Володимириї і всієї Русі.

Цей блискучий період в історії Володимира закінчився, коли вимерла династія Романовичів і її заступила династія литовських князів Гедиминовичів. І перехід під литовську династію відбувся тихо і спокійно з волі останнього короля Юрія II, з яким вигасла чоловіча лінія Рюриковичів.

Литовські князі були виховані на українській культурі і мові, були споріднені з українською династією і ніби продовжували політичну й національну лінію, яку вели українські князі. Щодо українських земель, вони оголосили таке гасло: „старовини не рушати, новини не вводити”.

При першім литовськім князі Любарті м. Володимир тратить своє значення столичного міста і князівською резиденцією стає Луцьк, який відтягає до себе культурні сили та багатства.

Але династія литовська не мала сили боротися зо своїми сусідами, а тому згодом тратила одна за одною українські землі, а потім злилася з Польщею в одну дер-

жаву. І в цьому періоді Володимир стає тільки воєвідським містом. Польща, перебравши під свою зверхність українські землі, не мала стільки сил, щоб гарантувати їм спокій і захист. Тому на Україну нападали різні народи, зокрема татари, руйнуючи її міста. Тоді остаточно був зруйнований і Володимир. З ревізії володимирського замку з року 1552-го знаємо, що в році 1789-му в Володимири було тільки 200 домів, що лишилися від колишньої могутньої столиці.

Не ліпша доля зустріла Володимир по 1795 р. під московським забором. Володимирську єпископію відразу скасовано, величезні її земельні посіlosti, записані князями і українським панством для катедри, Москва конфіскувала, роздавши все це різним своїм придворним. Саму катедру обернено на т.зв. „скарбовий магазин”, де перевозувалося збіжжя. Заходи володимирчан біля відбудови дорогої їм катедри, не дали жодних позитивних наслідків, а р. 1896-го святиню доведено до повної руїни і перебудовано в чужому стилі. За 120 літ московського панування Володимир був тільки малим повітовим містом.

(Передрук з „Наші Культури”, Львів, 1932-го року)

Федір Тижук

ПОЧАТКИ ПЛАСТУ НА ВОЛИНІ

**(ПЕРША ЗУСТРІЧ ПЛАСТУНІВ ВОЛИНІ
І ГАЛИЧИНІ)**

*Присвягую світлій пам'яті свого друга Ростислава
Волошина-Павленка, організатора УПА на Волині,
лицаря, що поліг смертю герой у передових лавах
борців за волю України. Автор.*

Основоположниками Пласти на Волині були Федір та Олександр Тижуки, учні 6 класи Рівенської Української Гімназії ім. Пекарського, — на початку 1925-1926 шкільного року. Вони створили перший пластовий курінь ім. Гетьмана Мазепи в тій же гімназії.

Про Пласт у Галичині ми були добре поінформовані з українських часописів та з книжки „Життя в Пласті” проф. Тисовського. Але основним джерелом нашого знання про Пласт була книжка основоположника скавтінгу, яким був англійський генерал Бейдн-Паул. Його книжка була нашим першим і найголовнішим підручником. Тому що наша гімназія була мішаною, тобто жіночо-мужеською, в наш Пластовий Курінь увійшли учениці та учні. Олікуном нашого Куріня був незабутньої пам'яти, наш найулюбленіший професор Беняк (холмщак родом), бувший старшина морської артилерії царської армії, а згодом старшина армії УНР. Він скінчив царську морську Артилерійську Академію в Одесі. Тому наш пластовий вишкіл не обмежувався лише пластовими вправами; він також переходив вишкіл військовий — з обсягу орудування крісами, якими були наші пластові палици.

Курінним Куреня ім. Мазепи одноголосно вибрали мене. Літні вакації 1926 року були використані учнями — пластунами Куреня ім. Мазепи — на організацію пластових куренів Рівенщини, Крем'янеччини, Луцького повіту та Володимирщини.

Федір та Олександр Тижуки, повернувшись до своєго рідного містечка Межиріча, зорганізували два пластові курені: дівочий ім. Лесі Українки та хлоп'ячий ім. ге-

нерала Тютюнника, а також курінь вовчат, до якого належала тоді Тоня Горохович.

Не відпочивши ані дня, Олександр і Федір Тижуки пустились в мандрівку по сусідніх містечках: Тощі, Селищі, Тичині та Кореці. Ми були добрими „співаками” та „танцюристами” (школу українських танків під керуванням самого таки В. Авраменка, який перебував ціле літо 1923 року в Межирічи у свого земляка д-ра Мошинського ми обидва скінчили з успіхом), тож ми збириали молодь коло річок Горині та Случі, співали дуети та танцювали „чумака”, „запорожця” та „Гонту”, і тим захоплювали молодь, яка залюбки слухала наших пісень про Пласт і легко організувалась в пластові курені.

Пласт з розпорядження польської влади мусів бути зареєстрований в місцевих читальнях „Просвіти” як спортивне товариство. У свою чергу читальні „Просвіти” реєстрували свої курені в Рівенській Центральній „Просвіті”. Культурно-освітнім референтом у той час при Рівенській „Просвіті” був Степан Семенюк, отож він автоматично очолював Верховну Пластову Команду. Його секретарем був пластун Федір Довгалюк з містечка Олександрії.

Рівенська Верховна Пластова Команда мала тісний зв’язок з Львівською Верховою Пластовою Командою

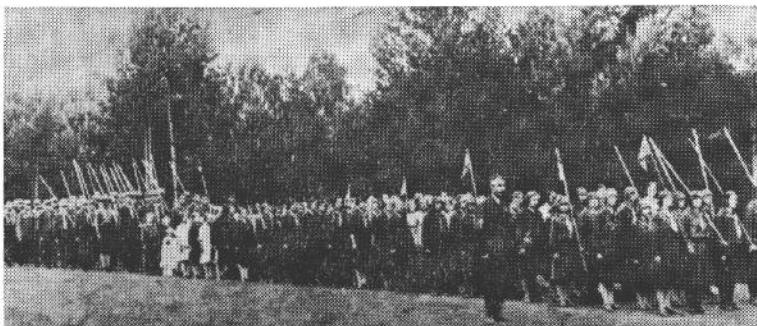

Верховна Команда Пласти Волині й Галичини на зустрічі в Олександрії на Рівненщині 18-19 серпня 1927 р.

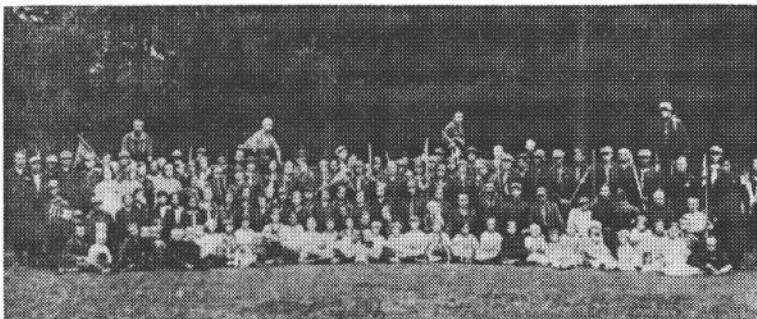
через свого референта Володимира Остапчука, який одночасно був пластовим зв'язковим Галичини й Волині.

У порозумінні цих двох Верховних Пластових Команд була узгіднена зустріч галичан з волинянами 18-19 серпня 1927 року в Олександрівському лісі. Гості з Галичини в складі 26 пластунських старшин, якими були: проф. В. Тисовський, проф. С. Левицький, командант Чмола й проф. Волинець, та пластові старшини — Редько, Шухевич та інші (деяких прізвищ не пригадую) приїхали 17 серпня й розташували свої шатри в Олександрівському лісі. З Рівенського повіту прибуло 2 тисячі пластунів та пластунок, з Крем'янця кілька пластунів з своїм комandanтом Іваном Лозов'юком, з Володимира-Волинського також кілька осіб з своїм гол. провідником д-ром А. Річинським та з Луцького повіту декілька пластунів.

Дуже змучені мандрівкою до Олександрії, всі вони, розкинувши свої шатри, а то й під відкритим небом, по-

Зустріч Пласти Волині й Галичини 1927 р. В першій чверті, посередині, Федір Тижук. По лівій стороні його Т. Довгалюк і В. Боровський.

Пластуни Волині і Галичини в серпні 1927 р.

стеливши собі віття сосни та ялинок співали аж до вечора. Увечері 18 серпня 1927 р. при багатті („ватрі“) волиняни привітали своїх гостей-галичан окликами „Скоб“ та „Слава Україні“, співали їм наших пісень та захоплювали їх українськими національними танцями. Довго гомонів Олександрівський ліс співом та розмовами пластунів, і аж опівночі пластуни розійшлися по своїх куренях на спочинок.

19 серпня вранці волиняни викупалися в річці Горині та, поснідавши, видаштувалися дворядом куренями, з прапорцем на лісовій полянці поздоровили своїх гостей окликом „Скоб“ та „Слава Україні“, а курінні здавали звіт своїм галицьким гостям.

По звіті дівчата почали свої виправи-„гаївки“, а хлопці, поділившись на два „ворожі табори“, пішли в наступ одні на одних.

Навколо лісу сотні польських поліцистів і шпіцлів пасивно приглядались до всього, що там діялося, однак вони не робили жодних перешкод.

По обіді почалися наради пластових старшин. Вони узгіднили плян на майбутнє й выбрали нових зв'язкових: з Галичини на Волинь був вибраний проф. Волинець, а з Волині на Галичину выбрали мене.

При кінці пластуни та старшина знову зібралися на поляні. Ми вже знайомилися з гостями з Галичини та волинянами з інших повітів. Усі ми обмінялися думками про свої досягнення в Пласті, та в приватному житті та в науці, і, прощаючись з гостями гаслом „Скоб“, говорили: „до скорого побачення — на слідуючий рік“ На жаль, нове побачення не здійснилось, бо того року восени Пласт на Волині силою розпорядження польської влади був заборонений.

Пласт пішов у підпілля.

Незважаючи на утиски, арешти та переслідування польською поліцією, Пласт у підпіллі проіснував аж до окупації Волині большевиками восені 1939 р. В 1942 році Пласт Волині опинився в лісі — в новій організаційній формі — УПА — під командуванням бувших пластунів Рівенської Гімназії Ростислава Волошина-Павленка та Олександра Бусла.

Яків Лавриченко

КУЛЬТУРНА ПРАЦЯ НА ВОЛИНІ ДО 1921 РОКУ

„В суворих обставинах споконвічного буття нашого народу, кожна волость великої землі української в більшій чи меншій мірі двигала й двигає якусь частину відповідальності за цілість... Якщо б під тим кутом підходити до Волині, то її вирізняє притаманна її ролі мосту між сходом і заходом України. Ця місія припала на її долю ще в передісторичних часах...” (З видань Товариства „Волинь” у Канаді).

Волинь — це великі земельні обшари, граници якої в давнину сягали далеко поза Буг на захід, до Київщини — на схід, до Подільщини — на півдні і до Білорусії — на півночі. Волинь — це спільна батьківщина українських праслов'ян, які заселили і культивували цю землю ще в часах неоліту. І теперішні мешканці Волині — це прямі нащадки цих праслов'ян, цих західних українських „трипільців”, які не рушали з тих опанованих і культивованих ними земель аж досі. Волинь — це спільна вужча батьківщина населення Холмщини, Підляшшя, Полісся, і Волині, яку ми називаємо Велика Волинь. До такої Волині історично належить Брідщина і Збаражчина.

Праісторія Волині дуже багата. Цю праісторію виявила геологічна наука України в таких найважливіших центрах, як село Висоцько біля Бродів, с. Зимне біля Володимира, з року 1960 зокрема в містечку Бережці і в с. Сапанові над рікою Іквою на Крем'янеччині року 1968-го, а також по інших місцях Волині, де геологія виявила селища з часів неоліту, які тотожні з централами трипільської культури середнього Придніпров'я.

Християнство на західних українських землях, особливо на Великій Волині, було защеплено раніше, ніж на середнім Придніпров'ю з центром у Києві. Деякі українські дослідники датують початки християнства на тих землях від року 98-го нашої доби. Це потверджується тим, що київські князі не християни мали великі труднощі покорити волинських князів в ім'я утворення Великого Князівства Київського. Але цю велику ідею, порівнюючи без

більших труднощів, зреалізував християнин Володимир Великий. Цей факт наші історики мають узяти під увагу.

Трагічні дати Волині і України

Кожна нація протягом свого історичного буття має свої історичні дати, які бували світлими і від них починалося всенародне духовне піднесення народу, але були також дати трагічні, які різко малюють процес народу по лінії духовного завмірання народу.

В українського народу трагічними датами є, наприклад, нещаслива битва нашого князя Ігоря з половцями в квітні 1185 року на ріці Каяла; зруйнування Києва князем А. Боголюбським року 1169-го; зруйнування Києва татарами в році 1240; отруєння князя Юрія II року 1340; Берестейська унія в році 1596; нещасливий Переяславський договір Богдана Хмельницького з москалями в році 1654-му, який допровадив до поділу України між москалями і поляками в Андрушові року 1667 і нещасливий бій гетьмана Мазепи з москалями під Полтавою року 1709-го. Це головні загальноукраїнські трагічні в своїх наслідках дати нашої історії.

Для Волинської Землі найбільш нещасливими датами були: отруєння князя Юрія II і Берестейська унія, яка стала юридично неправильно, бо лише на підставі зради віри православної і зради свого народу двома православними владиками; але польська брутальність насильно досягнула тоді великої руїни в усьому українському народі, а зокрема на Волині.

Волинські бояри були занепокоєні напливом католицького елементу до Галицько-Волинського Князівства, яким очевидно фаворизував останній володар того Князівства — Юрій II. Запанувала правдива небезпека католицького засилля по усьому православному Князівстві. Тоді волинські бояри вирішили свого династичного князя Юрія отруїти, а на княжий престол запросили литовського князя Любарта Гедиминовича. Тому дата 7.IV.1340, цебто дата отруєння останнього династа Галицько-Волинського Князівства Юрія стала для нашого народу датою трагічною й зловіщою. Цією датою насильно було замкнуто нашу славну княжу добу, а орієнтація волинських

бояр на литовських князів виявилася фатальною помилкою, бо хоча Любарт чесно боронив свого князівства, то його наступники пізніше довели до унії Литви з Польщею, що сталося в Люблині року 1569-го. І Велика Волинь була поневолена ними.

Любарт Гедиминович переніс столицю Волині з древнього міста Володимира до Луцька, де побудував міцний замок та почав творити в Луцьку другий культурний центр, чим було послаблено перший на Волині культурний центр у Володимири, який був знаний на ввесь світ. Правдивим другим, а може й третім культурним центром на Волині став Остріг, де князь Костянтин Острозький заложив у році 1575 Академію, бо вже треба було ставати в обороні проти винародовлення українського народу. Бо ж після унії Литви з Польщею на українські землі цілими потоками почали напливати польські шовіністи та їхній войовничий католицизм. За литовської доби на Великій Волині встановлюється феодальний устрій зо всіма своїми атрибутами — панщиняне ярмо для всього хліборобського населення, волинські міста одержали т. зв. магдебурзьке право, спрепароване католиками і для католиків та інші форми феодального устрою. І на Волинь стали масово прибувати чужинці, переважно поляки та жиди. Останні — це перманентні польські спільноти по ожебраженні українського народу, зокрема селянства.

Такі трагічні наслідки для народів Великої Волині принесла зловіща дата отруєння останнього династа Галицько-Волинської Держави кн. Юрія II і фатально помилкова орієнтація волинських бояр на литовських князів, чим вони й довели до поневолення українського народу. А всяке поневолення чужинцями автоматично ліквідує культурно-освітню працю даного народу. Таке було і на Волині.

Берестейська унія з року 1596-го — це другий етап до поневолення українського народу. Бо Люблинська унія українцям принесла поневолення матеріального характеру, а Берестейська унія принесла поневолення духовне не тільки для православних українців, але також для самих уніятів. Берестейська унія розколола наш віковий релігійний моноліт, а трагічні наслідки того розколу українці переживають досі.

Берестейська унія — це новий вогонь на всеукраїнську пожежу Західної України, яка почалася після Люблинської унії. Берестейська унія, хоча зроблена неправильно двома православними відступниками від своєї віри, стала знаряддям в руках поляків для поневолення України, знаряддям в руках польського воюючого католицизму в наступі на „схизматицький схід”. Бо Польща, яка за Жигмунта Августауважала себе найбільш вільнодумною державою, по приході єзуїтів в році 1560, стала розсадником назадництва і безприкладної релігійної нетolerантності. Вона використала наших уніятів, як дивну заслону й вогнем та мечем нищила вікову українську культуру. Нищила також православну віру, яка тоді утворювалася з українською нацією, закріпощувала наше селянство в панщині, грабила маєтки української, цебто православної шляхти, відбирала в українців монастири та храми Божі, переслідуючи українське православне духовенство. В ім'я чого? — постає питання. В ім'я єдності з Римом? Ні! Це все робили польські єзуїти в ім'я польської окупації великих обшарів Західної України. А все це робилося при помочі наших горезвісних уніятів. При помочі Берестейської унії поляки здобули для римо-католицтва понад 250 родин українських православних магнатів лише на самій малій Волині з усіма їхніми маєтками, чим і підселили свою польську хворобливо-шовіністичну силу. А що виграли зрадники української нації й православної віри уніяти? Абсолютно нічого!

„В умовах ідеальної гармонії польської шляхти з єзуїтами прийшло до „інкорпорації” східних земель України. Здавалося, що для України вибила остання година... Але якраз у цей час, коли навіки мала вирішитися доля України, коли національна смерть уже помахувала своєю кою над усією Україною, сталося несподіване чудо — відродження Української Нації” („Велика Історія України”, Львів, 1935 рік, ст. 434).

Але це відродження не прийшло від наших уніятів, а від тих переслідуваних православних, які не приєдналися до Риму, які не визнали „інкорпорації” східних земель України, яка всіх тягнула до єзуїтської Польщі. Ось що читаемо в вищечитованій праці, ст. 386: „А все ж таки приєднання східно-українських земель до Польщі мало

свій благодатний вплив на західно-українські землі, що без того можливо зовсім були б пропали для майбутнього державно-творчого життя цілої України”.

Звичайно, національного відродження не могла започаткувати спольщена уніяцька церква, яка за підступного львівського владики Осипа Шумлянського, що був прийняв православіє з підступною метою, як права рука Яна Собеского, про таке відродження не думала. А польські католицькі сили на той час були опанували всі землі Західної України, а єзуїти навіть простягали руки, щоб опанувати Придніпрянщину і завести там свою унію. За-католичена Галицька Земля не змогла оформитись в таку важливу українську соціальну силу, як козаччина, яка постала переважно з втікачів православної Волині й Полісся.

“...Умови політичного життя не дали тут (в Галичині) змоги постати й оформленитися такій верстві, як козаччина, вони (умови) також дуже скоро обезбройли останки української шляхти, особливо міщанство й духовенство та непосильним ярмом лягли на шиї селянства ...” (Там же, ст. 558).

Національне відродження західніх земель України почали українські православні магнати всієї Волині ще до свого ополячення. Бо процес ополячення, від зловішої Берестейської унії української шляхти набрав загрозливо-го впливу, якому не були спроможні протиставитися українські магнати, які були багатші за польських, щоб цей темп загальмувати. Вони один за одним переходили до польської нації, але не до уніятів, які самі опинилися в поневоленні не менше православних. А тому культурна й освітня діяльність православних магнатів на західніх українських землях завмирала разом зо смертю тих останніх могиканів української православної освітньої акції та меценатів „віри і нації руської”. Історія українського народу нас учити, що нащадки тих усіх добродіїв українського православія в унії не лишилися, а лишилися в польськім католицькім костелі, обернувшись у найбільших переслідувачів православної віри.

Але Бог не без милости і культурно-освітню акцію перебрали в свої руки українські міщани, ограблені поляками дрібна сільська шляхта та принижене панцизняним ярмом хліборобське населення Волині. Вони органі-

зувалися в Церковних Православних Братствах для оборони православної віри й української нації. Ті Братства розвинули велику культурно-освітню працю, притягнувши до праці все здорове населення Західної України. Ті патріоти Західної України засіяли своїми Братствами не лише Зах. Україну, але досягнули й Києва. Отож, Церковні Братства на Зах. Україні і зростаюча сила козаччини на сході України були тими першими масовими українськими організаціями, які започаткували національне відродження всієї України.

Про ці незаперечні історичні факти ми й хочемо пригадати українським православним нащадкам поза Україною. Бо ж українські православні Братства на заході України тісно співпрацювали з козаччиною на сході України. Доказом чого може послужити факт, що до Богоявленського Братства в Києві записався в члени гетьман Сагайдачний з цілим своїм козацьким загоном. А ще перед Сагайдачним, коли зрадник українського православ'я, єпископ Потій, при помочі поляків, розгромив православних у Вільні, і намірився такий самий погром зробити в Києві, то козацький гетьман Тискиневич, який того часу стояв постоею у Києві, послав тому воївничому зрадникові гостру остроруго такого змісту: "...попереджаю тебе: якщо ти захочеш учинити такий самий погром у Києві, як ти недавно вчинив у Вільні, то мої козаки вже одержали наказ і знають, що мають у такому випадкові робити".

Така відважна оборона українського православ'я послужила моральним стимулом до того, що українська патріотка, шляхтянка Єлісавета Гулевичівна, переписала свої посілости на Подолі в Києві на Богоявленське Братство, де й було збудовано Богоявленський монастир, а при ньому й першу українську Академію, яку ще й тепер можна оглядати на Подолі.

Словом, українське національне відродження розпочала всеукраїнська народня культура зо всіма своїми духовними і моральними цінностями, які наш народ одержав, як неоцінений скарб спадщини, як невичерпне джерело творчих сил, які вміють діяти та випливати на поверхню життя свого народу навіть при найбільшому духовному його поневоленні.

Бо наша українська народня культура не є лише сучасна, вона сягає своїм корінням дохристиянських часів і від тих давніх часів наш народ зберіг її в своїх звичаях, в своїй словесності, в побуті, поєднавши її з культурою християнською.

Поділ України спричинив поділ Польщі

Римські єзуїти, що прийшли до Польщі в році 1560, мало звертали уваги на жахливе використовування і переслідування селянства польською шляхтою. І не лише селянства українського, але шляхта не мала милосердя і до селянства свого. Єзуїти тільки приборкали трохи розгуляне і неморальне життя польського католицького духовенства, а польській шляхті дали вільну руку визискувати закріпощене селянство до останніх меж. Як наслідок цієї дикої єзуїтської практики супроти православних українців, з нашого Полісся й Волині розпочалася загальна втеча кращих синів Зах. України до Січі.

Оци всі божевільні переслідування українського православного населення в Польщі спричинилися до збройних повстань проти єзуїтської Польщі, яке набрало форми загального повстання під проводом гетьмана Богдана Хмельницького, яке започаткувало нашу славну гетьманську добу. Але Хмельниччина не забезпечила на довший час волі для населення православних українців Зах. України через зраду Переяславської умови. Москалі з поляками поділили між собою Україну в Андрушові року 1667 і поляки зайняли Україну аж по Дніпрі, повернувши все населення Правобережної України ще до тяжчого стану, як був до Хмельниччини. Але, опанувавши значно ширшими обшарами православної України, католицька Польща не зуміла наладнати співжиття з її народом, а тим самим Польща не могла довершити свого походу далі на схід. В році 1794 Польща була розділена між Московчиною, Австрією і Прусією. Отже, носив вовк і понесли вовка. А причини цього ось такі:

„Остаточне (насильне) заведення унії і приборкання гайдамаччини московськими руками, не врятувало Польщі. Захитана повстанням за Богдана Хмельницького, Польща вже ніколи не змогла вернутися до своєї рівно-

ваги. Захопивши величезні простори чужих земель, Польща не зуміла наладнати на тих землях ані державної господарки ані адміністрації. Віддала ті справи в руки магнатів для безоглядної експлуатації і тим позбавила себе впливу на уклад економічно-суспільних сил на тих землях".... (Вел. Історія України", ст. 562).

Після остаточного поділу Польщі, під Австрією опинилася вся Галицька Волость, а з нею і волинські землі як Бірдчина і Збаражчина. Під Австрією також опинилася вся православна Закарпатська Україна, де одинокою ознакою населення його національної окремішності і заборолом проти мадяризації була й тут, як і по всій Україні православна віра, яка в'язала Закарпатську Україну з сусідньою Галичиною і дальшою православною Наддніпрянщиною. Монастирі св. Миколая в Мукачеві, на Чернечій Горі і св. Михаїла в Грушові на Мармарошині були тими православними центрами, що підтримували населення Закарпатської України в українських православних культурних традиціях. Щойно в кінці XVI сторіччя в Мукачеві постала митрополія укр. православної церкви за юрисдикцією на всю Закарпатську Україну, де вже було понад 200 православних церков з понад 400 священиками. Унія там почала пропихатися щойно під кінець XVII століття, але вона ніколи не охопила всього населення.

Отже, унія не врятувала єзуїтської Польщі від поневолення, а навпаки, вона приспішила Хмельниччину, яка і захитала рівновагу Польщі і тим самим приспішила її розділення і поневолення. З другого боку, унія не врятувала Галичину від рабовласництва панщини та духовного занепаду народу і уніяцької церкви, яка почала відроджуватися щойно 1848-го року, коли о. Щашкевич, під впливом Котляревського і Шевченка, заспівав на цілу Галичину Волость українською народньою мовою. Ось що пише про духовий занепад в Галичині наша історія:

“...Часто бувало таке, що пан виганяв селянина з краще забудованого господарства і садовив там жида. Зимою можна було бачити селян, що ходили босі. Селянин привик до неволі, був терпеливий, покірно зносив біду і поневіряння; люди на селі кланялися низько і в покорі обіймали ноги пана, увагу звертала недуга, звана ковтуном, — багато людей мали волосся зліплене і ску-

довчене в один вузол; цю недугу приписували неохайністі, горілці та надмірно вживаного сала і цибулі... Але народня маса назагал була здорована. Наше національне життя проявлялося дуже слабо. Духовенство переважно було „старої едукації”, мало освічене, без більшого впливу на народ. Часто траплялося, що панотець разом з парафіянами засиджував далеко в ніч у корщонці... Духовенство вживало вдома здебільшого польської мови, а також владики писали свої послання польською мовою. На Святоюрській горі в єпископській палаті резидувала довший час полька, кашт. Катерина Кассаковська; її двір був огнищем польської пропаганди... Українське письменство в Галичині тоді ще не існувало, хоча на Наддніпрянщині вже обізвався Котляревський... Красне письменство за 29 років обмежилося до трьох панегіrikів” („Галичина перед 150 роками”, Народн. Календар на 1935 рік, Львів).

Стільки написав галицький духовний діяч І. Крип'якевич про стан в Галичині, який там панував від року 1775-го. Тепер подамо ще дещо з історії того часу, як на Волині, так і в Галичині. Повстання Тад. Костюшки в 1794 році послужило мотивом третього і цілковитого розбору Польщі. До Австрії було додане все Закарпаття, Галичина з Брідциною і Збаражчиною, які історично належали до Волині. До Росії перейшли Полісся з Берестейчиною, Холмщина, Підляшшя та вся Волинь. Столицею тих українських земель москалі зробили місто Житомир. З цього приводу наш славний історик М. Грушевський писав:

„З карти Європи усунено Польщу, як державу, українські землі розділено поміж Росією та Австрією. Під Австрією опинилися, прибиті панцізняним яром, темні маси українського селянства з малоосвіченими і стероризованими поляками і своїм духовенством, без національно-свідомого міщанства, яке так культурно діяло в Львівськім Братстві, без української шляхти, яку як свої так і чужі насильно загнали уні до римського костелу та без інтелігентного проводу. Росія ж опанувала цілою Україною, що на правому боці Дніпра, Білорусією і всією Прибалтикою. Вона здобула необмежену владу над такими ж масами укр. селян-кріпаків, як і Австрія, Росія віддавала тих селян польським поміщикам на поталу та новим ро-

сійським новоспеченим багачам, як і нашій аристократії, яка з легкої душі замінила свою національну честь і сумління на мізерні вигоди особисті, даровані московськими окупантами.

„Щойно тепер важка неволя народних мас досягла вершка свого насильства по цілій Україні з ласки Австрії і Росії, щойно тепер могло здаватися, що народня маса України, придавлена кріпацькою недолею, мовчазна, нерухома, мертвa, вже не встане, що вже прийшов останній кінець українському житті по цілій Великій Україні від Карпат до Кавказу, від Козацького моря до Балтицького”... (академік М. С. Грушевський).

Резюмуючи всі ті історичні факти, приходимо до висновку, що езуїти, які прийшли до Польщі 1560 року, щоб рятувати польський католицизм від протестантизму, направили польських королів на шлях релігійного насильства супроти віри православної і її визнавців — народу українського. Насильне форсування унії з Римом український народ не прийняв, а тим самим він породив Хмельниччину, а Хмельниччина започаткувала українську гетьманську добу, яка і приспівила остаточний поділ Польщі року 1794-го. Першим кроком до падіння Польщі був поділ України Андрусівським договором між московським царством та езуїтською Польщею.

Отримавши всю Правобережну Україну, Польща тяжко поневолила українське селянство, українську шляхту окатоличила, українське православне духовенство стероризувала, уніятське духовенство ополячила, а всю українську культуру загнала на самий берег пропasti.

Рятувати українську культуру започаткували українські православні магнати, але вони скоро ополячилися або змосковщилися. Тоді на рятунок української культури й освіти виступили наші славні Церковні Братства разом з православними монастирями, яких на самій тільки Волині було понад 60 по різних містах. У тих братствах поєдналися дрібна ограблена шляхта, міщенство, переслідуване і поневолене селянство, які і врятували українську культуру від загину.

Як загальне переведення унії між православними українцями в Польщі не врятувало Польщі від остаточного

її поділу, так само унія не врятувала українських уніятів від панщинянної неволі.

Ціла ця унійна акція і затія були видумані католицькими єзуїтами на користь польського шовінізму, а на шкоду українського народу. Навіть на шкоду самої Греко-Католицької Церкви та її вірних уніятів. Бо ж ця церква була повністю ополячена і почала національно відроджуватися щойно від року 1848-го, цебто від революції в Австрії і то під впливом українських православних діячів з Великої України.

Тому відновлювати сьогодні та ще й поза межами України ту стару польську інтригу та розвозити зогнілі кости польського „святого”, а ката українського народу Кунцевича по всіх центрах української діаспори, — це визначає насильне нагинання української історії й культури до часів XVI-XVII сторіччя і називати ту фальшиву роботу ще й українською, — це визначає говорити очевидну неправду. Бо унія для українського народу в минулому принесла жахливе знищення духове й економічне.

Українське ж населення, яке від року 1794-го опинилося під православною Московщиною, також не оминуло панщинянного ярма, але воно позбулося таки одного ліха, — проклятої Богом і людьми унії, яку формально і одноголосно було ліквідовано на соборі в місті Житомирі року 1839-го. Дуже цікаве явище, що за останніх недавніх років польського панування на Волині, унія там не відродилася.

Про якусь культурно-освітню працю на Волині під російською окупацією говорити не приходиться, але й заперечувати, що такої не було, також не можна. Бо праця була, але вона була засекречена, обмежувалася до підпільних гуртків по містах Волині. Селянство ж відгородилося від міста сильним муром і жило своїм високоморальnim життям, шануючи і плекаючи свої традиції.

Ангелина Матушевська-Лопухович

ІСТОРІЯ ДАВНОМИНУЛИХ ДНІВ

Спокійно серед низинних зелених лук протікає річка Стир, прямуючи до Прип'яті. Правий берег значно вищий, на якому розкинулося село Четвертня, колишня власність князів Четвертинських. Можливо ще й сьогодні стоять над річкою т. зв. палати, а трохи далі на горбку — мурена біла церква з дзвіницею. Збудувала її княгиня Четвертинська, там міститься і її гробниця. Біля церкви стоїть дерев'яний будинок „плебанія”, де до Другої світової війни жив між двома світовими війнами.

Але подія, яку хочу переповісти (на підставі слів моєї тітки) стала ще до I-ої світової війни. Десь в роках 1890 настюителем церкви був о. Георгій Пожарський. Мав він кілька дітей, і найстаршу доню красуню Любу. Коли доня підросла, віддано її до середньої школи ім. графа Блудова у місті Острозі. Але на свята і літні вакації, вона приїздила, як звичайно, додому. Недалеко від „плебанії” стояв палац кн. Четвертинських. Князь увесь час перебував десь за кордоном, а в палаці жив адміністратор того маєтку, поляк Юліян Старжевський з дружиною і трьома дочками: Ядзею, Казею й Іреною. Як тоді водилося по селах, священики підтримували товариські зносини з місцевою інтелігенцією: учителями, управителями маєтків, поміщиками. Особливо узимку, коли біля господарки було мало праці, старші особи коротали довгі вечорі за преферансом, а молодь забавлялась, танцюючи під звуки грамофону чи гітари, або грали у різні товариські гри. Отож частим гостем у домі о. Пожарського був п. Юліян. Гарний на вроду, хоч вже шпаковатий, з добрими манерами, він був побажаним гостем серед молоді. Стрункий, на баскому коні об'їжджуючи свій маєток, міг зробити добре враження. Люба, приїжджаючи додому, мала нараду ввесь час мати його на очах. По селах товариства було обмаль і гарний собою з добрими манерами п. Юліян зацікавив її. Але й вона вродлива собою з кучерявою голівкою впала в око п. Юліянові.

І так почався взаємний флірт поміж набагато старшим п. Юліяном і молоденькою інституткою. Звичайно, в селі тяжко щось затаїти. Кожна подія, кожна нова особа, все є на очах у людей. А тому, хоч п. Юліян бував, як і раніше у священика, але зрозуміло не міг виявити батькам свого заміру. Як рівнож і Люба ховала десь у глибині душі свої почуття. Одно на що вони собі дозволили, це часта переписка, яку сумлінно доручав слуга п. Юліяна — Онопрій. Але Онопрій дискрецією не визначався і якісь неясні чутки почали кружляти по селі відносно іх „баришні”.

Тимчасом дочки п. Юліяна підрости і він, купивши дім у Луцьку, перевіз жінку з дітьми туди, які мали ходити до польської школи. Люба далі продовжувала науку в Острозі, куди, як виявилось відгодованим коням п. Юліяна не було аж надто далеко загачити, вертаючись з Луцька.

Якось одного зимового дня о. Пожарський мав похорон у своєму приписному селі Незвірі. Іхав він зі своїм дияконом не звичайною широкою дорогою, а польовою, щоб скоротити відлеглість. Коли це назустріч проскочив запряг п. Юліяна, біля якого сиділа якась маленька постать закутана в кожух. „Отче”, — шепнув диякон до настоятеля, — „це ж Старжевський повіз вашу Любу”! „Ta що ви? Люба ж у школі в Острозі”.

Старжевський умисно не поїхав звичайною дорогою, а обминав другим селом, щоб хтось не побачив і не доніс „батюшці”. І треба було випадку, щоб і п. отець проїздив саме тією дорогою.

Минуло декілька днів. І ось одного вечора постукались до дверей парафіяльного дому. Двері відчинились і у кімнату вступила Люба в товаристві п. Скаржевського. Увійшовши так і кинулася в ноги п. отцеві, благаючи простити її. Але у відповідь п.-отець з п.-маткою, (як тоді називали „батюшка” з „матушкою”) мовчки віддалився у дальші „покої”, кланувши за собою ключем. І дальші листи і благання не могли зворушити зrozпачених батьків, які переживали страшну родинну трагедію.

Зразу ж на другий день о. Пожарський поїхав до церковної влади, прохаючи перевести його якнайдалі в іншу епархію. Така подія рознеслась скоро по цілій околиці.

Люба не продовжувала науку, а залишилась жити в палаті Четвертинських, куди вже не верталась родина п. Юліана. Не стала вона правою жінкою, бо перша жінка не давала п. Юліанові розводу.

Згодом з'явились діти. Поки ще були малі — не було клопоту. Але минали роки й прийшла пора віддавати дітей до школи. Тоді постала велика перешкода, бо не-шлюбних дітей ніде в школу не приймали. Треба було шукати якийсь вихід. І от Ю. Старжевський, маючи великі засоби, вирішив подати оголошення в газеті, що шукається когось, хто схотів би за винагороду (500 руб.) одружитись з його жінкою лише для вироблення документів, щоб дати своє прізвище його (п. Юліана) дітям. Недовго прийшлося чекати, бо найдійшла відповідь від одного бідного студента, німецького походження, який погоджувався це зробити. Почались переговори. Умовились, що шлюб відбудеться в Києві і зразу ж по шлюбі п. Старжевський забере жінку до себе в Четвертні. До шлюбу студент не мав права бачитись з „нареченю”. Зустрілись „молоді” лише у церкві і студентові зразу сподобалась його „наречена”. Та й сам він був гарний собою і „молода” прихильно споглядала на нього. Під час вінчання п. Старжевський, якби боячись втратити жінку, став зразу ж поруч неї, а з протилежного боку стояв її наречений студент.

Після шлюбу було зроблено прийняття, але коли дійшло до тостів і коли гості — товариші студента почали кричати „гірко” і час настав молодим поцілуватись, то п. Юліян рішуче тому спротивився. Студент, жалючи, що йому треба вирікатись такої привабливої жінки, зажадав негайно виплатити йому подвійну суму. Старжевський, не маючи такої готівки при собі, мусів їздити по Києві, щоб у знайомих позичити ту суму і залагодити претендента. Після того вернулися до Четвертні, а діти змогли вже вступити до школи.

Незабаром вибухла I-а світова війна. Фронт посувався на схід і російський уряд почав евакувати населення в глибину Росії. Старжевський з Любою і дітьми опинився в Новгороді-Сіверському. Там по якомусь часі Старжевський помер, а Люба залишилась сама з дітьми.

Незабаром сталась несподівана подія. Але вернімось раніш до самого студента Губерта фон Грейфенфена. Його доля була така: З вибухом війни у Росії, багатьох німців почали інтернувати. Вислали у Сибір і студента. Після закінчення війни і розпаду царської монархії, він вертався до Києва. Шлях стелиться йому через Новгород-Сіверський. Записуючись в управі міста, випадково натикається у списку біженців на своє власне прізвище й ім'я Люби. Довідавшись адресу, іде туди. Двері відчиняються і на порозі стоїть... Люба. Несподівана зустріч. Вона вільна і фактично правно його дружина. Доля звела їх і вони щасливо розпочали нове життя.

ДОЩ

Розплакалось небо, струмочками сльози,
Завмерли-притихли долини й гай.
Лиш гори самітні тремтять, як мімози,
Цілуючи хмари, мов рідні свої.

На обрії сіро, немов домовина,
Невже океан там тепер вдалині?
Залляло все поле... О, дивна хвилина.
Чого ж оті хмари понурі й сумні?

Кумбріян гори, обмиті дощами,
Чекають на зміни, на сонце, на май,
А я все блукаю чужими краями,
Та хочу вернутись в Шевченковий край!

Тоня Шалапай

ЗНАЙОМИМИ ДОРОГАМИ

Двадцять сім років минуло з того часу, коли сільський гінець зайшов на наше подвір'я і повідомив моїх батьків, що я є на списку „добровільних” робітників на працю в Німеччині. Така новина мене не розвеселила, але й не розпечалила багато. Коли б не сльози мами та сестер і задуманий глибокий погляд батька на мене, я б перевагу дав цікавості, яка від того моменту почала мною володіти.

Як сьогодні бачу тепле, поволі згасаюче волинське літо 1942 року, довгі валки селянських возів, що котяться з усіх усюдів і вливаються в одну струю на шляху Крем'янець-Дубно та захаращають всю дорогу й обочини перед кол. касарнями 12 Полку Подільських Уланів у Білокриниці. У них бо визначено збірку всіх „добровільних” робітників з Крем'янецького повіту.

Образ моєго відходу з рідного села живо відтворюється у моїй пам’яті, коли 27 років пізніше знов добирається до Веселівки Крем'янецького району, Тернопільської області тією ж самою дорогою і поруч тих же самих касарень. З тією різницею, що тепер я не іду, а іду і не в супроводі всієї, як колись, моєї рідні а — одинокої моєї сестри, яка залишилась у живих. І ще в супроводі шофера, який нас везе таксівкою з автобусового двірця в Крем'янці.

Сполучення між двірцями та години моєї їзди були такі, що тільки пізнім вечером шофери, з яким моя сестра Ганя мене тут чекала, запускає мотор в рух і машина викочується поволі з двірця на шлях на північ в напрямку Дубна. Таким чином простір чотирьох кілометрів до Білокриниці по асфальтовій дорозі ми проїжджаємо вже в темряві і я радше ходою машини намацує знайомий рельєф ніж відкриваю його моїми очима. Переїджаючи місток на Потоці на періферії Дубенської рогатки, ледь-ледь помічаю з правого боку в сутінках ночі контур Дівчих Скель на фоні яснішого неба. Недалеко шляху видніє освітлений корпус старої електростанції. В мої дитячі

роки вона мені видавалась величезним заводом кожного разу, коли я проїджав з татом поруч неї, ідучи на ярмарок у Крем'янець. Тепер — це маленький будиночок, не зважаючи на те, що напевно вона розбудована з огляду на енергетичні потреби недавно збудованої тут же на Дубенській рогатці великої цукроварні, поруч корпусів якої я проїджав, в'їжджуючи до Крем'янця.

Ще кілька хвилин і ми перетинаємо дорогу, яка налево веде до бувшого великого фільварку в Білокриниці і, там же недалеко Сільсько-господарської школи, а направо — до вапнярні під горами, Будівельної школи й Мацькової Долини між горами, якою в'яже мене нитка споминів із шкільніх часів... Ось і цвинтар білокриницький з правого боку. Машина котиться з горбочка в село, минаючи з лівого боку церкву у повені зелені маленького парку, а з правого — якісь будівлі: за польських часів тут містилась канцелярія білокриницької гміни.

Чверть години приблизно після того як ми покинули автобусовий двірець — я вже на порозі старої батьківської хати в рідному селі, де мене зустрічає швагер з двома своїми синами і ще якісь люди.

Після 27 років мандрівки далекими світами я знов на рідному подвір'ї, на якому так швидко пройшли мої безжурні дитячі і юнацькі роки. Але тільки в гостях у моєї сестри.

Подвір'я мені видається якимсь зовсім іншим від того, яке я покинув. Може тільки тому, що тепер ніч. Але й хати, нутро якої освітлене, не пізнаю. І стеля принизилася, і вікна поменшали, і двері вужчими стали (хоч у нутрі я переконаний, що це неправда). Тільки мисника пізнаю в кухні, на якому, як колись, стоять рядочком розмальовані полумиски і миски, геть зовсім стертого маконона, яким колись мати розтирала в макітрі часник до свіжих гарячих пампушок, нецьки на муку, що в них росло тісно перед кожними більшими святами.

Довго ми сидимо в хаті довкруги заставленого склянками та закусками стола, ведучи безцілеву розмову, ще частіше тільки дивлячись одні на одних. Так як спраглий подорожній припадає до джерельної холодної води у га-

рячий серпневий день, так усіми моїми думками і увагою я припадав до облич і уст моїх співрозмовників. Але з них, немов через густий цідилок, видобувались лишень продумані фрази, а навіть півфрази і спрагу мою не вглашували.

Село Веселівка було цікаве тим, що в ньому проживав значний відсоток польських родин. Більший ніж в інших довколишніх селах, як Фищуки, Білокриниця, Велика і Мала Андруги, Лішня, Стіжок, Башківці чи Чугалі. Без претенсійності і задиркуватості, це були мирні хлібороби. Проте кілька років перед війною польські власті звернули свою увагу на Веселівку і чомусь тут заложили „Звйонзек Стшельцуф Польськіх”. Може тому, що тут існувала українська читальня, щоб її дію зрівноважити, власті постановили активізувати польську молодь.

Користаючи з офіційних привілеїв, Звйонзек мав свою домівку в школі. Тут теж знаходився склад його крісів, що притягали нашу дитячу увагу при кожних вправах. Це також мало своє психологічне значення. Незважаючи однак на всі ці явища, штучно підкормлювані, на перевагу привілеїв поляків у виховно-культурній ділянці, — у Веселівці явних проявів ворогування між двома народами не було. Тому після упадку Польщі, поза кількома штучно викликаними випадками, з українського боку теж не появилось до поляків більшої і глибшої ненависті. У такому менш-більш кліматі покинув я мою Веселівку.

Мої два небожі „знайомлять” мене на другий день із розкиданим як і колись по горбках селом. Ті самі менше більше подвір’я, ті самі приблизно господарські будинки, тільки їх значно поменшало. Там, де стояли самі хати, там самі вони стоять і дальше; там, де крім хати стояла ще клуня і один або два хліви, там тепер крім хати стоїть ще маленький хлівець. На моє питання, чому так мало господарських будинків в селі, хлопці відповісти не вміють. Після короткого вагання, відповідають, що більше не треба.

Тихо міркуючи, не можу не признати слухності їхньому думанню. Тільки вечером швагер мені пояснює, що колгоспники більше двох корів, одної свині і кількох ку-

рей не мають, а тому й порозбирали зайні будинки, щоб розібраним матеріалом поправити найнеобхідніше.

В село провели електрику, але чомусь ніхто не подумав про солому або про черепицю для села в достатній кількості, щоб перекрити хати і хліви, стріхи яких від довгого віку, від снігів та дощів стали тонкі і чорніші від асфальту на недалекому шляху.

Тепер польських родин у селі нема. Їхні хати порозбирали, а подвір'я позаростали кропивою та кущами. Чез тє вигляд поодиноких частин села, чи як колись ми казали — кутків, змінився. Село посумніло, полисіло, постарілось. Є кутки, з яких справді дихає пусткою. Тільки в загальних рисах місцевість нагадує мені веселі колись стрибки підгірського рельєфу. Ланцюг Крем'янечких гір, що тягнеться від Крем'янця ген далеко на північний схід до села Стіжок, тепер видається мені горбками і то не великими, а не горами як колись. Такі самі думки відносно їх висоти будуть у мене кілька днів пізніше, коли підемо у Крем'янці на Дівичі Склі і на гору Бони. Може то тільки тому, що від часу, коли я покинув мою гору Довгу за селом, мені довелося бачити дуже багато і дуже високих гір...

Хоч і значні зміни у зовнішньому вигляді села, то все таки в загальних рисах його пізнаю. З людьми — інша справа. Плуг часу немилосердно переорав їх, тільки незначну скількість з моїх часів залишивши в живих, немов насінників на лісових вирубах. Одних, і вони найчисленніші, з корінням повиривали з рідного ґрунту воєнні події, які тут були заплутані і дуже довгі. Другі повмирали. Інші пішли з села у початкових роках післявоєнних часів. І дальше люди використовують кожну нагоду, щоб піти з нього, знайти якенбудь зайняття у Крем'янці аби тільки не залишитись у Веселівці.

Це явище видне зокрема у молодих людей. Поважний відсоток змагає продовжувати освіту якнайдальше, а якщо з тих чи інших причин це не вдається — молодь кидается до різних фахових шкіл, щоб потім примощуватись у містах, містечках чи у фабричних присілках, де робітничий час вимірюється годинником і заводським гудком, а

не ранішньою чи вечірньою зорею колгоспного чорнороба. Розповідають мені, що ці бажання вже помітили відповідні власті і тому на дорогах із села поставлено ряд перепон у вигляді суворих конкурсних іспитів до Педінституту в Крем'янці чи Лісотехнікуму в сусідній Білокриниці, як рівнож і до інших шкіл.

Кілька днів пізніше матиму нагоду оглядати ззовні Лісотехнікум. Пригадую собі добре білокриницький замок ще з-перед війни, в якому була тоді польська Державна сільсько-господарська школа. Тепер тут значні зміни. Правда сам замок без змін. Він, як і колись, стоїть біля доріжки, що іде від церкви до фільварку чи пак сьогодні — колгоспу. Перед брамою, яка тепер постійно замкнена, є маленька площа, на якій задержується автобус траси Технікум-Крем'янець.

Обійшовши замок, відкриваю з його південної сторони, на місці широкого і глибокого рова, що ним оточений був замок, — гарний купальний басейн. Проходимо поруч нього на південь до учебового будинку, бо в замку, як і колись, тільки гуртожиток для учнів. І тут зміни велиki.

Видно, що звернули увагу на розбудову школи і вона з двох-корпусної колись, тепер розрослась у маленький чепурний городок. Зате парк зубожів. Ті самі величезні дерева, ті самі доріжки у ньому. Але колись вони були завжди чисті, підметені, а тепер занедбані, із залишками сухого листя і галузок.

Чималу увагу молоді притягають теж медична школа в Дубні і цілий ряд фахових шкіл в Рівному та Тернополі. В Рівному знаходиться відомий в Україні Інститут водного господарства, але вступ до нього зокрема важкий. Розповідали мені, що з цілої нашої околиці тільки один хлопець склав вступні іспити і тому кілька років закінчив цей Інститут.

Нічого дивного, що крім кількох чоловіків, з якими я познайомився першого вечора і які моя якась дальша рідня, я в селі нікого не пізнав. Більшість з них, яких я покинув в 1942 році молодими людьми, сьогодні мають вже внуків. І хоч я їх пригадую собі по іменах, то

їхні вуса, лисі голови та обличчя як печериці зовсім не скидаються на ті юнацькі обличчя, що ще збереглися в притъмарених образах моєї пам'яти.

Інакша справа з кількома дідами і бабами, які ще живуть в селі і які мало змінилися від моого від'їзду. Деякі старші, деякі молодші від моїх батьків. Вони немов з іншого світу. Здається, що вони на те й лишились, щоб нести свідчення про далекі минулі часи. Присідаю коло одного діда на призьбі і розмовляємо. Він не дивується, що я коло нього присів, як і не буде мабуть зовсім заскочений, коли я зараз встану і піду собі дальше. Теперішні події і люди вже перестали його цікавити і він забув поняття пристрасти. Говоримо про минуле. Примерклі очі діда починають блищати, коли він починає розповідати про те, як то колись з хлопцями він водив коні на нічліги на Довгу на поруби або у полкову конюшину на недалеких полкових полях і як то потім приходилося тікати з побудів від гайового або від плютонового, який вночі обходив поле.

Він дуже добре пригадує собі руских, які тут були до Першої світової війни, брали з села податки і парубків в солдати на довгі роки. Потім прийшла війна з австрійцями. Ось там, за Іквою, з Довгої добре видно, довго стояли вкопані австрійці понад усіми селами, почавши від Бережців, почерез Сапанів, Сапанівчик, Минкінці, Комарівку, Берег аж ген туди до Верби під Дубном. Були потім якийсь час у Крем'янці петлюрівці, але недовго. А після них прийшли поляки.

Дуже тяжко було після війни, але якось помаленьку люди віджили, розмножили худобу, почали доглядати землю, добре її пригноювати і вона стала родити. Земля як і худоба: не накормиш — не збереш. Люди жили, не можна нарікати. Але знов вирвалась війна і народ крепко постраждав. Спочатку від німців, а потім — і від своїх. Після війни стали нові верховодити, та якось безтолково. У дядьків повідбирали чомусь землю, коні, а подекуди й корови, та заложили колгоспну артіль. Сказали, що тепер не буде більше ні багатих ні бідних. Воно то може і правда, але в селі не так, як було колись.

Ніхто не прикладає так рук, як колись прикладав коло своєї нивки чи худоби. Правда, від роботи ніхто не відмовлявся. Ідуть туди, як колись ішли батраки на роботу у фільварок до білокриницького пана. Та й земля якась не та стала. І гною тепер нема, і орють тепер не так, як колись орали. Ну, та й як ти його вже там виореш отою машиною, коли серця до своєї роботи не прикладаєш, а дивишся на проценти, які мусиш виорати.

Слухаю оце чавкання беззубим ротом діда, в якого весь бліск очей погас давно. Бліск очей залишився десь там біля його коней на лісовому вирубі або у полковій стайні. За мене, як виявляється, він майже забув. Дід нагадав про мене щойно тоді, коли я сказав, що мені треба йти далі.

— А хто ж ти? — спитав дід, повертаючись помалу до мене всією постаттю. А потім пригадав:

— А то ти, Степане, а я й забув тебе, звини мене. А де ж ти так довго був? Правда, я й забув, що тебе збрали і довго держали на роботах. Бачиш, я крепко постарів і починаю троху призабувати.

Стає боляче. Хочеться сказати дідові щось добре і ласкаве на відході, але слова мої вже не мають для нього більшого значення, так як не має жодного значення для нього його подерта стріха над головою чи 17 карбованців його старечої пенсії.

Подібні менш-більш стрічі і з іншими бабами та дідами моого села. Часом у розповідь вплітають, для годиться, згадку про моїх батьків, а то й про мої дитячі роки, забарвлюючи їх споминами про якісь пригоди або про мої збитки. Спостерігаю за моїми співрозмовниками і бачу, що їм і в голову не приходить те, що я приїхав сюди з іншого світу, реальність якого не має жодних подібностей до реальності світу, в якому я ось перебуваю вже кілька днів.

Приблизно на протязі років 15 після війни, кожне село мало свій власний колгосп із належними властями: голова, бухгалтер, бригадири й ланкові. Потім прийшли нові розпорядження, силою яких почались „укрупнення“. Осідок колгоспу, до якого прилучено Веселівку, став у колишньому білокриницькому фільварку враз із твариною і механічною бригадами, решта ж бригад потвори-

лась на місцях бувших колгоспів. Таким чином білокриницький колгосп охопив такі села: Білокриниця, Велика Андруга, Мала Андруга, Лішня, Стіжок, Веселівка і Фишкури, об'єднуючи таким чином біля трьох тисяч гектарів польової землі.

Колгосп не має якоїсь окремої спеціалізації і робить потрохи все, це, щебто посівні, цукрові буряки і годівля худоби. Він має біля сотні корів, п'ять пар коней, чимало свиней і птахів. Для обробки полів є п'ять тракторів, два комбайни, три вантажники, сівалки і косарки. З приналежної розмови з бригадиром механічної бригади довідуюсь, що ця скількість механіки, як тут називають мертвий інвентар колгоспу, для потреб колгоспу не вистачає. Тому в часі польових робіт є чимало нагінки і сварок, а коли до того ще додати технічні аварії машини, то робота під час посівних робіт і зокрема в жнива стає справжнім пеклом, — додає бригадир.

Щоб зібрати врожай своєчасно, приходиться косити дещо перед повним дозрінням. З огляду на те, що колгосп не має своїх ні елеваторів, ні засіків, він не може магазинувати зерна у себе, а відразу ж з поля мусить візвозити його до центру, звідки його відставляють до обласних елеваторів. Однак скора фізична контроля при центрі відразу виявляє наявний відсоток вологости в зерні і якщо він переходить певну межу, встановлену вимогами раціонального магазинування в елеваторах, тоді колгосп несе поважну втрату у формі зниженої ціни за зернопоставку.

До недостачі машин додається ще недостача людської сили. Обмаль робочих рук чітко відбивається на якості і скількості колгоспної роботи, але коли б все сільське населення віддалось на ласку колгоспних заробітків, тоді в селі безумовно з'явилось б безробіття. З огляду на те, що заробітки в колгоспі значно менші від заробітків фабричних, а праця більша, ніж на якому небудь заводі, як рівнож і тому, що людям просто остоїдла оця хаотичність в організації роботи: приспішений ритм сезонних робіт із-за нестачі матеріалів, гарячкові „токові” роботи на шляху, як тільки з'явиться на обрії чорна хмарка, а може ще й тому, що людина наших днів приспішено переключається із сільсько-господарської на заводську

людину — все це причинюється до того, що люди село покидають.

Всі шукають робіт поза колгосп, але не легка це спраوا. Частина населення таких сіл як Фишукі, Веселівка, Ліщня та Стіжок, що розташовані поруч лісових масивів, знаходять деяку працю у лісовій господарці. Інші, притулени до великих лугів над рікою Іквою, дають частку населення до робіт на лугах. Не траву косити, а торф копати.

Уся долина цієї ріки, почавши від Бережців аж до Дубна, багата на торф. Перед війною більшої уваги ніхто на нього не звертав. Тільки деякі селяни копали його на своїх лугах, але не багато: трава чи сіно були потрібні від торфу, отже шкода було марнувати сінокоси. Тепер міркування змінились і на цих лугах створився торфотрест з усіма необхідностями, як вузькоторівка, що сполучує маленьке містечко Смигу із цими лугами поміж селами Шепетин і Студінка, брикетний завод і сушарні. Хоч все змеханізоване тут, все таки чимало людей знайшли собі працю.

З огляду на поширення культури цукрових буряків у всіх колгоспах крем'янецького та дубенського повітів, в Крем'янці та Дубні виростили тому кілька років поважні два цукрові заводи. Проходячи поруч одного й другого, у мене кожного разу ставало питання: звідки сюди таскали стільки будівельного піску, якого тут ніде в околиці нема. Бо збудовано з бетону не тільки корпуси цукроварень, але і кільканадцять житлових будинків поруч кожного з них. Виявилося, що пісок відкрили коло села Голубів поруч Шепетина. Тут були великі піскові горбки, покриті сосниною; тепер на місці горбків стоять озера.

Цукроварні затруднили якусь кількість сільського населення. Ті, які не знаходять належного зайняття в більшій околиці, не мають найменшого страху перед мандрівкою у далекі області. І в Україні віддалі вже не лякає.

До транспорту я мав нагоду уважно пригляднувшись, часто ним користуючись. Проблема транспорту розв'язана за допомогою головним чином автобусової мережі, яка пов'язує всі важні села з районним центром. Крім того є ще траси далекобіжного транспорту, які сполучують області між собою.

До автобусового треба додати залізничний транспорт і літаки. Найбільшим попитом користуються очевидно автобуси. З поїздами та складність, що купуючи залізничний квиток, треба показати довідку про службове відрядження на подорож, бо інакше квитки не продадуть. Отже, перед поїздом є певна, не знаю чому, селекція, тоді як автобус є справді доступний для всіх за умовою, очевидно, що є сидяче місце. Якщо всі сидячі місця зайняті, шофер квитка не продасть і до середини не пустить.

Щодо літаків то їхня сітка також є поширена. Найближче летовище, яке я бачив, було в Білокриниці коло Лісотехнікуму. З нього можна добрatisь до обласного летовища в Тернополі і в Рівному, а звідти — до Львова або в Київ, а з цього останнього — в усі інші обласні осередки.

Ціни автобусів такі: Крем'янець-Тернопіль — 1,75 карб., Крем'янець-Рівне — 1,80, Рівне-Львів — 4,15, Рівне-Київ — 6,23.

Поїзд Рівне-Львів коштує — 3,30, Рівне-Київ — 5,80. Літаком: Рівне-Львів — 4,40, Рівне-Київ — 6,50.

Треба додати, що мій швагер заробляє у білокриницькому колгоспі приблизно 40 карб. на місяць без окремо означеної професії, а його сусід в таких самих умовах на цукровому заводі у Крем'янці 55 крб.

Поки познайомитись із коштами подорожі, мені довелося познайомитись із тамошніми властями. Кожний за кордонний турист, прибувши у Советський Союз на місце призначення, мусить відразу зголоситись у найближчих органах безпеки. Це чітко зазначене у советській візі і про це вам ще додатково нагадують при видачі цієї візи. До речі, советська віза не є така, як інші візи у формі печатки на якісь із сторінок вашого паспорту. Це шматок паперу, що складається із трьох ідентичних частин. Першу частину відригають у вас, коли при в'їзді контролюють на кордоні советські прикордонники; другу частину — коли ви зголошуєтесь у міліції, прибувши на місце, і третю забирають знов на кордоні при виїзді. Таким чином у паспорті не лишається найменшого сліду із вашого побуту у цій країні.

Перед тим, як вибратися у відвідини до міліції у Крем'янці, я постійно себе вмовляв, що це проста адміністративна формальності і я не маю найменших основ для особливих переживань чи побоювань. Все таки вибираємося ми до району всією родиною громадою: Різні образи я собі малював. Міркував я, що перед дверима будинку стоятиме якийсь чекіст з автоматом в руках і ще й може з кулеметними стрічками через плечі і груди, що через вікно стрінуть нас кілька пар грізних косооких очей, що через відхилені двері будинку я запримітив на коридорі рухливі уніформи з наганами за поясами...

За конторним віконцем маленького вестибулю сиділа неокресленого віку, проте відносно молода жінка і запримітивши наш вхід, піднесла голову з-над якихось паперів та кинула в наш бік: „В чом дело?” На відповідь швагра, який кивком голови в мій бік показав і сказав: „Турист з-за кордону!”, жінка на якийсь мент широко відкрила очі, пильно вдивившись в мене немов хотіла сказати: а, то це ти! Але вона нічого не сказала, а тільки прибравши позу незацікавленості, кинула недбало: „Заждіте мінутку” Відтак, положивши впоперек паперів на бюрку якусь лінійку, вийшла в другу кімнату. За хвилию відчинились інші двері і, придергуючись рукою за їхню клямку, інша молода жінка сказала мені увійти в кімнату.

Я увійшов за нею. Це була невелика кімната з одним вікном, з бюрком біля нього і двома кріслами посеред кімнати. Поруч біля стіни стояла велика шафа. На бюрку лежало кілька паперових папок. Все було якесь акуратне і якесь безвиразне. Жінка попросила мене сідати і сама сіла за бюрком.

Вона говорила повільно, дещо співуче розтягаючи закінчення фраз, гарною українською мовою. Запитала як мені іхалось, як мене зустріли в селі і чи подобається мені село. Після цієї банальнostі, — жінка просить мій паспорт. Вона спочатку перелистує його уважно, потім починає виповняти якийсь бланк, переписуючи туди з паспорта мої персональні дані. Питає рівно ж про число моїх дітей, їхнє місце народження і вік. Після того повертає мені назад мій документ і каже, що я можу іти гуляти і їхати, куди захочу, під умовою, що повідомлю районні владі три дні наперед про кожну поїздку в області. Як-

що ж буде розходитись про виїзд поза область, то треба повідомити відповідні органи в Тернополі.

Виходимо на вулицю і скоро ідемо додому. Не хочеться „гулять”. Хочеться спокійно сісти в затишку і зібратися з думками. До цієї стрічі, що тривала не більше десяти хвилин, я готувався довгими місяцями, представляючи її собі в найрізніших варіантах. Я намагався заздалегідь все передбачити, все передумати, щоб ніякий деталь не залишився у півтіні. Не тільки всі евентуальні відповіді, вся моя поведінка в цьому будинку була передумана і підготовлена протягом довгих місяців перед моїм сюди приїздом. І зі всіх моїх передбачень і обчислень — пшик!

Подорожі до автобусу, швагер мені пояснює організаційну структуру крем'янецького району, на чолі якого стоять три секретарі. Перший з них є найголовніший і він стоїть на чолі райкому партії і райвиробу-правління, цебто він відповідальний перед тернопільським обкомом за всю політику партійних кадрів району і за успішну діяльність бюро райкому, як рівнож за все економічне життя району.

Другий секретар відповідає за райвиконком і адміністративну організацію сільрад (адміністративний простір сільради покривається менше більше із простором колгоспу). Він держить всі нитки, так би мовити, що йдуть від партійних органів до навіть найбільше віддалених чи „відсталих” сільрад і хуторів. Це він із своїм апаратом підготовляє періодичні збори по селах з метою, загальної пропаганди чи в якісь чітко означеній справі, на яких створюють „клімат” проінструктуровані виступи доярок чи телятниць, чи як депутатів трудящих району, в залежності від пропагандивної потреби визначеної мети зборів. Третій секретаріят — це керівництво районною службою безпеки, цебто третій секретар відповідає за всю діяльність районного відділу міліції, чи як коротко його тут звати райвідділ. Але відповідає тільки за діяльність, а не за особовий склад цих органів.

Організація органів безпеки, як і належиться такій інституції, складна і глибока. Крім апарату, що міститься в будинку, з якого ми щойно вийшли, є ще дві інші окремі сітки і розгалужуються вони по всіх населених пунктах району. Перша з них це відпоручники райвідділу — участ-

кові. Участковий це міліціонер, із спеціальною підготовою та окремим вишколом і урядує він при сільраді, але їй не підлягає. Його вага у районовій адміністрації видима хоч би із його зарплати. Якщо голова сільради має 120 крб. на місяць і секретар 95, то участковий має також 120 крб. та ще й одежду, кватиру й огрівання кватири.

Друга сітка глибша. І вона минає сільраду. Вона іде до кожного села і хутора, але вона таємна. Це сітка міліційних співробітників, які підлягають окремому комітетові при райвідділі і вони нічого спільногого з участковими не мають. Проте очевидно, що звіти одних і других десь там на верхах доповнюються. А все збігається у КГБ, який має скрізь окремі станиці, чи відпоручників.

Складось так, що в рідні сусіда Гані в слідуючу неділю мали бути хрестини і мене туди запросили. З огляду на те, що батьки маленької дитини — вчителі, нагоду слід було використати. Хоч моя сестра не дуже хотіла тудийти, але з огляду на мене на таку жертву погодилася.

З нагоди одної поїздки до Львова вибрали ми там якісь дарунки для дитини і батьків та у визначений день пішли польовою дорогою до сусіднього села, чотири кілометри на північ від Веселівки.

На подвір'ї застали вже грузовичка. Грузовик на подвір'ї у когось святковою порою це ознака, що в хаті гості. І не прості колгоспники чи робітники. Колгоспного грузовика у вихідний день, цебто тоді, коли він справді буває вільний, можуть одержати тільки ті, хто має певні „зв'язки” з головою колгоспу чи з бригадиром механічної бригади. Такими є в першу чергу сільські учителі, члени сільради, кооператор, ну й очевидно рідня чи приятелі самого голови.

В хаті ми вже застали „похрестну” атмосферу. Як потім мені розповіли, священика з недалекої околиці — бо хоч у Лішні колись красувалась чудова дерев'яна церква, сьогодні вона запущена і майже в руїнах і в ній зложене якесь бригадне майно — запросили без розголосу ще вчора вечером, під виглядом фельдшера, і він виконав акт хрещення.

Довкруги двох разом поставлених столів в одній доволі великий кімнаті сиділи чотирнадцять молодих людей: п'ять дівчат чи жінок і дев'ять хлопців. Наші місця вже

нас чекали. Коло дверей у другу кімнату чи на кухню стояли три літні жінки, які, як тільки ми увійшли, почали подавати на столи, але самі не сідали. Як виявилось пізніше, це були мати батька новоохрещеної дитини і її дві сестри, що прийшли до неї з метою допомогти. В ході розмов довідався я, що між запрошеними сиділи якийсь лісничий з одного недалекого лісництва і учителі з Лішні, Стіжка та Малої Андруги.

Найближчі сусіди перекидалися словами зі мною, дальші — між собою, але про самі банальні справи. Часом лісничий, який тому кілька років закінчив білокриницький технікум, оповідав на другому кінці стола веселі анекдоти, викликаючи веселий загальний сміх, а навіть оплески. Я подивляв ці маски і уміння так чудово грati ролі без жодного наявного режисера. Все скидалось на зовсім природний хід речей.

Коли товариство вже було добре на підпитку, один з присутніх почав грубовато не то просити не то вимагати від мене мою адресу. Однак його настирливість відразу приборкали інші, запропонувавши йому дешо пройтись на свіжому повітрі. Він вийшов і більше до хати не вернувся. Але на цьому мої пригоди на хрестинах не закінчилися. Закінчилися вони цікавим, навіть дуже цікавим питанням до мене.

Один учитель із Стіжка, як потім мені казали, встав і попросивши дозволу, до мене звернувся з таким питанням:

— Скажіть, по-правді, чи рідна батьківська земля не притягає наших людей до себе?

Бувший учень Тернопільського педінституту своє питання поставив, немов на зборах райактиву і сів. Не зважаючи на „хрестинну температуру”, в кімнаті стало тихо і я вдруге побачив, як знову всі очі повернулись до мене. Дотепер вони вміло приховували всі можливі прояви цікавості до мене, але це питання раптом скинуло маску з молодих облич і тепер вони мені видались якимись зовсім іншими: молодшими, погіднішими, природними. Тим разом вони мене не покидали.

— Я не можу розписуватись за других, — сказав я.
— Але якщо розходиться про мене самого, то мушу вам сказати, що очевидно вона мене тягне до себе, бо коли б

не тягнула, то ви б мене не побачили тут між собою по-руч моєї сестри. Думаю, що притягає земля рідна не тільки мене, а й інших до мене подібних. Доказом того по-жвавлені приїзди до вас тих інших, відколи їм в'їзди по-чали дозволяти. Проте тягне мене зараз до себе і та земля, на якій я тепер проживаю з моєю сім'єю і на якій роди-лися мої діти.

Після моїх слів запанувала тиша. Зразу мені здава-лось, що хтось забере голос хочби з мотивів пропагандив-них, щоб „останнє слово було за нами”. Але того не ста-лось. Після короткої мовчанки, коли видно було, що кож-ний став віч на віч зі своїми думками, котрийсь пристрас-но кинув: виг’ємо, хлопці!

Спорожнивши останню чарку, ми попрощались і я з сестрою пішли у Веселівку, щоб ще завидна встигнути в село.

В одному сусідньому селі мені довелося бачити кілька великих почорнілих хрестів, але зовсім не пошкоджених і як мені здавалось не профанованих. Три стояли коло шляху, а інший далі на полі. Про них мені розповіли цілу історію. Виявилось, що ці і ряд інших, це прямі спогади з воєнних років. Довго сестра не хотіла відповідати на мої питання про ці події, мовляв це хоч вже й далекі, од-нак незвичайно болючі спогади і тому краще про них не згадувати. Накінець вона таки погодилась розповідати.

Літом 1943 року, рік після того, як мене вивезли в Німеччину на роботи, майже по всіх волинських селах пройшла немов електрична струя. Вони гомоніли, як після довгої зими. До них і почерез них переїжджали постійно якісь невідомі люди, скликалися збори з гучними промо-вами, закликами. Деякі хлопці вже були в лісі в партизан-ці. Ті, які ще лишились вдома, десь вночі сходились на якісь вправи, складали присяги під хрестами, які постав-лено ще минулого року, а подекуди тепер у цьому загаль-ному гомоні і русі. В кількох кілометрах від Веселівки, у лісах в околицях Стіжка, аж кипіло від озброєних від-ділів. Часті в околицях були сутички з німецькими части-нами.

Наелектризований ентузіазм тривав приблизно до св. Івана в липні, коли то довколишніми селами пролетіла вістка про відкрите ворогування між самими партизанами,

про напад під Стіжком в лісі одних на інших, своїх же на своїх і що у висліді цього нападу були жертви. І хоч рух тривав і далі, але окриленого зриву вже не відчувається. Рух став механічний, без внутрішнього поштовху. Віра у власні сили згасла. Тоді ентузіям і віру застутили шомполи і шнурки. Були випадки дійсного змушення так званого СБ (Служба Безпеки) над мирним населенням. Найменша критика такої дії кінчалась відвідинами СБ, побоями, а то й вішанням. В кожному селі були жертви таких нічних відвідин і населення було пригнічене.

Хоч це часи значно віддалені від сучасності, вже 26 років нас відділяють від них, і всі пристрасті вже встигли притупитись та значна частина свідків відійшла мабуть із життєвої сцени, а у живих рани поприсихали — я живо слухаю оповідання сестри, намагаючись відтворити у моїй уяві події з-перед чверть століття у тих дорогих для мене околицях. Чимало я про них чув і читав вже раніше, але чуте чи прочитане тоді видавалось якимсь дивним, неймовірним, абстрактним. Воно мені видавалось таким абсурдним, що не хотілось прямо вірити в його правдивість. Але розповіді тепер Гані, сльозам, що самі текли по збліблому її обличчі, я не міг не вірити. Які це мусіли бути важкі часи, коли розповідь про них бурить все мое ество. Як в болі вони почалися, так в болі вони і кінчилися.

Восени і на початку зими 1943 р. почали, — оповідала дальше Ганя, — горячково копати землянки по лісах. Спочатку кликали до цих робіт також декого з села. Проте згодом стало відомо, що зроблені землянки залишено і що партизанські відділи одержали наказ копати інші, але виключно власними силами без допомоги сільського населення. Рівночасно по всіх селах збирали харчі й відвозили десь в ліси для магазинування. Таку ситуацію застав прихід совєтських військ і у крем'янечський повіт десь під кінець лютого. Густі граблі совєтського фронту тільки окремим малим бойкам дали спромогу залишитись в запіллі, всі більші сили вони відпихали дальше на захід. Ці окремі бойки й залишились у приготованих землянках по лісах недалеко від сіл.

Після того, як лінія фронту перевалилась, у Крем'янці влаштувались спецчастини й воєнкомат. У воєнкоматі відразу з'явилися, немов з-під землі, точні списки населен-

ня і він поступив до мобілізації. Ті, які з'явилися на збірні пункти, від'їхали в зауральські райони на вишкіл, а потім всі опинились на балтійському фронті. За іншими очевидно відразу почали шукати. У гру ввійшли спецчастини.

Прочесавши всі ліси й нічого там не знайшовши, воєні солідніше приступили, як потім виявилось, до роботи. Співробітників вони собі знайшли поміж тим населенням, яке раніше безневинно потерпіло від безконтрольних вибриків СБ. Були однак не рідкі випадки співпраці і бувших „лісовиків“. Тоді почали знаходити партизанські криївки. Найбільше їх було в околицях таких сіл як Стіжок, Людвищі і даліше на північ, вже на Дубенщині — Мартинівка, Ситарі, Буща і ін. Голосним стало виявлення під осінь 1944 року бункера в лісистих околицях Лішні з трьома людьми у ньому, двома машинками до писання, з чиельним матеріалом і запасом паперу. Про це сковоще були видно такі точні дані, що стрибки, окруживши його зменацька, не дали жодного пострілу. Все відбулось близкавично і людей взяли живими.

Очевидно з'явилась і протидія. Стали частішати бої із стрибками, а навіть вбивства у Крем'янці. Не залишили у спокої тих, кого хоч у найменшій мірі запідозрівали у співпраці із советським апаратом. В такій ситуації не було жодного намагання до логічного чи будьякого серйозного розгляду справ. Вистачило, щоб хтось, маючи якісь давні жалі чи навіть звичайну собі злобу, сказав комусь десь там за корчем якесь слівце і людина щезала з білого світу.

В'їдливість спецчастин збільшувалась, викликаючи таку саму реакцію у підпільників. Сільське населення опинилось між двома вогнями, між молотом і ковадлом. Вночі спецчастини витягали неповинних людей з хат і відправляли їх десь далеко на схід. Вночі теж, часом тієї самої ночі, тільки з другого кінця села, СБ відвідувало дядьків і шомполувало їх — якщо на цьому тільки обмежувалось — за те, що під загрозою вивозів у далекі світи воєни давали харчові контингенти для советів.

Такий стан тривав приблизно до кінця війни. На кінець весни 1945 року на теренах крем'янецького і дубенського повітів, де головним чином, тому кілька років, партизанський рух розпочався, дія партизанська припинилася.

Ї людська сила була цілковито винищена. Останні хлопці впovні здавали собі справу з безвихідної ситуації, але пили свою чашу до дна.

Ось до підозрілої хати в одному селі коло Дубна вже третій раз на протязі двох тижнів приходить та сама група спецчастин і робить розшуки, зриваючи кожного разу підлогу в хаті і за кожним разом запевняючи, що це вже останній раз. Виведена за третім разом з рівноваги, селянка кидає присутньому майорові: „Чому ж ви це робите, маєте ж добрих собак. Не можуть вони вам показати те, за чим шукаєте?” „Якщо ваша собака не покаже, то наша не знайде” — спокійно відповів майор.

Окруженні в бункері, один батько з двома синами, вирішують боем вирватись з окруження. Першим вискачує один з синів і, кинувши кілька гранат у всі сторони, блискавично використовує ситуацію зніяковілих стрибків. Давши ще кілька черг з ручного кулемета, він виривається з окруження. Другим іде батько. Він також був би вихопився з окруження, але батьківське серце заставило його оглянутись за другим сином, який саме вибирався з бункера і тут же впав прошитий кулеметною чергою. Кілька секунд неуваги стали згубними також і для батька.

Перший син ще воював протягом року, поки не попав у засідку стрибків. Раненого в ноги його відвезли ті самі стрибки у лікарню в Дубні, але там не дозволили на жодну лікарську опіку і він помер від гангрини.

Інший хлопець влав на батьківському подвір'ї, коли тікав через вікно з окруженої стрибками хати. Голод або необхідність змінити білизну приневолили його вийти з лісу і прийти до батьківської хати. Тут відразу якась „собака” дала вістку іншим „собакам” і хату блискавично окружили. Щоб рятувати батьків, він не хотів відстрілюватись з хати і вирішив попробувати зручності. Але прихованій кулемет догнав його посередині двору. На проведеному тут же слідстві, батьки „не пізнали” сина і тим збереглись від далекого вивозу.

В іншій місцевості, в лісі довідуються про правдоподібне, не зовсім певне, співробітництво одного дядька. Щоб не викликати жодних підозрінь, двох лісовиків переодягаються за пастухів і підвчір, враз із чередою, приходять в село, а там і до потрібної хати. Заставши в хаті, ко-

го шукали, вони його там же і застрілюють перед очима його матері.

Про якість організації діяльності стрибків розповідає інший випадок.

Одної ночі їхня маленька група стрінулась в селі з іще меншою групою партизанів. Помітивши підозрілий рух перед собою на сільському городі, вона засипала його вогнем з машинової легкої зброї, але не одержавши „відповіді”, підпovзла ближче і помітила на землі вбиту селянську дівчину. Як виявилося пізніше, це була санітарка. Важко ранена, вона ще встигла передати все, що мала, іншим, яким вдалося непомітно висмикнутись поміж хатами.

Побачивши вбиту дівчину, спецгрупа її залишила і бігом рушила до сільради. Тут телефонічно сполучилась із районом у Крем'янці. Начальник групи почав доповідати комусь в районі про те, що він стрінув партизанський „отряд”, дав наказ стріляти, але вбив, як виявилося, селянську „девушку” на її подвір'ї і просить підсилення, щоб прослідити ситуацію. Закінчивши розмову, група пустилася знов бігом на попереднє місце, віддалене на приблизно 2 км. Майже рівночасно з нею, на визначеному по телефоні подвір'ї з'явилися 3 „бобики” (советська назва американського джіпа), проїхавши з Крем'янця 15 км. польовими дорогами.

Після цього всього, хрестів, поставлених по селах в 1941-42 роках, а подекуди навіть тих, що їх поставили матері чи жінки на місцях смерти своїх синів чи чоловіків, ніхто не рухав і я іх тепер оглядав із неприхованим подивом. Хотіли мене завести до недалекого лісу, щоб показати сліди двох бункерів, але я не насмілився туди йти. Це ж бо була занадто гарна нагода для тих, хто наглядає за мною, „накрити” мене на такому місці. Мені оповідали, що ці ями, вже добре зарослі, із слідами погнилого дерева, 20 або 30 метрів одна від одної. Ще трошки видніє рівець між ними, що був колись мабуть сполучуючим підземельним коридором.

На це все мій небіж мені каже:

— Коли я докладно ознайомився з історією подій, без офіційного викривлювання і без пристрасного підфарбування, а з численних оповідань різних свідків, я

прийшов до переконання, що спалах був глибоко український, оснований, щирий і доволі загальний. Але в ході його росту, його просякнули на верхах пристрасті, а в низах — неконтрольована розперезаність і це, порізнивши з ширшими верствами народу, відірвало його від народу. Таким чином він розійшовся зі своєю основною метою теж у пропагандивній площині, не згадуючи вже про його інші завдання. Ця хиба, яка зрештою часта в українській історії, була знаменито використана після війни в офіційній пропаганді.

Міркуваннями мого небіжка я настільки заскочений, що не знаходжу скоро відповідних слів, щоб приневолити його відхилити ширше завісу думок. Він це використовує і переходить на якусь іншу тему. Жодні мої пізніші намагання не всилі його „вбити” із втрамбованої стежки офіційщини. Він ще раз виходить із-за ширми одного разу, коли ми проходимо поруч церкви в Білокриниці, в якій саме в той час була Служба Божа і до якої я хотів зайти, але він мене відрадив і тоді знов порушив тему молоді почесній „сочку”.

Він тоді сказав між іншим, що не заборонено в комсомолі мати свою думку, іншу від офіційної. Зате непростим гріхом буде розповсюджування такої думки серед інших, навіть у крузі своїх найближчих товаришів. Мене здивувало його широке засвоєння урядових шабельонових доктрин. Але ще більше мене заскочила його зручність, з якою він вибирав з-поміж них доцільне для рямок сучасного життя, відкидаючи, як зайве, все інше.

Вибираючись у поїздку поза межі Тернопольської області мені довелося поїхати до Тернополя, щоб повідомити про це відповідні власті. У бюрі облвідділу нас зустріли незвичайно неввічливо, до того ще й російською мовою. Реакція небіжка була знаменита. Він спокійно українською мовою відповів: „Тут маєте діло з закордонним туристом”, мовляв — нехай і він поміркує про вас. Треба було бачити при тих словах зміну в настанові до нас цих обласних працівників.

Я стежив за небіжком і не міг не помітити спокійну і зрівноважену гідність людини, що прямо промінювала з цього юнака перед чужими йому чиновниками. Наймен-

шої тіні страху чи зневаги. Тільки гідність розумного господаря перед зарозумілими наймитами.

Покидав я пізніше мої давні дороги зовсім з іншими почуттями від тих, з якими я ступив на них після довгих років розлуки. Недостатки наших земляків в Україні не матеріального характеру, як багатьох з нас думає. Хоч і вони значні. Вони в царині духовій. Але для багатьох вони підсвідомі. Їх чітко бачить тільки маленький круг освіченої верстви.

У поворотній дорозі мені вистачило закрити очі, щоб побачити себе в кругі рідні, чи на призьбі хати якогось діда, або між пасажирами повного крем'янецького автобуса. Але вистачило відкрити очі, щоб відразу побачити іншу реальність, інший світ. Зовсім інший від того, в якому живуть всі наші рідні.

ВЕСІЛЛЯ В КАНІ ГАЛІЛЕЙСЬКІЙ

Як весільний же староста скуштував
воду, що стала виною, а він не зів
звідки воно, — знали ж слуги що
води наливали.

(Івана 2. 9-11)

Була криничка при дорозі,
Де діти гралися колись,
Господь з'явився на порозі
Кругом затихли голоси.

І креснув час огні жагучі,
Струснув із блискавиць прибій,
Роздув струй на дні урочім,
Збудив весь світ чудових мрій.

Червоні кетяги калини
Набрякли в ранішній росі,
Вино розлялось в ту годину
І щезнув сум в його красі.

Кирило Кудюк-Кочинський

Андрій Терещенко

З МИНУЛОГО

Матеріали етнографічних дослідів с. Дітковичів,
на Житомирщині.
Волинь, 1930 рік, серпень.

Я й дружина студіювали на Етнографічному факультеті Київського Археологічного Інституту при Катедрі Мистецтвознавства Всеукраїнської Академії Наук у Києві з кінця 1921 р. до його остаточного закриття 1924-25 рр. Інститут мав кімнату й невелику заливо-лекторію у будинку ж Академії. Фах етнографа тісно в'язав нас із Етнографічною Комісією Академії на чолі з академіком А. М. Лободою.

Люди науково-гуманістичних фахів та правдива українська інтелігенція вже з перших років советської влади почували й розуміли, що вже почався тоді ще малий, а далі буде безоглядний наступ на українське село й нинішня його індивідуальної духової істоти та матеріальної культури, що була основою його господарчого й суспільного побуту. Таке зловісне почування й розуміння горнуло цих молодих людей, у тому числі й нас обох, до Етнографічної Комісії й стимулювало працю літературно-видавничу й дослідницьку етнографічно-етнологічну. Численні доповіді членів Комісії та її прихильників відбувалися прилюдно і переважно в залі ім. В. Б. Антоновича з його книгозбирнею, при значній присутності зацікавлених членів і співробітників ВУАН, навіть деяких чужинців. Доба Непу породила деякі ілюзії для українського села, але неспокій за його дальшу долю під советами ще збільшився у свідомих українських елементах, бо теза „Крок назад, а потім два кроки уперед” уже дуже добре розумілося навіть у колах мало свідомої людності.

Деякі свідомі селяни випродували, що могли на непівському ринку й утікали до міста або переважно до промислових місцевостей (Донбас тощо), а деято навіть виїздив поза Україну. Отже, непівські ілюзії не опанували 100% людности України, а лише якусь частину. З'явилася ще активна додаткова ініціатива все, що ще не було зни-

щене або непорушне советами, збирати до Академії, до музеїв, до книгозбірень, архівів, до приватних збірок, або науково описувати чи робити фольклорні записи, писати спогади, мемуари тощо.

На цей час уже існувала Комісія Українського Села при Етнографічній Комісії ВУАН.

У 1930 році, через активну колективізацію Лівобережжя ми не могли поїхати у відпустку, щоб провадити етнографічно-етнологічні й мистецтвознавчі досліди рідних сіл і місцевостей, як це частково робили ми в попередні роки. Згадана Комісія запропонувала нам науково-дослідчу подорож до старовинного села Дідковичі на Волині, де колективізація хоч і починалася, але була дещо більш поміркованого характеру, бо це було близько кордону з Польщею. Одержані документи від ВУАН, адреси деяких інтелігентів у Дідковичах та попередні загальні інформації від осіб, які там бували, ми на власні невеличкі відпусткові кошти поїхали до Дідковичів з думкою познайомитися з Поліссям і, по можливості, щось зробити для Комісії. У Коростені біля якоїсь крамниці випадково зустріли селянина з Дідковичів; він за невелику плату привіз нас своїм поліським візком, запряженим худощавою конячкою.

Замешкали ми у вдови, адресу якої мали ще з Києва. Офіційна реєстрація в сільраді була стримано-ввічлива, бо вже перед нами практиковано нашими попередниками, особами з документами ВУАН.

Перші наші спроби опрацювання об'єктів етнографії й народного мистецтва були новинкою для селян, і вони були помітно здивовані й стримані нашою увагою з описами, замальовками, обмірами усього, що частково не мало вже господарської практичної вартості. Згодом ми довідалися, що дехто з селян навіть пов'язував нашу працю з початком колективізації і т.л., бо попередні ж дослідники робили лише фольклорні записи.

У вдовиній хаті ми прожили тиждень, бо в цій половині села головно працювали на старому кладовищі. Ми почали опрацювати могилки, де розмови з людьми були майже непотрібні. Протягом цілоденної праці, коли не заважала погода, з харчами на обід у торбинці, ми уважно оглядали всі хрести на обох кладовищах. Зама-

льовували й обмірювали основні типи хрестів, склали картотеку поширення цих основних типів, та склали окрему картотеку дат на хрестах, написів, та якихось особливих поміток. Усе десь загубилося, крім малюнків. Малопомітно замальовували дещо з народнього мистецтва.

Харчувалися частково в господарів, а частково самі готували, зокрема чудові поліські гриби-лисички з картоплею й маслом. Господарі бачили наші записи, малюнки тощо, і швидко зрозуміли, що ми лише науковці-українці, і з політикою влади, зокрема з колективізацією, нічого спільногого не маємо. Побутово дещо терпіли, зокрема заїдали нас поліські блохи, від яких єдиний, і то лише частковий був захист — свіжо-нарваний полинем та іншим зіллям накладеним у ліжко. Під ранок, коли різкий запах полину й зілля слабшав, блохи кусали неймовірно й доводилось уставати рано. Полину і зілля багато росло на могилках, на пустирях та по боках шляхів.

Ми мали лише два тижні відпустки, а, побачивши в Дітковичах багатющі матеріяли для свого досліду, мусіли квапитись охопити увагою все цікаве для уведення його в науковий ужиток. Ми працювали за настановами й методами наших учителів, акад. Д. М. Щербаківського та акад. М. Т. Біляшівського — фундаторів Київського Історичного Музею ім. Т. Г. Шевченка і великих пionерів у студіях етнології та етнографії, народного мистецтва і взагалі минулого України.

Оглядали хрест за хрестом. Усі уцілі хрести та залишки кам'яних надгробків замальовували й обмірювали основні типи хрестів та підраховували, скільки належить до основних типів. Деякі селяни, що мали недавні поховання, іноді приходили до могилок своїх покійників, але нам жодних перешкод не робили. Чутки про нашу працю на могилках, мабуть, дійшли й до осіб, що з якихось причин проживали напівлегально: ночували десь на окраїні села, а вдень перебували в лісах. Такий чоловік середнього віку, у досить зношенному одязі, помітно нервовий і виснажений, підійшов до нас на могилках, спитав, хто ми, подивився на наші документи, подивився на наші замальовки хрестів і вислухав наші пояснення, та після усього ляпнув мене по плечу зі словами „Добре!”, потім витяг із пазухи велике смачне яблуко, дав мені його, по-вій-

ськовому приклав руку до чола й швиденько зник у хащах.

Певно, це була особа, яка символізувала мовчазну більшість села, що стогнула від „продналогу” тощо, почувало підготовлення влади до всебічного й безоглядного наступу на нього.

Шкіци олівцем робили ми на поганенькому папері, тому на сьогодні він став крихкий і вони ломаються й розпадаються.

Деякі хрести ми докладно вимірювали, а коли не вистачало часу, то підписували „зменшено в 9 (чи інша цифра) разів”. Під час показування господарям і сусідам, що до них заходили, наших записів і малюнків, вони доповнювали наші записи і т. ін., та коли нас зустрічали, то почали, навіть незнайомі, вітатися.

Виконавши дослід могилок на першій половині села, ми переселилися через річку до другої половини, де опрацьовували недавні могилки. Щоб розпитатися докладніше за кожний цивільний хрест, не вистачило нам відпусткового часу з музеїв, де ми працювали; малюнки можуть бути не зовсім досконалі, бо я спеціальної мальарської освіти не маю, лише маю нахил до мальарства та трохи, дуже короткий час, мав практику малювання в деяких художників.

Після опрацювання і других могилок, ми вже почували, що без перешкод з боку селян можемо ходити по цілому селі, малювати, записувати й розпитувати цілком вільно. Більш докладно ми опрацювали й замалювали різьблені частини сволоків у хатах та часті дати й написи на них. За словами селян, будівничими хат часто були захожі майстри з північних місцевостей Полісся, де техніка рублених забудувань була більш розвинена й досконаліша. Напочатку поширилися були по селі чутки, що ми є нащадки цукровика Терещенка, якого з доброю згадкою пам'ятали багато селян, бо іздили на його плантації й заводи на заробітки. Частина селян возила аж на побережжя Полтавщини білу глину й сухі гриби. Бідність платні в музеях та коштів на досліди в ВУАН не дали можливості фотографувати, і доводилось лише малювати й записувати, а це відбилося на кількості обсліджених об'єктів, бо матеріалів було далеко більше, ніж ми встигли замалювати.

В перші часи ВУАН не мала партійців серед своїх членів, хоч сексоти НКВД були численні. Аж після розгрому Історичної Секції, керованої Мих. Грушевським, в Академії з'явились партійці — академіки типу Скрипника, Затонського, Яворського та інших, які вже перемішали чисту науку з політикою, а потім від цього й самі загинули. ВУАН була майже автономною установою в наукових справах. Урядові чинники, що тоді ще були частково пронизані колишніми ес-ерами — боротьбістами, ідеологами селянства і його недоторканості щодо колективізації, прикриваючись крикливими публічними виступами, вони не чіпали реально того села, що на основі його істоти й виросла есерівсько ідеологія.

Могилки вже почали трохи руйнуватись, бо де-не-де лежали непідійняті, підгнилі хрести. На хрестах найсвіжіших могилок бували хустки, перев'язані навскіс на перехресті зо стеблом. Слово „Стебло” ми почули від селян, яких питали за місцеві назви частин хреста. У пляні досліду було й занотування фолклору, традицій, вірувань, звичаїв, термінології тощо, зв’язаних з народним мистецтвом, етнографією, етнологією, історією Дітковичів, навколо них урочищ, місцевостей, з народним будівництвом і т. ін., але на це не вистачило часу, хоч програмки-запитники були складені.

В обох авторів склалося життя так, що й під советами й у вільному світі не могли себе виявити на сто відсотків, бо з дитинства виховані поза вужчою ідеологією та у всяких обставинах тримали себе незалежно. За це багато терпіли і тепер терплять. Цей маленький двохнедільний епізод у Дітковичах є ілюстрацією того, як багато зробили б ці особи, коли б не було різних перешкод не фахового, головне, змісту.

Улас Самчук

ДЕРЖАВНА КОНЦЕПЦІЯ С. ПЕТЛЮРИ

(Слово на святі С. Петлюри в Торонто 28.5.78)

Із того часу, коли на вулиці Расін, Латинського кварталу Павижу, семи кулями кремлівського агента Самуїла Шварцбарта, було замордовано першого начального вождя держави і війська Української Народної Республіки Симона Петлюру, не лише Европа, не лише її Схід, але й ціла земна куля, політично, геополітично, економічно і культурно, змінили своє обличчя до непізнання.

Перш за все змінилися їх розміри — Париж—Нью-Йорк вимагали сім—вісім днів мандру, тепер вдовольняються трьома годинами; простір між землею і місяцем, який вважався недосяжним, тепер виконується на половину в коротшому часі, ніж було простір між Європою й Америкою.

Відповідно до цього, змінилась і психологія людського уявлення та розуміння явищ. Сидячи у фотелі нашого мешкання, ми беремо участь у засіданнях світового парламенту в Нью-Йорку, на Другій авеню, що його подає нам телевізор, на якому, яка-небудь Гамбія Африки з кількома тисячами босого населення, має юридично якраз стільки саме права, що й ЗСА, Велика Британія, а то й грізний Советський Союз зо всіма його 15-ма республіками.

Що з нашою бідною, завантаженою чотирма мільярдами людського населення плянеткою сталося? Де діліся недавні поділи на тих, що були Все і тих, що були Ніщо, на могутніх і нищих, на пануючих і поневолених, де ділася горда Європа, про яку колись писав бельгійський поет Вергарн: „О,расо дивна! І океан, і полюс — все, все в руці твоїй! Пануй!”. Де є величний Руль Британія, в імперії якої не заходило сонце, де Франція, мова якої блищала по всіх столицях світу, так само, як і в Парижі?

Нема. Минулося. Й не вернеться. Гарний спогад, ремінісценція, що їх подається інколи на телевізорі, під заголовком „Mighty Continent” в інтерпретації, скажемо, артиста Устінова.

І єдине, що з того старого насліддя, беручи політично, лишилося, це величезна пляма червоного кольору на глобусі землі, на місці колишньої імперії Романових, а тепер Сталіна, Хрущова, Брежнєва, де зайшли також зміни, але тільки формальні. Змінено декорації, змінено назви, але не змінено суті. Та сама знана, стара, значно поширенна, „цар, да Єрмак, да Сібір, да тюрма”... До якої належить також маріонетка з назвою Українська РСР, що постала, як заперечення тієї державної концепції на чолі якої стояв той, що його 25 травня, п'ятдесят три роки тому, вбиво семи кулями в Парижі... Свобідної, воєю народу, здвигнутої республіки вільних і рівних.. із Центральною її Радою, з полками, дивізіями та корпусами її вояцтва під знаком великого князя Великої Русі — Володимира і синьо-жовтого прапора.

Так. Це мрія! Злишки споминів доби князів, вільного козацтва. Епілог доби романтизму минулого, пролог у часи майбутнього. Республіка свободного народу... На чолі Головний Отаман... Поєднання того, що було з тим, що буде. І було це цілком у природі і дусі доби. На таких же підставах постали відомі 14 пунктів відомого президента ЗСА Вільсона, витягнуто з архівів минулого Річ Посполиту Польщу, загублену у віках державу чехів, моравів, словаків. Литва, Латвія, Естонія, Фінляндія. Європа заквітчалася новими кольорами, зазвучала новими мімами у Лізі Націй Женеви і, здавалося, що все гаразд, коли то враз, повіяло гостро старим духом минулих віків, що його воскресив з мертвих один Дон Кіхот, звеличник Фрідріха Великого і Сталіна, Адольф Гітлер... З наміром повернути історію до часів рабства, створити конкуренцію Сталінові, зударитись з ним, перемогти його і його „диктатуру світового пролетаріату” з центром Москва, додавши до того решту Європи, обернути в диктатуру німців із центром Берлін.

При цьому зударенні пощастило не Берлінові, а Москві. Але це не змінило Новотвору розподілу Європи Версальського періоду, було так само викреслено зі списку вільних, як це мало бути й за Гітлера, евентуально, зведені до статусу УРСР і, таким чином, Українська Народна Республіка дісталася солідне товариство в тюрмі народів СССР. Тобто, статус кво минулого на сьогодні там

збережено. Залишається питання його завтрашнього. Бути, а чи не бути — це є питання, бентежиться відомий Гамлет.

Питання скомпліковане, насичене невідомим. Що стається, куди прямуємо? Чи переможе концепція держави Гітлер-Сталін, а чи Симон Петлюра? Не маючи на досяг руки виразнішого роз'яснення справи, це питання може видатись найвним. Сталін? Шоста частина земної кулі і зложений до архіву, зігнорований світом, головний отаман уряду й війська стертої з карти землі УНР.

Але увага, увага! УНР не так то воно й забуто. Тепер на плянеті бачимо більше УНР. УНР китайців... Ба, більшість Об'єднаних Націй, що ото над рікою Іст в Нью-Йорку, це по суті УНР. Концепція вільних, незалежних, суверенних, створених волею народу, це ідеал теперішнього політичного світу... І аж ніяк не концепція Сталін-Гітлер. Байдуже скільки там гештапо, скільки КГБ. Ми вже знаємо, що сталося з намірами Третього Райху з його „нур фюр”, тільки замість „дойче” — „рускіє”. Розуміється, там тепер самі ура, самі перемоги, Сталінська, читай Брежньовська, флота розгулює по всіх океанах, їх „дорадники” по всіх Абесініях, але це чимсь так нагадує подібні тріумфи Гітлера, що робиться аж ніяково. Тільки, що у Гітлера був тільки один пузатий творець блефів Герінг, у Брежнєва їх тузіни і гітлерівське військо ще чіткіше вибивало крок під звуки маршів, ніж це робить сталінське. До того, їх Райх, це був суцільний злиток сильно розвиненого господарського народу, то ж то СССР, як там не кажи, а розсохла бочка ста народів, що дуже нагадує відомого царського велетня „на глиняних ногах” з масою дисидентів, масою ворожої еміграції, масою концентраційних таборів і масою сателітів типу Дубчека... І де, щоб дістати штані, треба ставати в чергу, і де й до сьогодні, не завжди дістанете цибулі чи капусти на базарах Москви. Кольос, який при зударені зі зовнішнім світом 1941 року, опинився аж на Волзі, де його знайшов і витяг з болота добродушний Онkel' Сем, докинувши до цієї операції 12 мільярдів відомого „ленд-лізу”, щоб поставити його знов на ноги і щоб мати з ним знов клопоти до днів наших. Але що буде, коли добродушність Сема не повториться?

І це аж ніяк, не значить, що концепція держави УНР Симона Петлюри перестала функціонувати. Навіть там за залізними границями... Самі ті закляття та прокляття, що їх безнастінно чуємо з того боку на цю адресу, дають вистачально ясну відповідь. Вони там краще, ніж ми тут, знають, що та концепція не тільки не перестала діяти, а вона поширилась, поглибилась, визріла.

Забит Мазепа с давніх пор,
Ліш в торжествуючій святині
Раз в год анафемої до нине,
Грозя греміт о ньом собор,

— писав свого часу Пушкін про Мазепу і саме вона, та анатема, у тих соборах, протягом усіх тих років, зберегла концепцію України Мазепи, щоб її міг передняти Петлюра і передати поколінням наступним. Концепція вільних і рівних є тепер єдиною і абсолютною категорією перебудови світу, накресленого в хартії теперішніх Об'єднаних Націй, яку підписала і та рука, що вбила Петлюру, Коно-вальця, Бандеру і мільйони інших борців за справу, що її вимагає та хартія і що її вперто, нелегально заперечує Москва.

Справу, що є в ритмі і течії самої історії і заперечити яку семи кулями Парижу, пекельною машиною Роттердаму чи хемічною стрікавкою Мюнхена, може намагатися хіба безглаздий.

Дивлячись на трагедію 25 травня 1926 року з перспективи нашого часу, приходимо до висновку, що вона, як правило і як істина, перетворилася в містерію, яка спровівідродження нації тільки сприяє. Від того часу нація українська не тільки не перестала діяти, але виросла і скрипилася. Її географія знайшла свої фізичні граници, її думка шириться за межі провінції, її економіка, господарство, індустрія стають обов'язковими складниками загальні формулі — Нація. І все це проходить у тій самій проекції, яку пущено в хід державою Симона Петлюри. Комсомол — не комсомол, русифікація — не русифікація, ке-ге-бе — не ке-ге-бе, але з кожним роком, з кожним виходом нового тому повного словника української мови, якого нація до цього часу не сміла мати, з кожним перекладом світового класика, що було табу, з кожним

випуском нових кадрів діячів, будівничих, інженерів... З розширенням її еміграції, зі зростом її спротиву, Україна, як така, як суть, як неухильність росте і то якраз в ході концепції УНР часів Симона Петлюри.

Великою нашою тепер журбою є лишень, як збалансувати нашу розбиту духовість, знайти почуття міри потрібного й не потрібного, звести до фокуса розтерзані частини нашого думання, знайти мудрість, відвагу і силу перевороти в собі отруйні зерна роздору, які століттями роздирали і губили націю. Любимо цитувати Мазепи не „же през шаблі маєм права”, але ігноруємо його ж „през незгоду ми пропали, самі себе звоювали”, а це воно і ніщо інше є найбільшим ворогом цієї проблеми і поки воно отруює наші душі і наш розум, доти годі говорити певно і достойно про такі делікатні справи, як політика і як конструкція державного організму. Ніякий бо організм не може бути здоровим, коли він наповнений незбалансованим духом. Це істина, це закон, це абсолют. І було б вказаним, взятися нам усім за повну аналізу і повне лікування цієї хвороби. І при тому слід пам'ятати євангельську мудрість — не шукай скалки в оці свого близького, коли ти не бачиш бревна в оці власному. Лікування слід почати від себе, від мене, від тебе, від нас, від вас і тільки тоді можна сподіватися успіхів.

Чи багато сьогодні між нами знайдеться таких, які в ім'я загального, державного добра могли б зректися своїх групових упереджень, які стоять на перешкоді єдності й цілості визвольного фронту, як це зробив свого часу Симон Петлюра? Пригадаймо його знаменний лист „До Центрального Комітету Укр. Соц.-Дем. Партиї з 11 лютого 1919 року”... „Виходячи з того, — говорилося в тому листі, — що сучасна ситуація для України надзвичайно складна і тяжка, я вважаю, що в даний момент всі сили творчі нашого краю повинні взяти участь у державній праці, не вважаю для себе можливим ухилитись од виконання своїх обов'язків, як сина свого народу, перед Батьківщиною і буду, доки це можливо, стояти і працювати при державній праці. З огляду на це, я тимчасово виходжу зі складу членів Укр. С. Д. Партиї”.

Чи багато між нами є таких, щоб в ім'я подібних вимог, спромоглися на такий крок? Навпаки. Щось подібне

вважається у нас за „опортунізм”, а то і „зраду”. Краще „боротьба” між собою, навіть братовбивство. Хаос, анархія, савоя, „перемога сильного”, а в результаті „самі себе звоювали”. А тим самим не багато, а то й нема зовсім, у сфері нашої політики, другого Симона Петлюри. Першого державного мужа, який на руїнах жорстокої темної революції, в країні абсолютної політичної порожнечі, зумів створити і три роки вдергати, державу і армію народу, який двоє з половиною століття, був відданий на найбезгляднішу фурію національної заглади.

Так. Наш світ від часу Симона Петлюри перейшов зміни ваги надзвичайної, але те діло, та ідея і та конечність, що їх диктували часу Петлюри УНР не зазнали зміни, а це тому, що вони були початком теперішнього, нового... І продовжують бути ним далі. Постання нових, вільних — великих і малих державних форм, для того, щоб з них формувалося велике об'єднання вільних і рівних світу — це основна і неухильна засада сучасної політики...

А тому свято зберігаймо той дарунок, що дарувала нам ця доба під виглядом Української Народної Республіки... І пам'ять того, що її вперше очолював — Симон Петлюра. Так. Формально нашої УНР на карті світу не існує, але фактично вона не лише існує, вона діє, росте, набирає сили... Вона має союзників. Тепер це вже не турки, татари, ляхи, тепер це „спільній фронт”, проти спільногого ворога... Побудована за вимогами хартії Об'єднаних Націй, вона має там лише скромний підголосок у вигляді накинутого їй фальшу, але прийде час — неухильно й незмінно, що вона матиме там повний голос, як свободна і рівна між свободними й рівними з рештою держав світу.

А пам'ять Петлюри, першого її Головного Отамана, перейде в міт нації, перейде в культ нації, на вівтар якого нація складатиме свої жертви вдячності від віку і до віку.

Федір Онуфрійчук

ВОЛИНЬ І БАЛЬЗАК

Життя великого і славного французького письменника Бальзака тісно пов'язане з нашою рідною Волинню. Народився він в Парижі дnia 20 травня 1799 року, а помер 18 серпня 1850 року, залишивши для світової літератури 143 твори, а серед них світової слави твір — багатотомну епопею „Людську комедію”, що являє собою широку реалістичну картину життя й побуту французького народу.

Письменник Оноре де Бальзак

Багато його творів як — „Гобсек”, „Євгенія Гранде”, „Батько Гуріо” та „Селяни” — твір, якого закінчила писати волинянка — його дружина Є. Ганська та інші були перекладені на багато інших мов, а також і на українську мову.

В сучасному волинському місті Бердичеві біля кінотеатру „Батьківщина” стоїть зруйнований будинок, клубу, на даху якого заховалася похилена донизу церковна купола, що нагадує собою дзвіницю. І ось біля стіни цієї зруйнованої будівлі-святині знаходиться чугунна поржавіла таблиця, на якій зберігся такий напис: „В цьому костелі Св. Варвари дня 14 березня 1850 року відбулося вінчання Єви Ржевуської-Ганської з Оноре де Бальзаком”.

Ось від того часу минає 130 років, і від його народження 181 рік, який частину свого життя провів на Волині, любуючись чарівною природою України і під її натхненням писав чудові твори. Бував він і в Києві і був так закоханий в нашу столицю — золотоверхого Києва, що назвав його „Вічним Містом”, як називають тепер тільки Рим.

Прожив Бальзак 50 років, працюючи в біді й злідніях по 16 годин денно і все мріяв одружитися з багатою дівчиною, або вдовицею, яка помогла б йому вилізти з боргів та зліднів.

І ось несподівано щастя йому усміхнулося і він ранньою весною 1832 року отримав з невідомої йому Волині на французькій мові гарного листа, в якому якась „чу-

жинка" висловлювала своє товариство та бажання з ним листуватися.

Цей лист його зацікавив, і він по листуванні з нею довідався, що вона є графського роду, зветься Єван Ганська, є дружиною волинського дідича-мільйонера Венцеслава Ганського, який є на багато років старший від неї й від якого вона має дитину дівчину. Також він довідався, що вона часто виїжджає з глухого маєтку до Парижу, Риму та Відня зустрітися з світовими культурами та відчути духове життя.

І ось по деякому часі вони умовились зустрінутися й це відбулося в Парижі в одному з готелів, до якого прибула графиня Ганська. І при першій зустрічі славний письменник був зачарований нею, і думав, що нарешті зустрів жінку, про яку мріяв все своє життя, бо вона дуже гарна, розумна й без міри багата.

І в своїх дальших листуваннях вони призналися, що кохають одне одного й мріють одружитися. Але графиня мала старого і хворого чоловіка і це зупиняло здійснення їх мрій.

, Минали місяці й роки і вони терпеливо чекали. І ось граф Ганський умер, але постала нова перешкода, — донька графині мала одружитися з другим волинським графом Mnішком й це зупиняло графині подружжя з Бальзаком, який через злідні, тягостне чекання почав хворіти.

По деякому часі донька графині виходить заміж, графиня стає вільною й повідомляє свого нареченого, письменника Бальзака, щоб він негайно прибув на Волинь, вони повінчаються тут і тоді обое повернуться жити до Парижу.

І ранньою весною 1850 року знеможений та слабий, він поштовими кіньми, тяжкими весняними шляхами відбуває тяжку й довгу подорож і в своїх спогадах про цю подорож він писав: „Я переїхав четвертину земної кулі, й коли б мені ще прийшлося відбути таку подорож, то мені здається, я опинився б по той бік гір Гімалаїв".

По прибутті до маєтку Ганської, вона побачила його дуже перемученим, постарілим, осуненим і слабим. Однак вона з жіночою щирою любов'ю й не тільки як майбутня його дружина, а як мати доглядала, потішала й за-

певняла його, що він буде ще цілком здоровий, вернеться йому молодість і родинне спокійне життя.

I 14 березня 1850 року в згаданому римо-католицькому костелі Св. Варвари в Бердичеві, тихо, майже без свідків відбулося їхнє вінчання. I того ж дня вони залишили Волинь і від'їхали до Парижу. Їхали цілий місяць, але слабість не залишала Бальзака, й це змушувало їх затримуватися на поштових станціях відпочивати. I нарешті по тяжкій подорожі вони прибули до Парижу. I так, як обіцяла волинська графиня Ганська, вона негайно покрила всі його борги, набула гарне помешкання, чудово умеблювала його, але перемучений подорожжю, ослаблений та хворий славний французький письменник поволі згасав, і в середині місяця серпня 1850 року відійшов у вічність. I тільки по його смерті світ культури згадав його, призначив йому почесті й увіковічнив його славою.

РИМ, ВОЛИНЬ і МОСКОВСЬКИЙ ЦАР ДИМИТРІЙ

З історичних джерел відомо, що московський цар Іван IV, так званий „Грозний”, від сьомої нешлюбної своєї дружини — Марії Нагої мав останнього сина, якого охрестив в православному московському соборі з ім'ям Димитрія, надів на шию, як символ, золотого хреста з оздобами й призначив його своїм майбутнім престолонаслідником. По смерті батька, він перебував у Москві у родичів бувшого царя — Романових в князя Бориса Черкавського.

Цей жорстокий і кровавий московський цар Іван IV мав більше синів старших від останнього Димитрія, але одного з них він жезлом убив, і ось другий Федір по його смерті став московським царем. Але тому, що він був слаборозвинений і духовно й фізично, земський собор, за його згодою, обрав московським царем — його швагра Бориса Годунова (1598-1605), який походив з костромських бояр. І цей цар, лякаючись за свій престол, силою постриг молодого юнака Димитрія в монахи й посадив його до монастиря в Чудові. А це в ті часи рівнялося духововою смертю для членів царських родин. По деякому часі цар Борис довідався, що Димитрій серед монахів і охорони розповсюджує слухи, що він дійсно є престолонаслідником Московщини, наказав його перенести далеко на північ, до Кирилівського монастиря й поставити над ним військову охорону з забороною бачитися з людьми.

Але при допомозі вірних людей, що вірили в його царське походження, він звідти втік до Києва й переховувався деякий час в монастирі Печерської Лаври, а потім звідти знову втік до князя Костянтина Острозького в Острозі, який його прихильно прийняв і заопікувався ним. І, щоб загубити по собі сліди, він зголосився вчитися до аріянської школи в Гощі на Волині, де в ті часи існувала мала група прихильників цієї віри.

Але неспокійний цар Борис, за допомогою своєї охорони шукав його убити і Димитрій, по закінченні школи, при допомозі кн. К. Острозького, перейшов кордон

Польщі й огинувся, як придворний послугач, в замкових палатах окатоличеного й ополяченого українського князя Адама Вишневецького. І там сталася подія, яка цілком змінила життєвий шлях Димитрія. Одного разу князь купався в замковій бані й Димитрій щось йому не догодив. Розгніваний князь вдарив його по обличчі. Димитрій по тому розплакався, і сказав князеві, що коли б він зінав, кого він ударив, то він напевно цього не зробив би.

На другий день князь покликав Димитрія до своїх покоїв і попросив, щоб той розказав йому свій життєпис. Тоді Димитрій відкрив свою таємницю походження, розкрив сорочку й показав золотого хреста з оздобами. І тоді князь, коли довідався, ким є дійсно Димитрій, приголубив його, одягнув в князівську одежду і прийняв, як члена своєї родини.

На другий день князь Адам Вишневецький забрав Димитрія і повіз до свого брата, також ополяченого Костянтина Вишневецького, що був одружений з родичною тодішнього короля Польщі Сигізмунда — Єжого Минішека воєводи сandomірського. І цей багатюший воєвода сердечно прийняв Димитрія за всіма магнатськими й князівськими почестями і навіть нагородив його золотими дукатами. Крім того, він Димитрія затримав у себе і запізнав його за своєю красунею-донечкою Мариною, розказав їй, хто є Димитрій та радив їй азопікуватися ним.

Більше того, дорадники та опікуни Марини — єзуїти, добачали в тому „палаць Божий” для Риму окатоличення сходу, та приєднання Московщини, а головне України й Білорусі до Римської Курії.

Батьком і основоположником Ордену Єзуїтів був еспанський військовий старшина, а потім чернець Лойола (1491-1556 рр.), який в році 1534 створив спрямовану проти Реформації чернечу організацію войовничого католицизму, яку папа Павло III затвердив, і яка провадила боротьбу за „частоту католицького віровчення”. Головною їхньою метою було нищення єретиків та окатоличення українців, білорусів та москалів.

І ось польські магнати, дорадники єзуїти, на чолі з самим королем Польщі Сигізмундом та папським нунцієм

Клавдієм Рангоні, рішили за допомогою Димитрія окатоличити слов'янський православний схід.

Димитрія, вже як престолонаслідника Московщини, був прийняв й то дуже величаво сам король Польщі Сигизмунд, а потім нунцій Рангоні запізняв його з ігуменом монастиря Св. Варвари, єзуїтом К. Савицьким, який почав його навчати „правдивої” католицької віри.

Цар московський Димитрій

Після переслуханих релігійних наук, нунцій висповідав його, передав йому зо своїх рук Святі Дари й миропомазав і тим самим перевів його на католицьку віру. По тому запросив до себе на сніданок, на якому обдарив його золотим агнцем та вручив 25 золотих дукатів. Після того підніс йому заздалегідь уложене на латинській мові до папи римського освідчення такого змісту: „Я оминув смерти лютого тирана завдяки Божій опіці, і досі не відкривав своєї таємниці, але настала оце година, що я її відкриваю, що я є дійсно чистокровний потомок московських царів”. І підписався, як майбутній цар. „Дано 24 квітня, літа Господнього 1604. Димитрій Іванович, царевич московський, наслідник Московської Монархії”.

В ті часи престол Св. Петра займав папа Климент VIII, який був великим наставником й розширителем католицької віри й ворогом всіх еретиків, та інших релігій. В ті часи багато було спалено на кострах інквізиції таких невірних людей, а серед них відомого французького філософа й письменника Бруно Джордано (1548-1600). І ось поява майбутнього московського царя Димитрія, за допомогою якого була можливість окатоличити схід, було папи Климентія великою мрією, і він всю ту подію і діяльність благословив, і наказав виконання цього всього польському королеві Сигизмундові, який передусім виділив Димитрію 40,000 золотих дукатів, а за це отримав писемне запевнення й згоду від нього віддати Польщі м. Смоленск, та запровадити католицизм на сході. А воєвода Мнішек (його тесть) передав йому добре озброєне військо, на чолі якого стояло 200 реєстрованих українських козаків, переважно волинян — і з Мариною та

дорадниками-езуїтами Димитрій виrushив опанувати московський престол.

В тому часі, коли Димитрій прибув до Москви, умер цар Борис Годунов, і Димитрій без великих змагань опанував московський престол та став царем. Але, будучи вже царем, маючи особисту охорону, не дотримував обіцянок впроваджувати католицизм, а навпаки, побожно виконував обряди православної віри, ходив до православних святынь разом з царицею Мариною, яка з ним приймала Святе Причастя від православних владик. А всіх езуїтів вигнав з Москви.

Але ненависть московських бояр до чужого його оточення, присутність езуїтів та і різні відомості, що він є самозванець, викликало повстання і Димитрій був убитий. Царював він тільки один рік, однак на підставі історичних відомостей, був він чудовим адміністратором, дипломатом і реформатором. А головне, він залишився православним, і по його смерті дружина Марина повернулася до Польщі, але як православна.

З НАШИХ ЗАКОРДОННИХ ПРИХИЛЬНИКІВ

А. Б. — наш приятель і взірцевий український патріот, живе в Англії. Під час Другої світової війни зазнав советських репресій, але вийшов з них і опинився у вільному світі. Він має багато спогадів. Щиро дякуємо п. А. Б. за його добродушне відношення до наших організацій і бажаємо йому всього найкращого.

О. Волинець

УКРАЇНСЬКА ВИЩЕПОЧАТКОВА ШКОЛА В САРНАХ

Велику роль в національному процесі нашого народу на Сарнщині відіграла вищезгадана школа в м. Сарнах. Через ту школу пройшло кілька тисяч нашої молоді, діставши там відповідне національне виховання. Як бувший учень тієї школи, вважаю своїм обов'язком згадати „не злим, тихим словом” наших виховників, які навчили нас любити свій рідний край, його звичаї та його традиції. За свою патріотичну працю дехто з них багато настраждалися, а деякі навіть заплатили своїм життям.

Для дітей численних залізничників перехрестя — Київ-Варшава, Вільно-Львів, в Сарнах була створена ще за царата хлоп'яча вищепочаткова школа. За української влади ця школа відповідно була зукраїнізована. Директором її був досвідчений педагог Іван Залозний, людина кришталевого характеру, палкий український патріот. Його фаховому досвідові і треба завдячувати, що учительська колегія була старанно підібрана з найкращих педагогів. Назву декого з тих досвідчених учителів: Анатоль Котович, Сергій Фалько, Богдан Божевський, Софія Залозна (дружина директора), Іван Кукулович та інші, прізвища яких уже призабулися.

Учителем релігії був старенький протоєрей о. Микола Дружиловський, по національності білорус, який дуже прихильно ставився до українців. З дозволу дирекції школи та з апробатою о. Миколи ми перекладали всі молитви з церковно-слов'янської мови на мову українську і молилися лише рідною мовою.

Зоря національного визволення засяяла на українськуму небі лише на короткий час. По першій світовій війні Галичину та західну Волинь окупували поляки. З постанням большевицько-польського кордону в Сарненськім повіті значення залізничного перехрестя в Сарнах змаліло. Більшість залізничників, стративши працю, виїхали в Совдепію, число учнів хлоп'ячої школи змаліло. З цієї причини школу ту змінено на т. зв. коeduкаційну. Характер школи тепер змінився. Число учнів, правда, збільшилося

і воно складалося з дітей духовенства, робітників, селян та малочисленних залізничників, яких польська влада ще залишила на праці. Важкі це були часи. Минула війна, кількакратна большевицька навала та існування т. зв. Пригоринської советської республіки в Дубровиці (про цю дивовижку буде мова на іншому місці) довели Сарненський повіт до страшного убоозтва. Залізничні мости на ріках Горині та Случі, а також електрозвія були понищені, для відбудови яких треба було багато часу. Школі бракувало відповідного приміщення, а тому навчання відбувалося на дві зміни. Бракувало деяких підручників, ніде не можна було дістати зошитів. Відчувався великий брак одягі, взуття, не було нафти для освітлення, також харчування було дуже мізерне. Але помимо тих недостач, навчання в школі відбувалися пляномірно. При школі існував театральний гурток (учні вищих класів), спочатку аматорський, але згодом він так удосконалівся, що його вистави втішалися найкращою оцінкою. Маючи великі труднощі з польською владою (кожну п'єсу треба було давати цензурі і староство не на всі вистави давало дозвіл), театральний колектив виїхав на советську Україну. Дальша доля їх невідома. При школі існував з великим успіхом український пласт, якого пізніше польська влада заборонила.

З приходом окупаційної польської влади, на шкільного повітового інспектора був призначений поляк Бандурський, що походив з Київщини і володів поправною українською мовою. Висококваліфікована учительська колегія та національне наставлення учителів і учнів були більшом в оці цього інспектора. Непомітно і дуже поволі він розпочав наступ на українські школи в повіті, а зокрема на нашу школу в Сарнах. Щодня він приходив до якоїсь класи і ставив питання, які не завжди відповідали плянові навчання. Пригадую ще сьогодні одну таку його лекцію з світової історії, де я йому протягом цілої години на всі його питання дав, — хоча ця тема ще не була проблена, — задовільнячу відповідь.

Була звільнена, як учителька співу, Варвара Василівна (не пригадую прізвища), хоча була всіма поважана, але тому, що була українкою. На її місце прибув поляк, великий п'яниця, а також дві учительки польки, які мали нав-

чати нас польської мови та польської історії. Ті нові учи-
тельські сили ніяк не пасували до шанованих нами наших
учителів, тому й відношення наше до них було відповід-
не. А зрештою, що нас обходила їхня конституція 3-го
травня, три розбори Польщі з їхніми Костюшками та
Домбровськими? Ми мали свою історію і вона була нам
дорожча від чужої. Нашу школу поляки тепер переімену-
вали на 7-класову повзехну. Наш директор і учителі що-
денно мусіли вислуховувати докори Бандурського, що на-
ші учні, замість учитися, займаються політикою і т.п. Та-
ємницює залишається, чого Бандурський вимагав від на-
шого директора, в кожному випадкові, це були далеко-
йдучі вимоги, бо Іван Залозний, стративши нерви, під час
службової поїздки до Здолбунова покінчив самогубством,
кинувшись під потяг. Ця шляхетна людина воліла смерть,
аніж запроданство.

Після його трагічної смерти, директором нашої шко-
ли була поставлена його дружина Софія Залозна. Неза-
баром після тих сумних подій року 1923-го я закінчив
школу в Сарнах, а тому не міг докладно стежити за даль-
шим розвоєм подій в школі. Знаю тільки те, що з тієї
солідної установи залишилися потім лише малогідні реш-
тки. Українські школи на Саренщині в найкоротшім часі
перестали існувати.

Через поліційні репресії та рятуючись перед арештом,
для спокою моїх добрих батьків, я змушений був зали-
шити Сарненщину. Потім в волинській „Неділі” я про-
читав, що директорка школи Софія Залозна також покін-
чила своє життя самогубством. Випадково довідався я,
що заслуженого педагога Богдана Божовського заслав
Бандурський до лісового, упослідженого села Яринівка.
Що сталося з іншими учителями, на жаль, я не міг дові-
датися.

НА ПРОЩАННЯ

„Прощай, Волинь, прошай, улюбленій куточок”.
(Слова Лесі Українки)

Розставались ми без прощання, бо близькість фронту і під примусом ворога, лишили ми тебе, наша люба Батьківщино. Це було напередодні нашого Нового Року 1943. У поспіху не знали, що взяти з дому, всього було шкода, думала, за пару день повернемось. Дивилася зі сумом на все в хаті, а найбільш сумував на прив'язі наш улюбленій пес „Рекс”. Підійшла, погладила та й сказала до нього: Вернемось, Рекс!

Нас погрузили в непривітні вантажні вагони, небо покрилось сивими хмарами, десь і людей не було, лиш ті, яким наказали виїздити, та й ті не виходили з вагонів. Не спав в ту ніч ніхто, чула як жалібно скавулів Рекс, рано попросила у сторожі, що піду нагодую і пущу на волю. Дозволили; пішла, зайшла до хати, у шафі знайшла булку, молоко і понесла Рексові, він кинувся до мене, а не до їжі. Лизав мої руки, чобітки, наче просив не лишати, а взяти його з собою. Я стояла немов задубіла, а слози жалю стікали по моєму обличчі. З укриття вийшов наш наймит Сергій і я попросила його, щоб доглянув Рекса, а коли рушить потяг, щоб пустив на волю. Ще раз глянула на наш дім, в якому родилася і де пройшли діточі роки. Лишаючи подвір'я, зупинилась на хвіртці і перехрестилася, так завжди робила наша Мама, коли випроводжала нас з дому, або чекала, як мали ми приїхати, під соснами, що стояли біля нашої хвіртки. Скільки Ти разів нас там чекала, наша ніколи незабутня Матусю? Ми виrushали в невідомий світ, один ворог нас вів, а другий підганяв. Перейшли ми ціле лихоліття війни, не маючи даху над головою, постійно в мандрах посувалися далі на захід. Затихли гарматні стріли, перестали небо вкривати літаки, доля закинула нас у табори. Одні чекали, що щось зміниться і вернемось додому, інші мріяли про виїзд за океан.

Поступово почалась еміграція, після кількох літ побуту в таборах і ми востаннє навесні 1949 року попрощали наш європейський континент. З Мюнхену полетіли ми до Монреалу і з Монреалу потягом у північну Манітобу.

Нова країна нашого поселення прийняла нас привітно, але багато труднощів довелося пережити. Пройшли роки і час загів рани, збільшились родини, а з ними збільшилась і журба, як зберегти всіх і головне мову. Поринули в народні українські школи, концерти з молоддю. Усе те, що в пам'яті привезли з рідного краю, сіяли ми між молоддю на цій вільній землі. Літа минули, наче один день, але в думках я завжди верталася до тебе, моя рідна хатино. Весною, коли там зацвітав біля моого вікна бузок, в ньому звивав собі кубельце наш соловій. Думала і заздрила тобі, соловейку. Ти щовесни прилітав під моє вікно, та чарував нас усіх своїм співом. Думала: „Чому ж Ти, Боже, і мені крилець не дав, щоб я могла злинути у Рідний Край?”

Несподівано почали приходити вісточки з Рідного Краю. Що більше їх було, то й сумніше ставало. Ось наш дім знищили, ми не всилі були його захистити, чужі люди загосподарювались на нашій землі. Сльози жалю пролила над тими рядками, коли читала, скільки ми стратили і скільки в нас відібрали. Знову завітала весна й Великдень зближався, думала, чи буде колись в моєму житті та радісна хвилина, що хоч не у своїй хаті, але у своїй церковці почую радісне: „Христос Воскрес”. І ця надія розвіялася, бо якраз цієї весни ворожа рука спалила нашу дорогу святиню. Стояла вона в лісі, далеко від шоси і села Ромашківки, перестояла всі лихоліття, які перейшли по нашій землі, мовчазний свідок слави і руїни. До неї везла мене покійна Ненька немовлям, щоб охрестити, відтак за ручку водила молитись, там і могила моого Батька. Ми щонеділі бігли з братом, щоб занести для Тата на могилу квіти, віддаль була від нас п'ять кілометрів. Наш добрий Отець Дмитро Чирський сідав з нами на лавці біля могили Тата, по Службі Божій, щоб відпочити. Навчас нас, розповідав, так хотів, щоб знали історію цієї святині, збудованої в глибині лісу, поміж козацькими могилами, що їх він так старанно утримував, хрести відновлені і помальовані, стежки висипані жовтим піском. Казав пан-отець: „А в тих могилах спочивають найкращі сини України, які боролися з турками й татарами”. Тут, де стоїть наша Церква, дуже давно ріс величезний дуб, потім його зрізали. Наша церква в той час була в селі Ро-

машківці. Одного дня зайшов гайовий і сповістив священика, що на Козацькому Цвінтарі в лісі на пеньку хтось поклав Ікону Божої Матері. Це було дуже давно і ніхто не пам'ятав імені того священика. З процесією Ікону перенесено до церкви в село. Коли прийшли в неділю до церкви Ікони не було, думали, що хтось вкрав. Аж знову повідомили, що та сама Ікона на тому самому місці в лісі. Знову з процесією перенесли її до церкви, думали, що хтось Ікону переносить і на ніч поставили сторожу, а на ранок Ікони не було в церкві. І ось несподівано нашла мала хмарка, блискавка і грім і запалив церкву. Це так раптово сталося, що не встигли, ні погасити, ні щось врятувати з церкви. Ікона лишилась в лісі на пеньку незнщена. То був важкий час для Ромашківців, бо вони в більшості були мало заможними селянами. Важко було спромогтися на нову Святиню. З вірою, що Бог допоможе, розпочато будову нової Святині, таки там у лісі, між козацькими могилами, на тому святому місці, де з'явилася Ікона Божої Матері. Прийшли з допомогою і сусідські села і храм скоро був збудований. Чудово положена у глибині лісу Свяtingia притягала багато богомольців. Люди звідусіль приходили помолитись перед Чудотворною Іконою. Постійно перед нею горіло багато лямпад, що їх з вірою ставили наші люди.

За старанням о. Дм. Чирського церква була розмальована в українському стилі. Розмалював її наш славетний маляр-іконописець Дублянський. Пам'ятаю, він з Луцька ішов пішки до нас, хоч була віддала 30 кілометрів. Ніс на плечах у мішечку все своє малярське приладдя, зупинявся в нас, бо був приятелем нашого покійного Тата. Ночував, а раненько в понеділок ішов ще п'ять кілометрів до церкви. По цілій Волині малював ікони до церков за дуже малу плату. У тій чудово розмальованій церкві наш незабутній о. Дм. Чирський відправляв Службу Божу в українській мові. Не подобалось воно польській владі і наказали о. Чирському щотижня в середу зголосуватися до староства в Луцьку. Вертаєсь нераз духовно перемучений, заходив до нашого дому, де всі чекали на нього, гостили, чим мали і, перепочивши, йшов на свою парафію.

Війна, 1939 рік, та упадок Польщі звільнили о. Чирського від хитропридуманих тортур. Прийшли інші по неволювачі, не пам'ятаю місяця, але це було зимою. В неділю, як завжди побігла я до церкви, так якось сумовито служив наш пан отець, надворі падав тихенько сніжок, а ліс шумів, наче відчував грозу. В мене час від часу пробігали мурашки по тілі, ставало чогось лячно. І ось раптом, біля самого входу до церкви, почулась московська мова, кликали „батюшку”. Я задеревіла, чула, як ішла з кимсь розмова надворі, але не всілі була відрвати очей від Чудотворної Ікони і повторяла: „Мати Божа, рятуй!” Пан-отець Служби Божої не переривав, хтось приходив, щось шептали у вівтарі, о. Дмитро сказав: — піду як за кінчу Службу Божу. Церкву обступили москалі, скінчилася Служба Божа, востаннє поцілуvala я хреста й руку нашого улюбленого отця, слози жалю заливали очі і впали на руку, що тримала хреста. Отець поблагословив мене, я вернулась до Ікони Матері Божої і впала на коліна. Ніхто з людей не вийшов, всі залишились в церкві. Скінчивши давати хрест, отець вернувся до престола, став на коліна, молився хвилинку. Роздягнувшись й вийшов, а вірні на колінах похилили голови до землі.

Чорний ворон поглинув нашого улюбленого Пастиря, забряжчали кайдани, заскрипіли немащені двері, чули ми, як з гуркотом їх закрили, чули московську насмішку і лайку над безборонним отцем. Ми були свідками страшної трагедії, яка розігралася на наших очах. Раптовий крик знадвору „вихаді!” опритомнив мене. Всі вийшли надвір, москаль наказав закрити церкву, і повісив на дверях Святині свою московську велику колодку, і від'хали, гукнувші нам: „розходісь!”

Підійшла я до могили Тата, обійняла холодного хреста, притулила свою голову до нього і заридала, заридала мовчки, щоб ворог не підслухав. Стало тихо, мов і сосни не шуміли, а я в думках питала: „Тату, Тату, чи Ти знаєш, що сталося?” І наче у відповідь калина струснула свій сніжок. Я здригнулася, мені здавалося, що я сама серед лісу та серед могил і лячно стало. Оглядаюсь, а на стежці стоїть дід Андрій, спершись на ціпок. „Усі пішли?” — питую. „Так, лише я чекаю на вас, ходіть, не плачте”. Це був бідний дідусь, що часто заходив до нас, просити хлі-

ба й помочі. Дідусь йшов уперед, я за ним, питуючи: „Дідусю, що буде?” „Ой, дитинко, буде ще гірше, це тільки початок”. Правду сказав дідусь, страшне розгорілось на нашій землі, вороги нищили все, не минули і нашої хати, забрали братів. Коло тієї самої хвіртки, де я прощалась з тобою, ніколи незабутня хатино, там наша покійна Мама мужньо прощала вас, мої незабутні брати, коли ворог вас забирає. Скільки наш народ склав на жертівник нашої Батьківщини? Зла доля розпорощила нас по цілому світі, але вірю, що я поверну до Тебе, наша люба Батьківщина, тільки на те, щоб раз поцілувати те святе місце, де була наша Святиня, стати на згарищі на коліна і помолитися за всіх замучених. Чекай, мій Рідний Краю, я вернуся до Тебе!

Волинянка З.Т.

ТРИВОЖНИЙ ДЗВІН

I сталося велике трасіння землі, якого не було.

(Івана — 16, 18-19)

Темніє цвіт гранітною вагою,
Падуть уламки в гуркоті вітрів,
Пливе мороз з розбурханих ланів,
І тінь летить в розхрещенім завої.

Колись вітала радість у покоях
У пісні присмерткових мрійних днів,
Зібрався шум перегулках орлів
І у печерах скритих під корою.

Благословенна цих холодних стін
Щезає як із веж прадавня шана,
Вдаряє сторож у тривожний дзвін.

Гукає ніжна пісня в ніч сліпу
Прокинеться любов іще із рани
Зігріє хрест в знесилену пору.

Кирило Куцюк-Кочинський

БАЛЯДА ПРО ПОЛІСЬКУ ЛЯРИСУ

Таких, як ти, — сьогодні вже немає
і ніжно так і романтично наречених,
як ти, сестро провальних поліських пісків,
плятинова білявко і геройська Лярисо...
Дочко дивоцвітних містерних балок і гаїв,
рік, що верболозом і голубо-небом заклечаних —
нескореного ніколи, як теж і ніким,
заозерного і мелянхолійного нашого Полісся!...

З очей твоїх пробивалась радість,
дивна маніжність і струнна вроочистість
озерних плес з химерним хвилюванням,
звійність лози у погибах дівочих,
у крокуванні переливна бризь шуварів,
голос бренів відлунням солов'їв
і карбувався у діброву, що чадила квіттям
в знетямі сонця в ранньому тумані...

Є пісня, що твоєї краси і прослави,
ти стрункостанна, зваблива Лярисо,
боялися всі престижливі й горді парубіки —
шептали люди, що ще таки змалку
тебе, Лярисо, боялися мужні бувальці,
що перемандрували світи навпоперек
та й ті, що життя все провели в байдарці,
засмаглі сонцем і вітром рибалки...

Мисливці, гартовані в заметах-пургах,
що сміло дивились загразам в обличчя,
топніли воском на очах у тебе
й, зворушені майже, тремтно вимовляли:
— „О, наша білявко, геройська Лярисо!”....
А вона, як тайна, вертка й потойбічна,
бувало калинно до усіх сміється
та пожадливістю неповинно кличе,
що присягала у розквітлу яблуневу вічність...

З нею усе було сплутане розкішно
й пливло в оксамітнім голубім півні,
родилися думи грішні й заманливі:
— „Зустріти Лярису в зарінку, заплавку?...”
Роїлись видива незбагненням рясні,
коли хтось впевнявся, — яка ж в неї врода!...
Та водночас в серці жах жаготів багаттям:
„А може Ляриса, ця Поліська Мавка —
дивом зачарує і потягне в воду?...”

Просто без різниці віку — всі чоловіки,
боялися, Лярисо, тривожно твоєї красоти —
ось хоч просковзнутись по тобі очима,
або, так зненацька, по твоїм волоссю,
що вітер у нього вплітався, як стяжка —
постатті, яка чаділа квіттям-водорослям,
а вже, хрань Боже, руки дотокрнутись,
чи пальці, що пряли цухку, льнянну поскінь —

з куделі снувались ессеино сповиті
та мелянхолійні, тонюсенькі нитки...
Ех, як же ж бажалось чоло їй торкнути,
коли вогких губ — вже не серцевини
то хоч би зневеч'я — скромні, або щоки,
де причайно дише вся дівоча відхлань,
а із підтіння довгих-ветких вій,
сипалися зорепадом — лискачки лелійні...

Настоювалися дні терпінням, жалем і бунтом,
а час тужнів у сплетах і гущах осики,
в чагарниках крихких жоржини і кільців —
з'явилися, як метеори, легендами сповиті
перші поліські mestницькі борці,
бійці, що створили непокірні пісні,
з яких пробивалась — пристрасть і жага.
Й слова відбивали люто та презлісно —
пімсту за тебе — Земле Дорога!...

Всюди було видно підступні застави
на перехрестях камяних шляхів
й на мостах залізних — напружно й безвпинно
чатували очі, таємно із темних хащів ...
Розвідчі очі стежної Ляриси,
знали ешелони й куди вони йдуть? ...
І рвалися рейки, аж гуло Полісся,
ворог божеволів з безраддя і шалу
і не зінав, як скрити свою дику лютъ ...

**

Тепер тут могила і її сторожать
із пагорбів в левадах найвищих —
сріблисті колосся і сизий-сизий спориш,
в сумерках говорять трепети до вишень,
як бої греміли й землю тормосили
і про неповторне, живлюще й колишнє ...
Там у цій могилі без хреста сьогодні,
бо його ворожа рука перебила —

вже більше, як по сотократ ...
Але його ставлять знову в обновленій силі,
мозолисті руки і мста сотородна ...
І хрест усім каже, що в могилі тліє
тіло Ляриси, дочки вод пресиніх,
яка з автоматом упоряд з бійцями,
в бою з окупантом, що люд її гнобив,
боролась одважно і загинула з ними ...

За рідні села й поля породільні,
за тихі запливі і чадність Полісся ...
І хрестяться руки в скорбному молінні
згадують Упівське Мужнє Покоління
і в ньому безсмертну білявку Лярису,
що завжди в атаці, гущі лісів темних,
п'янила сміхом і стальним велінням
зривала до бою — Лицарів Надхнених! ...

Лонг Айленд, липень 1979 р.

Ст. Радіон

ПОЧАІВСЬКО-КРЕМ'ЯНЕЦЬКІ ДРУКАРНІ

(До 400-річчя друкарства Волині)

Максим Бойко. Книгодрукування у Почаєві й Крем'янці та мандрівні друкарні. 400 років друкарства Волині (1578-1978). Осередок Бібліографії Волині. Публікації ч. 17, Блумінгтон, Індіана, 1980, 162 стор. і Т-во „Волинь”, Торонто. Друк офсетом, 27 см.

Невтомний дослідник і компілятор матеріалів про Волинь, як західної вітки України, д-р Максим Бойко виступив още з новою компіляційною працею про друкарство Волині, як основний елемент духової культури України.

У цій компіляційній праці подані уривки досліджувальних текстів книжок різних науковців про постання і розвиток Почаївського монастиря і друкарні.

Друкарство Волині, а зокрема друкарні Почаєва, Крем'янця і м. Луцького були мостом у розвитку друкарень і розповсюдження книжкової культури між нашими східними й західними землями.

Найнovіші докази про існування друкарні в Почаєві ще в 1511 р. виявили останніми часами дослідження Львова. У центральному державному історичному архіві УССР у Львові знайдено досі невідомий документ у фонді кол. Василіанських монастирів інвентар Славітського монастиря з 1511 р., в якому подається 6 назв книг, що були надруковані в Україні перед виданням Івана Федоровича (Федорова).

Між тими назвами книг є „Новий Тестамент” почаївського видання. Отже друкарня у Почаєві мусіла існувати ще перед 1511 р.

Максим Бойко за старими дослідженнями, бо почайвського „НТ” ніде покищо в архіві не викрито, виводить постання друкарні в Почаєві на початок XVII ст., спірними даними про появу „Слова на Латинов” Максима Грека, „Сія книга” Кирила Транквеліона й „Цветник св. Доротея” з зазначенням на книзі „Почаїв, 1618” і безспірним виданням „Зерцала Богословія” Кирила Ставровецького, ігумена Унівського монастиря. Ігумен К.С. почав друк цієї книги в своїй друкарні в Уневі, а закінчив, перенісши свою друкарню до Почаївського монастиря, 12.3.1618 р. у Почаєві. Цією датою і значать науковці початок друкарні в Почаївській Лаврі.

Д-р М. Бойко в цій праці подає бібліографічний опис 430 книжок, які з'явилися на Волині (Почаїв, Крем'янць, м. Луцьке) в роках 1618-1799. Досі ще ніхто з дослідників книжкової культури Волині не зібрав так докладно в одній книжці опис книжкових видань на Волині, як оце доконав Максим Бойко. Ця праця автора, як бібліографично-компіляційний твір на ниві регіональних досліджувань поокремих частин земель України є великим вкладом у книжкову культуру соборної України.

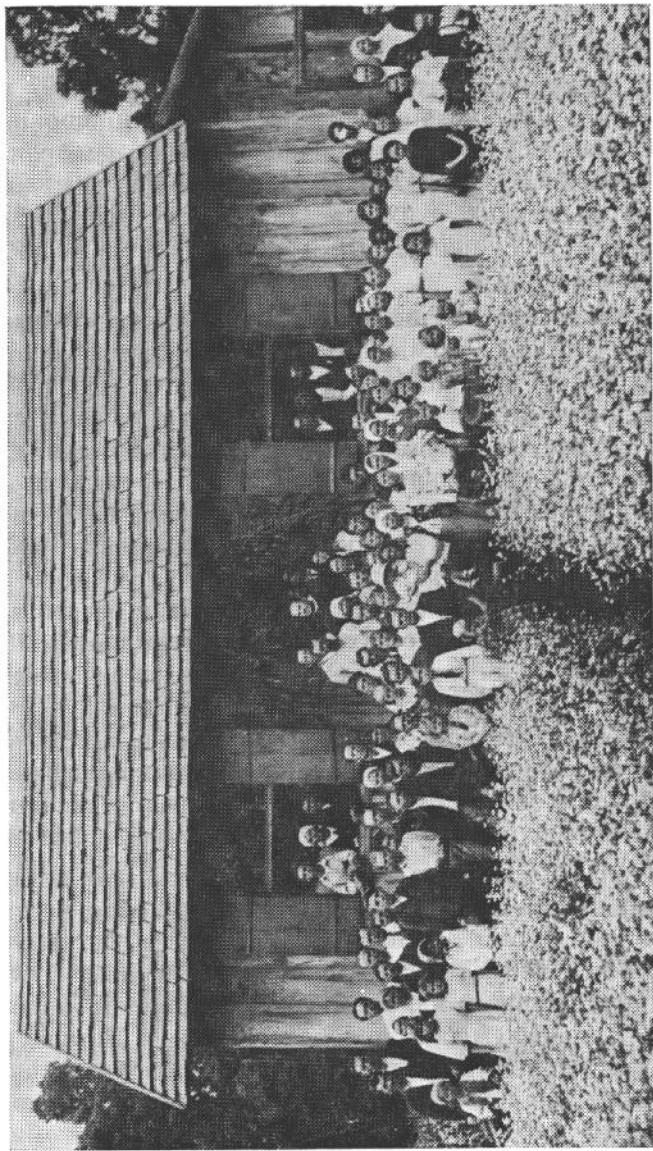
(„Н.Ш.”, 22.XI.80)

ДЕШО ПРО ЖИТЯ ПРАВОСЛАВНИХ УКРАЇНЦІВ В АРГЕНТИНІ І ПАРАГВАЇ

Початки культурно-релігійного життя православних українців в Аргентині датуються з місяця червня 1897 року, бо ж того часу до річного порту в столиці провінції Місіонес Посадас прибув пароплав з новими емігрантами, який привіз з Австрії людей з Галичини, а між ними 14 родин українських, яких завезли в лісову пущу в місцевість Апостолес, нині центр греко-католиків і добре розбудований.

Але українська православна колонія також розвинулася з 1904-го року, в місцевості Трес Канопес у тому році православні українці побудували першу свою православну церкву. До греко-католиків відразу приїхав священик з Бразилії, о. Бруховський, а православні самі відспінували Божі Служіння без священика. Але хтось додавався та порадив тим емігрантам запросити священика з російської амбасади з Буенос Айресу, і заякийсь місяць часу до провінції Місіонес приїхав о. Протоієрей Константін Ізразцов. Він посвятив церкву, посповідав багато вірних, опечатав гроби померших та посвятив і цвінтар. Люди стали просити о. Ізразцова, щоб він взяв їх та їхню церкву під свою опіку. Отець Ізразцов поставив свої умови: церкву записати на його ім'я (в Аргентині всі церкви мусять бути записані на якесь особи, які відповідають за податки), встановити платню для майбутнього священика. Люди виходу з положення не мали і мусіли погодитися.

Отож, цей о. Ізразцов виявився надзвичайно чесною людиною: він негайно написав до Сіноду в Петербург, щоб негайно прислати до Аргентини священика, який „плавно розговаріває малоросійським разговором, потому что он будет обслуживать малороссов”. Але в Петербурзі не знайшлось такого священика, який би говорив нашою мовою, тому цей Синод направив цього листа до Волинської Єпархії, що тоді була в повітовому місті Житомирі. А в Житомирі вже працював монах архидиякон з Почаївської Лаври, Тихій Гнатюк. Настоятель Собору в Житомирі запитав монаха, чи він погодився б виїхати до Арген-

Колонія Франц у Парагвай, 1938 р. Громада біля дому „Пресвіти”, після Богослужіння, яке служив прот. О. Пилипенко. Перед лотьми стоять заїзди гречка.

тіни. Отець Гнатюк радо погодився. Тоді його рукоположили на ієрея та послали на місіонерські курси до Києва.

Батьки цього архидиякона в Почаївській Лаврі кілька років тому переїхали від Бродів в Галичині з села Гаї та осілися поблизу Почаївської Лаври, пославши свого сина до школи в Почаївській Лаврі. Але що той син був здібним монахом та мав добрий голос, його покликав єпископ до Собору в Житомирі, де його і застало запотребовання священика до Аргентіни.

Прибув о. Тихін до місцевості Трес Канопес 30-го серпня 1908 року. Радість православних колоністів була велика. Але ця радість довго не тривала, бо ж на о. Гнатюка посыпались найогидливіші доноси до поліції, ніби о. Гнатюк проповідує з церковної амвони анархізм російського типу, а це в Аргентіні було вже у тих роках не в моді, бо ж Аргентіна у тих часах засудила на смерть двох анархістів Сакко і Вензетті, які проповідували анархізм. Так ось отця Тихіна Гнатюка аргентинська поліція заарештувала та обвозила його по всіх місцевостях провінції Місіонес, якаеже межується з Парагваєм і Бразилією та навіть не дозволили йому взяти капелюха. Нарешті привезли о. Гнатюка до Посадас, столиці провінції Місіонес. Там отця Гнатюка вже не замикали в колоді, а він вільно сидів на поліції. Але там, по тих всіх комісарях, де його возили, він бачив, як наші галичани підписували поліційні протоколи та свої брехливі доноси на о. Гнатюка. В Посадас о. Гнатюку комісар сказав, що на нього поступили доноси, що він проповідує з церковної амвони монархізм типу Кропоткіних і що йому грозить депортация з Аргентіни.

Справа набрала загрозливого характеру і треба було щось робити негайно.

Отця Тихіна Гнатюка поліція обвозила по всіх комісаріатах провінції Місіонес та списувала протоколи злобних доносів на нього. А на четвертий день привезли до Посадас і там вже о. Гнатюка не замикали в колоді, а посадили його в комісаріяті в Місіонесі, з безліччю напастливих комах, які не давали йому заснути ані на хвилинку. І в столиці Місіонесу Посадас комісар вже сказав правду, що його обвинуватили за проповідь в церкві, де він проповідував не Євангелію, а анархізм типу Кропоткіна

з Росії, і що йому загрожує депортaciя, але ще не відомо, до якої країни, чи може на Батьківщину. Отже, люди заворушились і о. Гнатюк вислав листа до російської амбасади в Буенос Айресі. Але російський консул тоді був в Ріо де Жанейро, тоді столиця Бразилії. Отже, барон Євгеній Фйодорович Штейн відразу перервав конференцію в Ріо де Жанейро і повернувся до Буенос Айресу спішно. І на телеграму отця прот. Ізразцова з Буенос Айресу, з російської Амбасади полетіла депеша — негайно звільнити отця Гнатюка і перепросити його за турботи. В той спосіб російська амбасада врятувала першого священика українця з великої халепи, яку спричинили злосні наклепи укр. греко-католиків, які довший час обріхували отця Гнатюка, що, мовляв, продав православну церкву москалеві. (Про ці всі наклепи з боку греко-католиків я писав в „Українському Самостійнику“ за місяць лютий 1974 року).

Вгорі: волиняни в колонії Сан Хван, у Парагваї. Громада з о. настоятелем Т. Гнатюком зібрана на Свято Шевченка 1938 р.

Внизу: волиняни в колонії Фрам, готові до посіву рижу на щойно обробленій землі.

Після тих всіх періпетій в о. Тихіна зродилася напереможна ностальгія і він поїхав додому у 1914-му році, і в Дубні його закопила його Перша світова війна. Але у році 1924 він знову приїхав до Місіонесу, але з двома рідними братами, які осілися в Місіонесі і розпочали плантації китайського чаю, вперше в Аргентині. Тепер Аргентина посідає більше як 50 тисяч га чайових плянтацій. А о. Тихін Гнатюк поширив свою релігійну обслугу православних українців на сусідній Парагвай й андійську провінцію Чако, де було побудовано три православних церкви. Помер отець Тихін Гнатюк у 1943 році і похоронений в гробниці родини Гнатюків. Але о. Гнатюк був самотний й не мав власної родини, як правдивий монах.

В Парагваю о. Тихін Гнатюк посвятив такі укр. колонії: Богданівка, Тарасівка, Вулиця Петлюри, Нова Ук-

Вгорі: перша укр. Рідна Школа в колонії Уру-Сапукай в Парагвай, 1930 р. На світлині діти волинських батьків.

Внизу: укр. молодь Колонії Фрам під час святкування Свята Державності 1943 р.

Колонія Сандова, Парагвай, 1936 р. Волиняни з своїм о. настоятелем Т. Гнатюком після Богослуження під відкритим небом.

райна, Морозенка, Перевертівка, де знайшloся поважне число євангеліків, та посвятив Централю „Просвіти” в Парагваю у місті Енкарнасьйоні, яке знаходиться напроти столиці аргентінської провінції Посадас. Також о. Тихін Гнатюк посвятив три церкви православних в аргентінській провінції Чако, але в столиці Аргентини Буенос Айресі отцю Гнатюку не вдалося нічого зробити, бо там було поважне число „політиків” українців, яких я не хочу тут згадувати, бо вони всі вже померли.

Натомість, в Буенос Айресі у році 1946 було зорганізовано Братство Святої Покрови Укр. Прав. Церкви, при священикові Борисові Арійчукові, який вже два роки не служить через хворобу, а сьогодні служить в Братській Свято-Покровській Церкві протоієрея Степан Сергійчук, який поважно напрацювався при будові власної церкви в центрі Буенос Айресу. Отець Степан з фаху штельмах ще з Волині та відповідає за шість власних православних церков Братська Свято-Покровська УАПЦ, але священиків лише два, один в провінції Чако, а другий згаданий вище прот. Степан Сергійчук є настоятелем Свято-Покровського Катедрального Храму в Буенос Айресі, який вдалося побудувати за тих чотири роки кризи в Аргентні. Дехто твердить, що Свята Покрова сама побудувала свою церкву. Але це, не так, а власна церква стоїть на втіху всім православним українцям, немаючи на собі жодного довгу.

Яків Лавриченко

„УКРАЇНСЬКИЙ БАЙКАЛ”

Волинь. Тихий, замріяний „мавчин” край. Казкове видовище спостерігаєш, коли летиш літаком над цією поліською низиною. В області рідко знайдеш населений пункт, де б не протікала річка, чи не дзюрчало кришталеве джерельце. На Волинь припадає найбільше озер у республіці. Їхня площа тут дорівнює майже 20 тис. гектарів.

У кожного з озер — Пулемецького, Пісочного, Білого, Люцемера, Тура, Чорного — своя неповторна краса. Але чи не найбільше славиться могутній Світязь. Площа озера 27 квадратних км., глибина місцями сягає 30 м. Його по-справжньому нарекли „український Байкал”. У чистій, як сльоза, воді водяться лини, канадські сомики, європейський річковий вугор, амурський короп, ляці, сазани та інші види риб.

Привільно почивають себе тут рідкісні птахи — білі лебеді, чорні лелеки, дики качки, лисухи. Утиху сонячну погоду Світязь вбирає в себе всю блакить. Вода прозора, синя. На глибині 3-х м. видно дно.

Багато „бачив” на своєму віку і зберігає таємниць дідуган-Світязь. Його хвилі шепочуть про походи Наливайка, Хмельницького.

На берегах Світязя, як у заповіднику, зустрінете чи не всі породи і види дерев, кущів, трав і лугових квітів. З давніх-давен йшли і їхали сюди люди, щоб надивитись на чудесні пейзажі, покупатись, позагоряти, порибалити, набратись сил, здоров’я.

До послуг приїжджих на березі озера — готель, ресторан, стоянка для автомашин, спеціальні будиночки, намети, човни, снасті, предмети домашнього вжитку. Та й тутешні жителі приймуть вас, як бажаного гостя.

А для робітників — любителів самотності визначено спеціальне місце: переправляйтесь на мальовничий остров, який розташований посередині озера — там стоїть мисливська хатина. Насолоджуйтесь лопотанням крил диких качок, плюскотом риби.

На Світязі працює й стаціонарна туристська база.

На Волині в цьому році багато робиться для розвитку масового туризму. В розпорядженні любителів мандрівок багато цікавих маршрутів.

О. Січкарчук

ПОЧАЇВСЬКИЙ МАНАСТИР МАЄ СЛУЖИТИ АТЕЇСТИЧНІЙ ПРОПАГАНДІ

Київ — Обговорюючи потребу нового приміщення для обласного музею в Тернополі, Н. Шевцова в газеті „Культура і Життя”, з 14-го липня 1979 р. що є органом міністерства культури УССР, знову видвигнула справу Почаївського монастиря, „церковників” і справу культу. Звернувши увагу на занепад музейництва в Тернопільській області і висловивши догану тернопільцям, що не беруть собі прикладу з сусідніх областей — Львівської й Івано-Франківської, Н. Шевцова пише про атеїстичне музейництво, стверджуючи таке: „Велике занепокоєння викликає і стан у Почаївському філіалі обласного музею... Обмежена в ньому кількість застарілих експонатів, непродумана і не-сучасно побудована експозиція, що не має цілеспрямованого атеїстичного характеру ... Відсутність кваліфікованих лекторів у Почаївському

філіалі приводить до того, що ро-лю екскурсоводів беруть на себе ченці місцевого монастиря, задовольняючи так попит туристів. І музейні працівники замість того, щоб розумно використовувати цей інтерес і спрямовувати його в потрібне русло, зробили уступку релігійникам. Звісно, яким може бути ідейне спрямування екскурсії, якщо її проводять служителі культу”.

Н. Шевцова пропонує „по-новому проводити масово - лексійну пропагандистську роботу”. В кінці авторка обурюється на керівників Тернопільської області за те, що в самому Тернополі „спостерігається деяка активність церковників і певна кількість релігійних відправлень”. Це, каже Шевцова, свідчить, що „тут була у свій час випущена з поля зору важлива ланка ідеально-виховної роботи”.

З НИВИ НОВИХ ЗДОБУТКІВ

Іраїда Тарнавецька

ДО ГОЛІСТИЧНОГО РОЗУМІННЯ І ТРАКТУВАННЯ ЛЮДИНИ

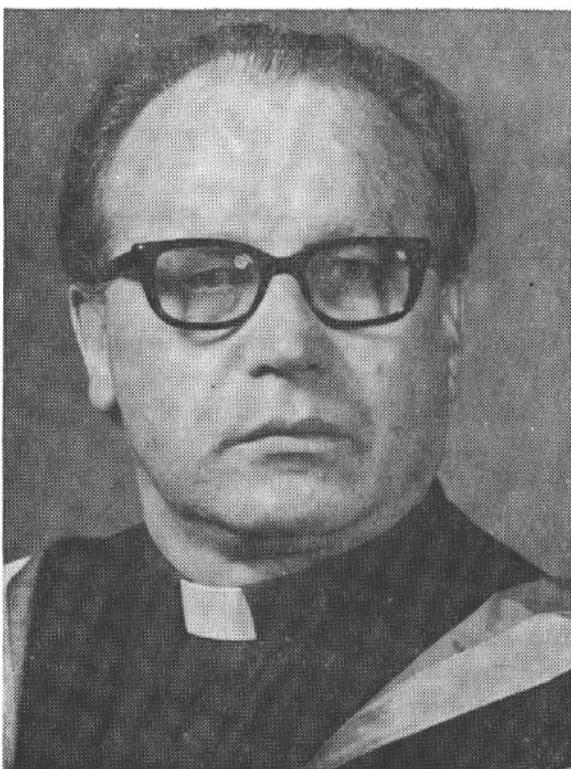
(Причинки до пастирської антропології)

У червні 1981 р. прот. Степана Ярмуся було наділено науковим ступенем Доктора Душпастирства за успішне закінчення докторської програми та представлення докторської дисертації на тему: „Доля людини й душпастирство в православній богословській освіті: Перші кроки до сприймання пастирської антропології” (*Fate of the Individual and Pastoral Care in Eastern Orthodox Theological Education — Some Steps Towards the Percepts of Pastoral Anthropology*).

Прот. С. Ярмусь робив свій докторат у Сан-Францісській Теологічній Семінарії, в Сан-Ансельмо, Каліфорнія. Школа ця є одною з 9-ти Вищих Богословських Шкіл (католицьких і протестантських), що творять Союз відомий під його англомовною назвою, *Graduate Theological Union*, з центром у Берклей, Каліфорнія.

Вихідною точкою цієї докторської праці є проблема дегуманізації людини, а разом з тим і секуляризація світу, до якої вели різні політичні і суспільні процеси, почавши від революційних рухів 19-го століття та кінчаючи встановленням комунізму, фашизму та різного суспільного колективізму. Позиція і мета дисертації вимагали від автора критичного аналізу важніших із згаданих процесів, аналізу української національної вдачі, розгляду православного вчення про людину і панівного трактування людини в сучасній православній освіті. На основі своїх дослідів прот. С. Ярмусь приходить до цікавих висновків.

Відносно становища Православної Церкви, він твердить, що на заінтуєвавшу і широко поширену проблему

Отець д-р Степан Ярмусъ

дегуманізації людини Православна Церква ще відповідно не зареагувала. Автор настоює, що вже наспів час зайняття певне становище та опрацювати відповідні напрямні, передусім напрямні пастирської орієнтації. Він каже, що настала крайня необхідність голістичного (всесілого, всестороннього) трактування людини і її основних, тобто природніх потреб. Отож треба негайно діяти.

Виходячи з позицій православного богословського вчення про людину як про феномен, природа якого складається з тіла, душі та духовості, прот. Ярмусъ уважає, що природа людини вимагає і відповідного корму, який, згідно його твердження, є фізіологічного, психогенетичного та ноогенетичного (духово-інтелектуального) порядку. Це і є найосновніші потреби людської природи, до яких входять теж потреби етно-соціологічного характеру.

Поданий опис та інтерпретація кожної із згаданих категорій цікаві і, безумовно, логічні.

Автор мислить категоріями богослова і душпастиря; його переконання не оминають висновків філософії, а зокрема новітньої психології. По суті все його пасторально-антропологічне переконання виводиться з положень богословія, філософії, психології та культурної антропології. Тому він приходить до висновків, які мають багато ширше життєве примінення, а не традиційно душпастирське. Наприклад, він докоряє тим, хто допускається легкодушного відношення до патріотичних чи національних почувань людини. Але важливим є те, що прот. С. Ярмусь якраз ставить ці почування на незаперечні теологічні основи. Бо ж людина невинна, що у неї появляються сильні патріотичні почування, отож вона не повинна їх занедбувати чи старатися позбутися їх, а, навпаки, людина повинна плекати ці почування, бо вони дані їй від Бога. Тут автор настоює, що патріотизм — це не тільки явище емоційне, а й явище духового характеру.

У праці прот. С. Ярмуся знаходимо свіже окреслення значення культури, а, зокрема, визначення поняття філософії рідної землі та поняття народної Музи. У нього всі ці явища мають теологічні основи. Автор уважає що народна Муза — це підсвідомий геній народу, який виявляється у фольклорі, традиціях, у специфічних психологічних нахилах народу, у поезії, пісні і музиці. Він каже, що Муза — це душевна енергія народу, народне обдаровання людини, а дар цей — дар Божий. Згідно з висновками автора, народна Муза являється нічим іншим, як тільки душою народу. Ця Муза — це ніби „колективне підсвідоме” даного народу, яким займався Карл Юнг. Тому, що Муза явище народне, воно невмируще. Отож „євшан-зілля” це не лише поетичний прийом чи вислів, а це сила народної Музи.

На результатах вищезгаданих ідеологічних процесів, суспільних явищ та богословського вчення прот. Ярмусь основує принцип нової богословської дисципліни, яку він називає „Пастирською антропологією”.

Пастирська антропологія — це така богословська дисципліна, яка призначена на виховання душпастирського усвідомлення, що стосується голістичного розуміння

людини та всіх категорій потреб людської природи. Це ж бо від задоволення тих потреб залежить фізіологічний, психологічний та духовий добробут людини, так земний як і есхатологічний. Прот. Ярмусь підсумовує свої висновки у формі докладно розробленої програми курсу пастирської антропології. Курс такий уже переводиться у життя, він увійшов у програму богословія в Колегії Св. Андрея у Вінніпезі.

Отець д-р Степан Ярмусь — це священик Української Православної Церкви в Канаді та професор пастирського богословія і гомілетики на Богословському факультеті Колегії Св. Андрея у Вінніпезі. Він закінчив студії гуманістики в Манітобському університеті ступенем бакалавра і студії православного богословія у Колегії Св. Андрея теж ступенем бакалавра. Magisterський ступінь у ділянці клінічного душпастирства зробив у Міжконфесійному Пасторальному Інституті при Вінніпезькому університеті, а ступінь доктора філософії оце зробив у Сан-Франціській Теологічній Семинарії, спеціялізуючись у пастирській педагогіці. Д-р Ярмусь є автором низки праць, переважно на пастирські теми, як також редактором першої збірки творів Памфіла Юркевича та автором вступної статті до цієї збірки. Тепер він працює над перекладом важливіших творів Юркевича на українську мову. Отець д-р С. Ярмусь, це новий і надійний дослідник, який внедовзі посяде відповідне місце у рядах українських науковців.

Антоніна Горохович

Антоніна Горохович — широко відома громадська діячка, що живе в Торонто, Онтаріо, народилася в м. Межиріч біля Корця на Волині. Вона здобула середню освіту в Українській Приватній Гімназії в Рівному, а вищі студії (агрономія) у Львові-Дубляни, які пізніше докінчила дипломом інженера агрономії в УТГІ, у Мюнхені. Перервані студії української філології у Львівському університеті докінчила дипломом магістра славістики в Оттавському університеті, в Канаді.

Антоніна Горохович

Антоніна (Тоня) Горохович ще з дитинства належала до Пласту й виконувала різні функції в ньому — від юнацької курінної до діловода Уладу Пластових Новачок у Головній Пластовій Булаві. Тепер Антоніна працює в Пластовому Видавництві — технічна редакторка трьох журналів: „Готуйсь”, „Юнак” і „Пластовий Шлях”; крім того вона редактує „Готуйсь”, є членом редколегії „Юнака”, постійно постачає матеріали до всіх трьох журналів. А. Горохович також належить до редколегії журналу „Но-

ві Дні" в Торонто та співпрацює з журналом „Промінь" у Вінніпезі, Канада.

У минулому, Антоніна працювала в Союзі Українок — секретарка Союзу Українок Волині, а потім — близька співпрацівниця Мілени Рудницької Матірного Союзу Українок у Львові (інструкторка вишколу провідниць дитячих садків, кооперативних пропагандисток, вишколу проводів у Кружках Союзу Українок у селах, секретарка в канцелярії МСУ у Львові та ін.).

Від 1956 року А. Горохович навчає українознавчих предметів на Курсах Українознавства в Торонто (тепер української літератури на двох курсах). Вона присвячує також багато часу учням поза шкільними лекціями, — додатково до приватних лекцій. Крім того, Антоніна тісно співпрацює з Комісією Шкільництва при Онтарійській Раді КУК, з Об'єднанням Працівників Літератури для Дітей і Молоді та є членом проводу Т-ва Волинян у Торонті. Її статті на виховні теми, що появлялися в „Промені" 1963 року, вийшли окремою книжкою п.н. „Батьки і діти". А дипломова-магістерська праця А. Горохович, „Поетика Лесі Українки і її афоризми", з'явилася друком заходами Інституту Дослідів Волині, 1980 року.

* * *

Рецензії на книжку А. Горохович „Поетика Лесі Українки і її афоризми”

Досі з'явилося їх три: „Біла книжка про Лесю Українку" Анатоля Курдидика („Промінь" ч. 1, 1981), „Цінна праця про творчість лесі Українки" Аріядни Стебельської („Гомін України", літ. додаток з 11, 1981) та Анатоля Юріняка „Поетика Лесі Українки і її афоризми" (друкована була у „Промені" ч. 2, 1982, у „Молода Україна" ч. 1, 1982, в „Український Голос" з 3-го березня 1982 р.).

Усі рецензенти гратулюють Інститутові Дослідів Волині за видання цієї книжки: „Дослід української літератури збагатився черговим і важливим твором, що його знову завдячуємо невтомній видавничій діяльності Інституту Дослідів Волині та зокрема Т-ва „Волинь" і його голови інж. І. Онуфрійчука" — Анатоль Курдидик. „Управі Т-ва „Волинь" у Вінніпезі слід погратулювати за те, що вона вартісну працю Антонини Горохович піднесла читацькій громаді у вигляді прекрасно виданої книги — чепурної з дотриманням найкращих поліграфічних приписів..." — А. Юріняк. „... і треба дійсно подякувати Інститутові Дослідів Волині, що допоміг випустити в світ книжку, яка давно повинна була бути в руках звеличників творчості великої Українки" — Аріядна Стебельська.

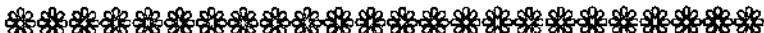
А. Курдилик назвав зовнішній вигляд книжки прегарним, а про її вартість пише: „Сама книжка — глибока студія всіх і зокрема драматичних творів нашої великої поетки Л. Українки з погляду естетики її техніки писання, зі спеціальною увагою до залюбки вживаних поеткою, завжди високих красою, глибоких філософією та оригінальних помислом і формою афоризмів, якими вона так щедро послуговувалася в усій своїй творчій праці”. „... книжку прочитали ми з великою насолодою — гратулюємо щиро авторці. Вона справді показала нам Лесю Українку ще з одного творчого погляду”.

А. Юриняк у довшій аналізі розглядає „хребет цілої даної книги” і дає свою оцінку кожному окремому розділові. Автор рецензії звернув увагу на те, що книжка А. Горохович „незвичайно вартісний оригінальний причинник до всебічного пізнання титанічної творчості Лесі Українки”, бо йому „імпонує головно пionерство, новаторство нашої авторки в потрактуванні обраної нею теми, проторення нових перспективних стежин у вивченні Лесиних поетичних скарбів. А це якраз авторка спромоглася виявити й подати читачеві своїм розділом II”. У висновках стверджує А. Юриняк: „Книга „Поетика Лесі Українки і її афоризми” взагалі має познаки незвичайної авторської сумлінності, навіть — що так скажемо — турботи за читача: ... кожний розділ починається вступом, який „уводить” — попереджує читача, з чим саме його хочуть познайомити; а вкінці кожного розділу подається дуже чітко, влучно сформульовані висновкові твердження”. „... Направду, досі нам невідомі літераторські праці про Лесю Українку, де б афоризми в її ліриці і драматичних поемах були так ґрунтовно досліджені й дбайливо зілюстровані взірцями-прикладами, як це спромоглася виконати Антонина Горохович”.

У найдовшій рецензії А. Стебельської є пояснення, чому праця А. Горохович нема у списку „Матеріалів до бібліографії про життя і творчість Лесі Українки поза УРСР” — Богдана Романенчука та чому не поміщена згадка про книжку цю у збірнику „Леся Українка 1871-1971”, Збірник праць на 100-річчя поетки, доповіді, Філадельфія 1971-1980.

Авторка рецензії зазначує, що „праця Антонини Горохович належить до найповніше опрацьованих дослідів форми й змісту творчості Лесі Українки, тому заслуговує на увагу дальших дослідників”. Вона уважає, що особлива вартість праці А. Горохович як раз в тому різносторонньому підході до афористичної мови моетки, „з особливим наголосом на її філософію життя, розвій проблематики, зударів поміж протилежними світовими стихіями

і людськими персональностями. Дослід свій веде Антонина Горохович дуже методично, користуючись не лишею матеріалами творчості Лесі Українки в літературних жанрах лірики, епіки й драми, але й її листуванням та іншими біографічними даними. Дослідниці добре відомі чільні праці про Лесю Українку, деякі з протилежніх ідеологічних таборів. Крім українських дослідників життя і творчості Лесі Українки впровадила в свою працю думки різних мислителів та літературних критиків, конfrontуючи їх думки із своїми спостереженнями”.

МОЄ СЕЛО

Моє село лежить в долині
Кругом поріс чубринець та полинъ
Над ним повисло небо синє —
Я так люблю свою Волинь!

Ростуть по луках буйні трави,
Кущир і ряска по ставках,
В городі груші кучеряві,
Пахучі квіти по садах.

Ліси навколо зеленіють,
Високі, рівні та густі,
Де я лишив свої надії,
Юнацькі мрії золоті.

Я там оставив по дорогах
Сліди дитячих босих ніг,
Стару хатиночку убогу,
Трухнявий стоптаний поріг.

Там я зростав, ходив до школи,
Глядів в прозору неба синь
І не забути мені ніколи
Мою замріяну Волинь.

О. Капітанчик
(Егейське море)

14.2.50

БІЛА КНИЖКА ПРО ЛЕСЮ УКРАЇНКУ

Дослід української літератури збагатився черговим і важливим твором, що його знову завдячуємо невтомній видавничій діяльності Інституту Дослідів Волині та зокрема Т-ва „Волинь” і його голови інж. І. Онуфрійчука у Вінниці.

Книжка навіть з зовнішнього вигляду цікава і прегарна: Біла, блискуча обкладинка й незвичайно естетичний (роботи В. Фаркавця), з тендітним золотом битий заголовок: „Поетика Лесі Українки і її афоризми”, автор Антоніна Горохович.

Сама книжка — глибока студія всіх і зокрема драматичних творів нашої великої поетки Л. Українки з погляду естетики її техніки писання, зі спеціальною увагою до залюблених вживаних поеткою, завжди високих красою, глибоких філософією та оригінальних помислів і формою афоризмів, якими вона так щедро послуговувалася в усій своїй творчій праці.

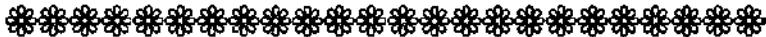
На цю спеціальність Лесі Українки були вже раніше тут і там натяки, але щойно А. Горохович завдала собі щирого труду розшукати їх в усій творчості Л. Українки, оформити їх в окремі естетичні і філософічні групи, довес-

ти і тут і там їх красу та таким чином ще більш підкреслити справжню геніальність нашої Великої Поетки, що її слушно ставлять поруч Т. Шевченка і І. Франка у Великій Трійці літератури України.

Вступ, чотири окремі частини книжки (Особливості таланту Л. Українки, Зв'язок ідей і конфліктів з афоризмами у творчості Лесі Українки, Афоризми в діялогах і роля в драматизації ідей та Афоризми як складники індивідуального стилю поетки). Закінчення (підсумки), вісім сторінок бібліографічних (дрібним письмом!) нотаток, чотиристорінкове англійською мовою з'ясування змісту книжки, врешті подяка автора всім, що помогли їй пустити книжку у світ — все це найкраще показує, яка кольosalна вартість цього 146-сторінкового твору Антонини Горохович, відомої зрештою вже й досі з її раніших публікацій на педагогічні і виховні теми та оце вперше на чисто літературну.

Ця перша спроба вельми вдатна, книжку прочитали ми з насолодою — і gratulujemy широко авторці. Вона справді показала нам Лесю Українку ще з одного творчого погляду.

А. Курдидик

Іван Гарасевич

ЗЕМЛЯ ВОЛИНСЬКА

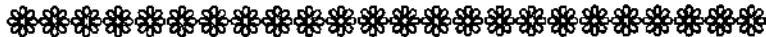
Земля волинська тиха й багата,
глибокодумна й широко-чола;
тут сонце сходить і заходить,
і однако милує любов'ю гори і доли.

Тут села величні, міста стариннокняжі,
що пам'яттю живуть про давні часи,
а спомин про них їм так солодко тяжить
крізь шум задуманих, по збіччях гір, лісів.

Річки пливуть незмінені віками
і відбивають небо прастаре,
у берегах своїх сповитих комишами,
де голову скила журлівий очерет.

Тутешній люд свою земельку палко любить.
І серцем обробля її і череслом.
Збагачений в душі всім пережитим злом
надії квіття мрійно він голубить.

Його шляхи в собі зібрав Почайв,
на своїх горах держить він віки,
як чарівне нетвориво руки,
як книгу мудру, що багато знає.

М. Подворняк

ЕТИМОЛОГІЧНО-СЕМАНТИЧНИЙ СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

(Ця стаття присвячується тут 100-річчю з дня народження
і 10-річчю упокоєння сл. п. Митр. Іларіона. — Ред. „Л.В.”).

* * *

Приїхавши року 1949-го до Канади, я поселився в місті Вінніпегу. Спочатку найбільшою моєю турботою було те саме, що й кожного новоприбулого емігранта, — знайти будь-яку працю і навчитися хоча трохи англійської мови. За кілька днів я побачив, що в Вінніпегу без англійської мови покищо можна обійтися, але без праці обійтися не можна, бо треба було з чогось жити.

Одного разу я пішов до продуктової крамниці купити молока і хліба і тих два слова я вже знову по-англійському. Старенький сивий продавець почув мою англійську мову і відразу заговорив до мене по-українському. А коли я розрахувався за куплені продукти і виходив з крамниці, він спітався мене:

— Ви напевно думаєте, що я жид?

— Так, — відповів я, — я так і думаю.

— Ні, — казав він, — я італієць, але щоб мати в Вінніпегу бізнес, треба конче навчитися української мови. І я навчився. І не тільки навчився говорити по-вашому, але й полюбив вашу мову.

І, почувши таке від того чужинця, я був радий, що поселився в місті Вінніпегу, де по всіх його вулицях тоді бриніла наша рідна мова.

Того самого тижня, коли я приїхав до Вінніпегу, я став до праці в великій менонітській друкарні „Християнська Преса”. І перша українська людина, з якою я там познайомився, був Митрополит Іларіон, який також недавно приїхав до Вінніпегу із Швейцарії. Тепер він видавав свого місячника „Слово Істини”, якого і друкував у тій менонітській друкарні, де я працював. Щодругий або щотретій день Митрополит Іларіон приходив до друкарні і приносив новий матеріял для свого журналу. Я складав той матеріял на лінотипі, а ввечері, йдучи з праці додому, заносив Митрополитові складене для коректи. І завжди,

коли я приходив до дому, в якому жив Митрополит, я заставав його біля улюбленої його праці, обставленого різними книжками, різними словниками, багатьма вирізками з газет і журналів. І тоді була його одинока вільна хвилина, коли він клав на столі своє перо, сідав на м'яке крісло і говорив зі мною. Він знову давав мені якісь нові матеріали для журналу, а потім ми домовилися, що він не потребує сам приходити до друкарні, бо це не було дуже близько, але я завжди по дорозі додому заходити му до нього, буду брати в нього новий матеріал для складання, а йому віддавати до коректки вже складений.

І так я робив. Проходили тижні, місяці, проходили роки. Чи то було зимою, чи влітку, чи слотяних, чи погідних днів, але я щотижня кілька разів був у Митрополита. Заносив йому нову коректуру, а при тому помагав йому в якісь іншій праці. Інколи нарубав зимою йому дров, відкинув біля хати сніг, а потім ми сиділи біля залізної печі, яка давала дуже приємне тепло і пили чай. І мені надзвичайно було приємно чути багато чого з минулого життя тієї Великої Людини. Зокрема приємно мені було знати багато фактів з його взаємовідносин з такими особистостями, як Симон Петлюра, Володимир Винниченко, Борис Грінченко та інші.

Одного разу Митрополит оповідав, що перед революцією 1917 року він відвідав Бориса Грінченка, який тоді був під домашнім арештом. Митрополит застав Грінченка біля праці в його кімнаті, а на коридорі сидів на кріслі поліцай. Митрополит здивувався присутністю поліцая і спитався Грінченка.

— А що він тут робить?

— Ми обидва працюємо, — відповів Грінченко.

— Як же це так? — здивувався тодішній проф. Іван Огієнко.

— А так, — усміхнувся Грінченко. — Він працює, щоб України не було, а я працюю, щоб вона таки була.

Наступного року Митрополит здав до друку в нашій друкарні першу свою працю в Канаді „Історія української літературної мови”. Я залюбки склав її на лінотипі, потім розбив на сторінки, а коли вона йшла на пресу, її автора не було тоді в Вінніпегу і мені самому довелося правити останню коректуру і пильнувати технічного оформлення

книжки. Я пригадую, який Митрополит був щасливий, коли одного дня підвечір я приніс йому готову книжку. Друкарня гарно виконала свою працю і книжка мала дуже приемний вигляд. Митрополит тримав її в своїх руках, а руки його вже помітно дрижали від довгих років і від усього пережитого в минулому. І він казав:

— Сину, я дуже радий, що ця книжка побачила світ, бо я над нею дуже багато працював. Це історія нашої рідної мови, а якщо ми не будемо любити своеї мови, то чужинці ніколи її не пошанують. Тому в тій моїй праці я показав, який терпністий і важкий був шлях нашої мови, — і Митрополит знову і знову оповідав про те, як важко йому було в минулому працювати над тим, щоб наша мова була єдиною і соборною мовою для всього українського народу. Це було найбільшою його турботою.

Згодом Митрополит Іларіон став Ієрархом Української Греко-Православної Церкви в Канаді, його журнал „Слово Істини” прийняв назву „Наша культура”, може тому, що колись у Варшаві виходив за його редакцією такий самий журнал. А пізніше журнал „Наша культура” виходив під назвою „Віра й культура”. Друкарня „Християнська Преса” з дуже маленького приміщення перейшла до модерних будинків, вона набула нові друкарські машини і друкувала книжки і газети багатьма різними мовами. Я був відповідальній за все те, що друкувалося мовами українською і російською. Тоді саме Митрополит Іларіон розвинув видавничу діяльність. Щомісяця регулярно виходив його журнал „Віра й культура”, а щороку виходило з друку кілька його більших чи менших праць. І треба було дивуватися, де в тій людині береться сила до такої безмежно великої праці! Він очолював велику Українську Греко-Православну Церкву в усій Канаді, читав лекції студентам Колегії св. Андрея, часто виїздив по широкій Канаді на візитацію своїх громад, а при тому писав і писав. Тоді вийшли з друку його праці як: „Поділ єдиної Христової Церкви”, „Український літературний на голос”, „Українська Церква за час Руїни” та багато інших праць. Кожну книжку, яка виходила з друку, я заносив перший примірник Митрополитові і бачив опромінене

радістю і вдоволенням його обличчя. Кожною своєю новою працею він тішився так, як тішиться добра мати новонародженою дитиною.

У тому часі особистим секретарем Митрополита був о. Іов Скаkalський, який полагоджував з друкарнею всі грошеві справи Митрополита, а я був відповідальним за технічне виконання всіх його книжок і журналів. Коли ж о. І. Скаkalський виїхав до Південної Америки, прийнявши там опіку над православними церквами, секретарем Митрополита став п. Іван Похильчук. Він часто подорожував з Митрополитом в його подорожах, виїздили вони також на лікування до Флориди, бо здоров'я Митрополита почало підупадати. Тоді мені доводилося робити ломку журналу „Віра й культура”, читати перед друком останню коректу і пильнувати всякого технічного оформлення журналу і книжок. Митрополит часто писав мені з дороги, часто телефонував пізнього вечора або ще дуже рано, бо великою його турботою були не тільки різні церковні проблеми, але він постійно дбав про те, щоб на час вийшла його „Віра й культура”, щоб на пору вийшла з друку книжка.

Одного разу я прийшов до Митрополита взимку і було це ввечері досить уже пізно. Я приніс йому його нову працю, яка щойно вийшла з друку — „Князь Костянтин Острозький”. Митрополит, як звичайно, ще працював, бо для нього не було відпочинку ані вдень, ані пізнього вечора.

І того вечора Митрополит показав мені багато своїх рукописів готових до друку. Показував ті рукописи один за одним і спокійно казав:

— Оце все, якщо Бог дасть нам здоров'я, ми ще видрукуємо. Але здоров'я в мене вже небагато. Літа роблять своє. А протягом тих минулих літ пережито так багато-багато... — і він здійняв з очей окуляри, поклавши їх перед собою на столі. І важко зідхнув. І вперше я побачив Митрополита втомленого. Обличчя його було бліде, засумоване. А на столі лежало багато готових до друку праць...

Того пізнього вечора я спитався Митрополита, яку з усіх своїх праць він уважає найважливішою, що її треба

здати до друку. Він подивився на свої рукописи, щось подумав і тихо сказав:

— Усе це я хотів би бачити видрукованим, але якщо не суджено мені буде бачити всього видрукованим, то хотів би хоча побачити видрукованим моє „Етимологічно-семантичного словника української мови”. Він ще не зовсім готовий до друку, але я намагаюся незабаром його впорядкувати. Спочатку будемо його друкувати в „Віри й культурі”, а потім видамо окремою книжкою. Це дуже важлива праця, якої ще немає в нашому мовознавстві.

І ще того самого тижня Митрополит передав мені до складання ту свою працю, яка друкувалася в кількох числах „Віри й культури”.

Роки проходили один за одним і кожен пройдений рік клав свій важкий слід на здоров'я Митрополита. Згодом він був забраний до лікарні, потім повернувся додому під опіку свого турботливого і доброго секретаря п. І. Похильчука. Але працювати вже не міг. Сили його помітно падали щодня. Тоді існував у Вінниці давно зорганізований Інститут Дослідів Волині і Товариство „Волинь”, дві організації волинян, яких Митрополит Іларіон був почесним головою. Тому він і зробив з ІДВ, а також з Т-вом „Волинь” домовлення, склав відповідного заповіта, в якому доручив тільки тим двом організаціям по своїй смерті видавати і перевидавати всі свої твори.

І волиняни, які завжди шанували і поважали свого Митрополита, чесно й сумлінно виконали свої зобов'язання перед славною його пам'яттю. По смерті Митрополита вони видали низку його праць, які ще ніде не друкувалися, а також перевидавали ті, що були видані в минулому, але наклад яких давно вже розійшовся. А останньою такою виданою працею Митрополита Іларіона є його „Етимологічно-семантичний словник української мови”, над яким Митрополит чимало працював, але не встиг його закінчити. Зреалізували це видання ті члени ІДВ і Т-ва „Волинь”, яким він вірив і яким доручив закінчення цієї монументальної своєї праці.

„Етимологічно-семантичний словник української мови” був писаний рукою Митрополита Іларіона в різних часах на сотнях маленьких клаптиків паперу, писаних на-

швидко від руки. Згодом ці картки згубили свою первісну форму, дещо з позначеного важко було відчитати, дещо загубилося. Але енергійний і працьовитий довголітній голова Товариства „Волинь” у Вінніпегу, інж. Ілля Онуфрійчук, щиро подбав про те, щоб за всяку ціну Словник таки побачив світ, бож волиняни, згідно Митрополитового заповіту, зобов’язані були це зробити. І це шляхетне бажання п. Іллі Онуфрійчука здійснилися.

Голова Редакційної Колегії ІДВ і Т-ва „Волинь”, проф. д-р Юрій Мулик-Луцик ласкаво погодився впорядкувати ввесь матеріал Словника, приготувати його до друку, допильнувати коректи і взагалі бути відповідальним за його видання. Тому я вважаю, що йому, а також інж. І. Онуфрійчуку належиться найбільша подяка за те, що „Етимологічно-семантичний словник української мови” Митрополита Іларіона побачив світ.

„Етимологічно-семантичний словник української мови” вийшов з друку на початку 1980-го року на літери А-Д, як перший том. Він вийшов на гарному книжковому папері, надрукований виразним шрифтом, оправлений в тверду полотняну обгортку і має 365 сторінок. Його поява — це велика подія в українському мовознавстві на чужині, бо досі такого словника ми не мали. Тому кожна письменна українська людина повинна його мати в своїй хаті для свого дороговказу. І не тільки мати самій, але порекомендувати його іншим.

Дальші томи „Етимологічно-семантичного словника української мови” приготовляються до друку і є повна надія на те, що Інститут Дослідів Волині і Товариство „Волинь” у Вінніпегу достойно і гідно виконають свої зобов’язання перед світлою пам’яттю Митрополита Іларіона. І наш народ на чужині, а також в Україні в недалекому майбутньому отримає дальші томи тієї важливої монументальної праці.

(Саме в той час, коли це число „Літопису Волині” іде на пресу, — другий том „Етимологічно-семантичного словника української мови”, — в оправі).

ЕТИМОЛОГІЧНО-СЕМАНТИЧНИЙ СЛОВНИК

У видавництві Т-ва „Волинь”, у Вінніпезі, під маркою Інституту Дослідів Волині вийшло нове доповнене видання „Етимологічно-семантичного словника української мови” Митрополита Іларіона. Цей перший том, що має 365 стор., охоплює слова від А до Д. Ще має бути 2-3 томи.

Митрополит Іларіон, що в мирі був проф. д-ром Іваном Огієнком, відомий своїми численними працями на мовознавчі теми, зокрема різними словниками, ще з довоєнних часів, коли він уклав і видав шість словників російською мовою, починаючи з 1910-го року. Але на теми української лексикографії проф. Огієнко друкував свої розвідки ще 70 років тому в „Літературно-науковому Вістнику” 1909 р. А в 1923-му році вийшов у Львові його „Український правописний словник”.

Редактор і автор передмови до цього видання, д-р Юрій Мулик-Луцик, подав детальний огляд праць Митрополита Іларіона на теми лексикографії. До тієї серії словників належать і його „Український стилістичний словник” і „Словник Шевченкової мови”, і „Словник наголосів”, а також багато видань, присвячених історії України, історії Української Церкви, праці на релігійні теми, як „Дохристиянські вірування”, „Українська Церква за Богдана Хмельницького”, на мовні теми — „Постання азбуки й літературної мови в слов'ян” та інші. Разом понад 50 окремих видань.

Д-р Ю. Мулик-Луцик підкреслив, що в історії української лексиконографії проф. І. Огієнко був першим українським ученим, що особливу увагу звернув на потребу вивчення українських наголосів.

У своїй праці „Етимологічно-семантичний словник української мови” автор часто покликається й на найдавнішу пам’ятку української лексикографії — „Лексикон славено-роський” Памви Беринди, що вийшов ще 1627-го року і був джерельним матеріалом і для інших слов’янських народів. В тому словникові Памва Беринда вже подавав і наголоси в українських словах.

Сама ж назва цього словника Митрополита Іларіона й каже про те, що він подає походження та значення слів. Про окремі слова автор дає цілі розвідки, що іноді займають по 2-3 і більше сторінок, як наприклад про слово „благий”. Про слово „бунт” подано пояснення на півсторінки. Слово „бурса” має пояснення на 13 рядків. Воно колись, як зазначає автор, походячи з латини, в німецькому подібному слові означало слово „гаманець”, а піз-

ніше поволі перетворилось на слово, що означає гуртожиток, бурсу, і що воно вперше на сході Європи з'явилось у Києві, в 1615-му році. До слів автор часто подає й синоніми та похідні форми, що є дуже цінним. Пояснюючи слово „льоготь”, автор пише, що воно мало форму леғоть або логоть. А в полтавських актах 1667 року писали „логот”, „полна мазниця логтю”.

Тож можна радіти, що наше словникарство, видання української лексикографії, збагатилися новим повнішим здобутком. До того ж видане воно дуже гарно, з твердою синьою обкладинкою в полотні. Редколегія цього видання складається з таких осіб: д-р Ю. Мулик-Луцик, д-р С. Радчук, о. д-р С. Герус, о. прот. С. Кіцюк, ред. М. Повторняк, д-р Іраїда Тарнавецька, о. д-р С. Ярмусь, інж. І. Онуфрійчук. Ціна його в Канаді — \$20.00.

Дм. Чуб

EAST SLAVIC CYRILLICA IN CANADIAN REPOSITORIES, by Iraida I. Gerus-Tarnawcka (Winnipeg, Research Institute of Volyn, 1981), 186 pp.

Canada has long been overlooked as a possible source for early East Slavic written and printed materials, because it is a young, non-Slavic country with a relatively small population. If however, one bears in mind the substantial East Slavic (predominantly Ukrainian) immigration, which began as early as the late nineteenth century, it is logical to expect that at least some materials must have found their way to this country. Indeed, this is the case and these materials are the subject of this book.

Professor Gerus-Tarnawcka's aim in writing this book has been to identify our Canadian holdings and to acquaint her readers with them, an aim that she has more than fulfilled. Her scope has included both manuscripts and early printed books and her written accounts have wisely been generously supplemented by photographic materials.

Her book is of special importance, because much of the surveyed material is in private hands or not readily accessible, and consequently, is little-studied and little-known. Without a work such as the present one, Canada's holdings have rarely been taken into account by scholars, Canadian or otherwise. With the publication of this important introductory study, that situation will change.

We all owe a vote of thanks to Professor Gerus-Tarnawcka for her unselfish and herculean labours in unearthing and introducing this elusive but valuable material.

RICHARD W. F. POPE
York University

"АРМІЯ БЕЗ ДЕРЖАВИ"

Спогади Отамана Тараса Бульби-Боровця.
Видання ч. 45 Інституту Дослідів Волині.
Вінніпег, Канада. 328 сторінок.
Обкладинка мистця Ростислава Глувка.

Перед нами чергове видання невтомного Інституту Дослідів Волині — давно очікувана книжка-спогади основоположника і командира Української Повстанської Армії Сл. Пам'яти Генерал-Хорунжого Отамана Тараса Бульби-Боровця. На обкладинці мистця Ростислава Глувка бачимо по діагоналі — меч, уздовж якого красується ім'я автора — Отаман Тарас Бульба-Боровець. У правому нижчому кутку — назва спогадів: АРМІЯ БЕЗ ДЕРЖАВИ. Формат книжки — більший: 6 на 9 цалів, гарний папір, фахове викінчення. У книжці є кілька світлин — це головним чином знімки самого Отамана та його начальника штабу Полковника Петра Смородського. Один портрет роботи відомого мистця Василя Конашевича-Сагайдачного, про що, на жаль, не згадується в книжці. „Армія без Держави” розбита на чотири частини, кожна з яких має 12-15 розділів.

Перша частина: „Між двома війнами”, друга частина — „Революційно-партизанска війна з большевиками”, третя частина — „Революційно-партизанска боротьба проти Гітлера” і четверта частина — „Дальша боротьба України проти комуністичної Москви”.

Якщо панівною тенденцією сучасних авторів є ввібрати мінімум змісту в максимум слів, як у свій час відмічав Вінстон Черчіль, то „Спогади” Тараса Бульби-Боровця — це пряма протилежність цій тенденції. У ній відбита динаміка життя першої половини нашого століття, так як її бачив, переживав і активно співтворив виходець з бідної селянської родини Тарас Бульба-Боровець. Недарма під заголовком його „Спогадів” читаемо: „Слава і трагедія українського повстанського руху”. Книжка рясніє людьми, фактами і подіями. В покажчику імен знаходимо біля 300 прізвищ. Тяжко найкращому оглядачеві коментувати „Армію без Держави”, бо ця книга рясніє такою масою подій та переживань, що для правдивого наслітлення їх, треба було б розглядати їх всіх одну за одною. Ось чому ми обмежимося стислим викладом загального враження, яке спровадяє книжка на читача.

„Спогади” розповідають нам не лише про повстанський рух в Україні 1941-1945 років, бо насправді — це автобіографія автора від народження аж до закінчення Другої світової війни. Нічого в „Спогадах” не пишеться про пе-

ріод від закінчення Другої світової війни аж до смерти автора в 1981 році.

Головне в книжці Отамана Тараса Бульби-Боровця — це правдива і щира розповідь про початкові приготування, організацію та розвиток Української Повстанської Армії, про її боротьбу з різними окупантами України. Отаман-автор Тарас Бульба-Боровець зробив контроверсійними всі, чи майже всі писання про УПА, якими годували вільну українську людину автори середовища, яке пробує тримати монополію на „неньку”. Маємо на увазі тих монопартійних писарів, які ніколи в УПА не були, лісу не бачили і пороху не нюхали. Правда про УПА в „Спогадах” Отамана написана кров'ю справжнього патріота, якому був чужим опортунізм чи зрада святого національного кредо. З появою „Спогадів” бліднуть пасквільноочорнювальні статті проф. Шанковського і Компанії, в яких вони пробували змалювати Тараса Боровця комуністом та зрадником національної ідеї.

Життя показує, що зрадниками поставали якраз ті горе-керівники, які, захворівши манією вождівства, тільки те й роблять, що пересідають з одного воза на другий.

Не місце в огляді цім входити в деталі. Читачі самі побачать і зрозуміють, як насправді творилася наша недавня історія. В той час, як претенденти на „неньку” під час Другої світової війни творили все більше фронтів, проголошували все ширше і ширше тотальну революцію проти всіх і вся, командир Головної Команди УПА шукав шляхів скорочення навіть з „дідьком”.

Всі ці переговори відзначалися шляхетною, фаховою, державно-дипломатичною поставою української сторони, якою можуть гордитися українці ще й тепер.

У „Спогадах” один розділ присвячений виясненню причин і самий перебіг диверсійної акції Миколи Лебедя, який дав наказ перебрати в свої руки УПА, яка вже мала за собою бойову славу та досвідчених, загартованих в боях ще 1917-20 років командирів. Отаман розповідає про те, як безвідповідально нищились наші дорогі людські та матеріальні резерви під командою цього повстанського лідера, як він проголошував всенародне повстання саме тоді, коли насуvalася Червона Армія і треба було діяти навпаки — зменшувати армію і пристосовувати її до операцій малими партизанськими групами в умовах соціальної окупації. Читач знайде в „Спогадах” чимало описів „героїчних” подвигів Миколи Лебедя. Цей розділ Отаман Тарас Бульба закінчує такими словами:

„За всі ці злочини їх виконавці мусять відповідати перед правосуддям українського народу. Щойно тоді може бути мова чи ідеологія та програма їх партії має пра-

во на дальшу участь в активній політиці українського народу” („Армія без Держави” — ст. 271).

Не можна не погодитися з автором, що його „Спогади” виповнять „прогалину в українській мемуаристиці і послужать правдивим першоджерелом для майбутніх істориків України, як також науковою для наших майбутніх лицарів, яким припаде доля і Божа воля визволити 50-мільйонову націю з-під гніту її численних тяжких ворогів”.

Ці „Спогади” написані легким стилем, читаються з глибоким інтересом і мені не віриться, що багато читачів зможуть відірватися від них, не дочитавши аж до самого кінця, тобто до часу, коли творилася Українська Національна Армія під командуванням Генерала П. Шандрука.

Сучасний мент, коли питання „бути чи не бути” цілій українській нації ще не стояло так гостро, коли кочубеї-ярі силкуються, як ніколи, опанувати та перебирати наші життєво-важливі центри у вільному світі, коли наше організоване життя сягає вершка анархії та руїни, — „Спогади” Отамана Тараса Бульби відкриють очі сотням тисяч щиріх українців і допоможуть їм побачити, хто будував і хто руйнував визвольні зусилля української збройної сили.

Книжку „Армія без Держави” прочитає кожний українець, незалежно від того, по якому боці плоту він не знаходився б.

I. Степанівський

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ МИТРОПОЛІТА ІЛАРІОНА

Митрополит Іларіон все своє життя присвятив вивченю історії нашої мови й популяризації її в науковому освітленні. Починаючи від 1905 року, дотепер появилися десятки більших і менших розвідок та праць на цю тему. Серед них „Український наголос”, „Словник Шевченкової мови”, „Історія церковно-слов'янської мови”, „Етимологічний словник”, „Походження української літературної мови”, „Наша літературна мова”, „Український стилістичний словник” і „Етимологічно-семантичний словник” та багато інших видань на мовну тему.

Ше в 1950 році з'явилось друком перше видання його „Історії української літературної мови”, а сьогодні вийшло з друку в Канаді, у В-ві „Волинь”, друге видання на 380 стор. друку, що має гарну тверду обкладинку з золотим тисненням. У 25 розділах цієї праці автор в популярно-науковій формі показав весь довгий шлях розвитку нашої мови, почавши від часів перед хрещенням України-Русі до сучасності, коли вона досягла верха своєї досконалості.

На підставі чужоземних видань, переважно грецьких, з яких автор подає часто цитати, бачимо, що з 944 року існувала наша Церква, а це, з другого боку, свідчить, що вже тоді була писана Євангелія. Про існування в ті часи Євангелії та Псалтиря є згадки і в праці проповідника, що мала назву „Життя Костянтина” з 860 року.

Автор показує також, як стародавня старослов'янська мова під впливом живої мови українського народу поволі насичувалась українськими словами, термінами, а в 11-12 століттях уже зросла до того, що значно різнилася від інших слов'янських мов, що бачимо з мови тодішніх авторів, як Клим Смолятич, Кирило Туровський, „Слово о полку Ігоревім” тощо.

Йдучи хронологічно, Митрополит Іларіон висвітлює появу перших словників української мови, іх авторів, а поруч з ними й ріст української свідомості та як московські та інші „скорпіони” розгорнули боротьбу проти нашої мови, доводячи, що наша мова — це та ж російська, тільки зіпсuta впливами польської мови. Згадує автор найлютиших напасників, серед яких були російський літературознавець та критик Вісаріон Белінський, який накинувся з брутальною критикою на творчість Тараса Шевченка та Пантелеймона Куліша, автора „Історії Малоросії”, пишучи: „Одна скотина з хохлацьких лібералів,

якийсь Куліш (яке свиняче прізвище), надрукував „Історію Малоросії”...

Так кожну добу в розвиткові української мови автор аналізує, показуючи тяжкий шлях в обставинах постійних нападів з боку русифікаторів, які хотіли бачити одну російську мову в усій „єдиній неподільній Росії”.

Поруч автор показав, як часто і свої малороси чи молоцьки допомагали душити українську мову. До таких належав о. Венедикт Левицький, ректор Львівської Духовної Семінарії, який заборонив друкувати українською мовою збірник „Зоря”, що його упорядкував Маркіян Шашкевич. А ці обставини змусили і відому „Русалку Дністровську” друкувати аж у Будапешті в 1837 році.

Перейшовши через усі труднощі й перешкоди та їх спричинників, Митрополит закінчує свою грунтовну працю уже приходом радянської влади та обставинами, в яких, з одного боку, зазначав, як спершу буйно почав іти розвиток української мови а, з другого, — як влада пізніше, за наказами з Москви, щоразу більше й більше почала затискувати той розвиток і нищити його творців розстрілами та засланням, посилюючи щороку русифікацію. Автор подає цінні статистичні відомості з різних ділянок культурного життя, як витискали українців з керівних посад. З того бачимо, що в 1937-му році професорів та викладачів-українців по вищих школах та інститутах Наркомосвіти в Україні лишилося тільки 37%, а решта були інших національностей.

Такий разочітний стан був і на видавничому полі. У 1927 році в Радянському Союзі було видано 36,680 назов книжок, а з них в Україні лише 2921, тобто всього 7%, тоді як українці в Радянському Союзі становлять 20% всього населення. Тепер ці обставини ще більше погіршилися. Досить поглянути на „Щодекадний бібліографічний бюллетень” нових видань в УРСР за першу декаду серпня, як побачимо що вийшло з друку 58 видань російською мовою, а лише 47 українською. І це в той час, як у Росії не друкується жодна українська газета чи книжка.

Тепер навіть в дитячих садках по селах мусять вчити дітей російської мови, а в пресі весь час натискується, щоб усі знали російську мову. Всі центральні установи в Україні зрусифіковані. Як русифікатори піднесли голови бачимо з вислову російського письменника Ф. Гладкова, який гостюючи на Запоріжжі, заявив: „Зачем возрождать допетровскую эпоху, зачем гальванизировать украинский язык, который уже покрылся прахом”.

Тому, підсумовуючи, можна сказати, що це видання буде корисне не тільки для вчителів та студентів, а для всіх, хто цікавиться розвитком української мови, бороть-

бою за неї і проти неї, її перевагами, місцем серед інших мов, запозиченнями тощо. До мовних недоглядів, яких у цьому виданні небагато, можна віднести такі правописні помилки, як: важніших (важливіших), інтелігенція (інтелігенція), оруддя (зброя) тощо.

Дм. Чуб

(„Укр. Вісті”, Детройт, 26. 4. 1981 р.)

НОВА КНИЖКА

Вітер з Волині, автор — Михайло Подворняк, видання Інституту Дослідів Волині ч. 44, Вінніпег, Канада, 1981, сторінок — 242.

Нове видання волинян у Вінніпезі, „Вітер з Волині”, пише в своїй передмові прот. С. Ярмусь — „це книга споминів. У ній описується переживання автором долі Волині від початку Другої світової війни й окупації Західної України совєтськими, а згодом нацистськими тиранами. Тут нотується епізоди жахливого поліційного терору українців з боку советського режиму, масового людовбивства доконаного нацистами, короткої повстанської української провесні, нечуваного братовбивства і повторного приходу большевицької влади 1944 року.

Спомини „Вітер з Волині” написані правдою: чистою, радісною, болючою і жахливою правдою. Читання їх збуджує глибокий душевний біль за Волинь, за бідний, многостраждальний і многократно обманюваний народ, за озвірення людини й повстання проти брата. Хоч не все в цій книжці приемне, проте воно правдиве і таке наслітлення тих подій — конечне. Про все те треба заговорити, поки ще є кому сказати правду. Треба було оповісти про все: про крайні переживання нашого народу, про його спливання живою кров'ю невинних людей, про чисті патріотичні збудження, про надії на визволення, про гіркі розчарування і про безрадну покору брутальній силі”. Все це становить загальний зміст книжки „Віте з Волині”.

Технічно, „Вітер з Волині” — це люксусове видання. Йї можна набути в Інституті Дослідів Волині. Ціна книжки — \$10.00 в м'якій оправі; \$12.00 — у твердій оправі.

З ЖИТЯ І ПРАЦІ ОРГАНІЗОВАНИХ

ВОЛИНЯН

ЧОМУ МИ ОБ'ЄДНУЄМОСЬ ЯК ВОЛИНЯНИ?

(Думки, висловлені на святкуванні 30-річчя
Т-ва Волинян у Торонті 13 лютого 1982)

На це питання є різні відповіді; були вони і в „Літописі Волині”, а сьогодні багато відповідають, що об'єднуємося на те, щоб відзначити 30-річчя Товариства Волинян у Торонті, щоб зустрітися з земляками, забавитися в їх товаристві, дати змогу Управі Т-ва „Волинь” зібрати необхідні фонди на волинські видання. А тому 30 років, коли ми творили своє Товариство, спонукою до того була наша туга за рідними сторонами, за родинами, яких ми залишили на згарищах і в розпорощенні й долі яких ми не знали. Цей контакт був тоді нашою емоційною потребою. Тепер останньої потреби нашого об'єднання вже, мабуть, у багатьох нема. Багато волинян, приналежність до т. зв. земляцтва, уважає зайвим. Можливо, що причини їхньої байдужості до Т-ва „Волинь” є виліплені, але в більшості випадків — це брак зацікавлення громадськими справами. На жаль, він пошириений серед волинян. А суспільні люди часто хоч „розумом міцні, але серцем кволі” — каже Леонід Мосенцз. Бо втратили вони живий зв'язок, сердечний щем, тугу, що веде нас у задушевний світ, у дитинство, у ту солодку тишу, що її дає почуття безпеки тільки на батьківщині, тільки між рідними. Вони потреби громади, єднання з народом не мають.

Ініціатори організації волинян з самого початку передбачили дві головні її мети:

- Науково-видавнича в Інституті Дослідів Волині.
- У Товаристві „Волинь” плекати культурно-освітнє та товариське співжиття.

У співжитті земляків услішніше перемагати асиміляцію, можна зберігати себе і своїх нащадків для свого на-

роду, скріплюватися національно й духовно, щоб могти встояти у своїй культурі перед чужого моря.

Волиняни були чи не першими серед поселенців, що почали збирати, друкувати матеріали про свою вужчу батьківщину Волинь. Це були наукові твори, літературні, публіцистика й інформації про волинську землю та її людей. А що таких матеріалів нам дуже бракує і що вони необхідні, це очевидне. Ось читаемо інтер'ю Варшавського видавництва „Наша культура” (ч. 9 з 1969 р.) з проф. Олександром Цинкаловським — автором ще не друкованого Історично-географічного й економічного словника Волині і Волинського Полісся. Довідуємся, що метою цього словника є пояснити, на підставі фактів і статистики причини, чому від найдавніших часів географічне положення Волині, історичні й економічні процеси, взаємовідносини так, а не інакше вплинули на її розвиток, витворили такий, а не інший психологічний тип волиняка й поліщука¹. А скільки подібних жалюгідних фантазій, що про них мова у статті Олега Домарацького п.н. „Розпра-ва Москви з борцями за волю України”² приносить преса в Україні про нас і Україну туристам чужинцям і нашим „прогресистам”. Ось у „Вістях з України” (ч. 25 з червня 1981 р.) інформація, що на Волині „буржуазні запроданці” спалили 106 сіл. Біля Луцька стоїть пам'ятник, в якому список тих сіл оглядають тисячі туристів. Серед нас же багато свідків цих страшних подій на Волині. Треба ж нам реагувати відповідними науковими працями на такі „пам'ятники” та спонуки їх ставлення на нашій землі.

Інститут Дослідів Волині багато вже зробив. Його діяльність зворушливо цікава. Читайте хоч би уже виданих 12 збірників „Літопис Волині”, — скільки там інформацій! Скільки там прізвищ, подій, як зворушливо розкривають автори дописів те все радісне й трагічне, що відбулося на Волині. Скільки глибоких переживань викликають вони?

ІДВ видав не тільки твори про Волинь, але й книжки загально-українського значення. Це 11 публікацій Митрополита Іларіона, монументальний 5-томник проф. Степа-

¹ Літопис Волині ч. 12, стор. 99.

² Літопис Волині ч. 12, стор. 97.

на Килимника „Український рік у народніх звичаях в історичному освітленні”, твір, що освітлює ранню культуру наших далеких пращурів, дає зрозуміння нашої багатовікової окремішної культури, що є цінним матеріалом до нашої праісторії. А народи без праісторії — за Августом Шлецером — не можуть стати самостійними. Цей твір є небхідною лектурою в родинах, у наших школах, у виховних організаціях. Велику прогалину у нашій найновішій історії виповнив твір Тараса Бульби-Боровця „Армія без держави” (1981). Давніше вийшли твори Уласа Самчука „На білому коні” і „На коні вороному” та багато іншого, поданого у звітах з діяльності ІДВ. У пляні його є дальші видання: Волинська енциклопедія, монографія ролі Волині в історії української культури, літератури й релігійного життя, згаданий словник О. Цинкаловського, „Втеча від себе” (3-ій том „Оста”) У. Самчука, Альманах Волині та багато іншого.

Щоб пляни здійснити, треба людей, фондів, тому небхідною є організація волинян, треба їх збірного зусилля, що пливе з любови до прадідівщини, до рідного народу. У зв’язку з цим треба зміцнювати наше коріння, а не занедувати його, бо тоді загубимо душу. І не матимемо спокою і щастя на землі, забувши про минуле, що творить нашу духовість, занедбавши „найпрекрасніші й найцінніші” прикмети людської душі, що ними є любов Бога і батьківщини. Ми ж залишили Україну з настановою, що будемо продовжувати боротьбу за її звільнення. Маємо пригожі обставини, в яких так багато можна й треба зробити. Сила, що пливе з любови до батьківщини, веде людей на подвиги — збагачення культури, а всі ми є її творцями, коли живемо духом народу, коли допомагаємо іншим українцям багатшати духом, коли всі спільно дбаємо про добре ім’я України серед чужинців, з’єднуємо її приятелів.

А щоб багатшати душою — треба працювати над собою, жити по-християнськи, читати потрібну лектуру, працювати для громади й жертвувати для неї час, працю і гроші, цінити здобутки культури народу, берегти та розвивати її та передати своїм нащадкам.

І тому найважливішим завданням волинян, що розпорощені по світі, є зберегти своїх нащадків свідомими

свого походження, охоронити їх від асиміляції. Є багато прикладів того, що народившись на чужині, людина не відривається від свого народу, вона не стає відірваним листком, що його вітер несе напризволяще. У своїй прекрасній поемі „Волинський рік” ось таке каже її автор Леонід Мосендж: „Не схибиш ти, дитино, вже з дороги, яку тобі проклав волинський рік”, тобто хлопчик Марко — герой твору — проживши в дідовому домі рік серед чудової природи, в чараках волинської релігійної і національної обрядовості, слухаючи зацікавлено розповідей і співу народу, він вже не зійде з шляху, не відрівтесь від коріння родового дерева, бо мова, ритм пісень та глибокий зміст і краса творчості народу не допустять до того. Проходячи моря й країни всякі, він, як Гомерів Одісей, буде носити в серці видиво землі своєї.

Виховна праця батьків, що знають цю правду, стає в осередку їх життєвих турбот. Проголосують держави різні річчя — Дитини, Жінки, а тепер у нас СКВУ проголосив 10-річчя родини, щоб зосередити працю для добра родини, дітей всього суспільства. Про це й треба було б багато й окремо й не раз говорити в нашому Товаристві. Але згадаємо дещо, що головне у цій праці:

1) Батьки повинні б уміти давати вичерпні й правильні мотивації-пояснення на такі питання:

- a) На що мені придаться і пощо маю вивчати українську мову в Канаді?
- b) Що мене обходить Україна? Канада ж є мій рідний край?
- c) Що нас в’яже як українців?

2) Чи знає волинська молодь історію своїх родів, історію хоч би останніх десятиріч? Чи розповідають їм їх батьки? Вони ж були учасниками подій. (Як же чуттєво сприйняли б, переживали б діти наші розповіді, і якби це пов’язало їх з батьками та їх рідним селом чи містом?)

3) Чи знають батьки своїх дітей — чим вони живуть, які їх праґнення, юні мрії, пляни, ідеали. Чи стараються допомогти дітям спрямувати їх до сяяння предківських ідеалів, щоб бути у звені поколінь роду й народу й не загубитися в порожнечі?

4) Чи дали ми нашій молоді основи українознавства, знають вони хоч головніше про Волинь, щоб розуміли

ї позитивно сприймали відмінність психіки волинян, а тим краще розуміли й цінили себе?

5) Чи контакт батьків і громадянства з молоддю настільки близький, щоб вона могла від них засвоїти мову, традиції, звичаї, культуру, стиль життя, що сприяє розвиткові духа, а не жадобі багатства матеріального і тільки. Тоді така жадоба стає метою життя, виповненого пустими розвагами й тому стає пусткою життя.

6) Чи наша молодь здає собі справу з того, що втративши своє коріння, людина не може бути творчою, бо геніїв серед відступників нема, вони не можуть зродитися з порожнечі.

Такі й подібні істини повинні бути переконанням молоді, стати засадою нашого і їх життя, з ними молодь повинна виростати. Негідним же було б таке явище, коли б ми спокійно дивилися на те, що наших батьків напали розбійники й знущаються над ними, а ми не реагуємо на це. Чи не є так у випадку, що ми не реагуємо на те, що діється тепер в Україні? Ми навіть не хочемо знати цього. Україна ж стала колонією Росії, її грабують, фальщують її історію, наш народ не має найменших прав, а тих, що за ними упоминаються, жорстоко карають, обріхують та ганебно зневажають.

Позитивні відповіді на всі й багато похідних від них питань, пов'яжуть дітей і молодь духово й емоційно з Україною, виплекають здоровий патріотизм. Християнські й національні чесноти здобуваємо за щоденного життя в родинах. Є така приповідка: „Дуже легко любити людство, але трудно любити рідну маму”. Любов до мами виявляти треба щодня, завжди, а людство для багатьох — це абстрактне поняття. І тільки нечесні люди удають патріотів. Вони багато говорять про високі ідеали, не реалізуючи хоч би дечого в щоденному житті, у найближчому середовищі. Такі люди не мають почуття своєї гідності. Коли батьки є громадянами вдома, а батьками в громадах, тоді їх мова, поучування сприймають діти, бо слова їх покриваються з вчинками, таких батьків діти шанують і люблять, за таких обставин є в родині потрібна виховна атмосфера, і співжиття поколінь гармонійне. А гармонійне співжиття, зв'язок між дітьми й батьками необхідні нам в боротьбі з асиміляцією. Родина — це могутня

виховна сила. Сила ця пливе з кровного пов'язання членів родини, з мови, релігії, традицій, спільніх уподобань, звичок, з емоційного здоров'я родини, з культури родинного життя, а на нього складається зміст розмов, читання книжок, участь у житті громад тощо, те, як хто працює, відпочиває, чого бажає і про що мріє кожний в родині.

Традиції в'яжуть нас з минулими поколіннями. Треба знати, що кожне з них внесло в загальну скарбницю. А волинське плем'я внесло багато. Треба, щоб наша волинська молодь про те знала, щоб гордилася тим. Молодь повинна знати — чому, наприклад, географічні назви, що говорять про історію, про взаємини предків з народом, дуже важливі для нас. Окупанти завжди намагалися і намагаються тепер змінити старі назви місцевостей в Україні. Цим вони хочуть затерти сліди українського минулого на нашій Волині. Її поділили, її міста й села попереназивали і всі історичні події оцінені під їхнім кутом. Досліди Волині — важлива ділянка наукової праці. Молоді треба нею цікавитись. Тоді вона розумітиме, що змінити прізвища, імена свої — це недобре свідоцтво, це бажання заховати своє походження, а це роблять люди з почуття меншечінності.

Нашим завданням у Т-ві Волинян буде також і те, щоб познайомитись (зокрема мова тут про молодих) з визначними волинянами, з їх вкладом у культуру нашого племені й України. А їх багато! Їх вклад неабиякий! Згадаймо хоч кілька прізвищ: князь Роман Галицький, князь Костянтин Острозький, Дмитро Байда Вишневецький, Максим Кривоніс, Олександер Цинкаловський (історія-наука), Леся Українка, Улас Самчук, Оксана Лятуринська, Леонид Мосенда (література), Олекса Стефанович, Вячеслав Липинський, Олег Жданович, Арсен Річинський, Ростислав Волошин (політика); Павло Ковжун, Ніл Хосевич, Леонид Молодожанин (мистці) та багато інших.

Славна наша Волинь і своєю праісторією, архітектурою, етнографією, природою. Кажуть історики, що волиняни споконвіку живуть на своїй землі. Тому в нас так багато археологічних знахідок, а назви наших городищ і замків, яких так багато, саме й свідчать про ту правдивість. Навіть грецькі поети та історики згадують Волинь.

Один з них Гезіон пояснює наявність янтару над Горицем цікавим містом: Фаєтона — сина бога Сонця злучив блискавкою Зевс, той упав до річки Горіння-Ерідані. Сонце заплакало за сином, а його слізи обернулися в бурштин. Наша земля була полем великих побоєвищ, вона вкрита цвітівими полями. Нею старалися заволодіти наші сусіди й уживали різні заходи до того, але того не сталося. Зате наші земляки українізували чужих лише силою своєї духовості без примусу й політики. Тому й, хоч перед І-ю світовою війною Волинь не була заселена в більшості свідомими українцями, проте вона збудилась до національного життя „либонь за одну ніч” — каже У. Самчук. Так було з її національною зрілістю, її рухом спротиву окупантам і під час Другої світової війни. Тому ми емоційно й дуже пов’язані з нею, бо як не любити „Синьо-окої красуні”? Наші поети й письменники стільки захоплень виявили для неї у своїх творах.

Леонід Мосенду — волинянин через свою бабу волинянку і через перебування в домі дідів біля Костополя (дід Йосип Ляскавець був лісничим) ось так захоплено написав про різдвяні чари у „Волинському році”:

О різдвяних на батьківщині свят
незгладимі, незабутні чари!
О, слухай, переймай, вбирай, дитино,
цих слів і ритмів предковічний тон!

Леся Українка прощаючись з Волинею в тузі перед виїздом в чужі країни, зберігає образ рідної природи її „килими чудові — темні луги”, Славути красної бори соснові, веселі береги рідної Случі, срібні плеса річик і цілу плетеницю інших різних краєвидів. І захоплення Олени Пчілки Волинню і багатьох інших поетів і письменників в сучасній Україні написали багато на прославу нашої землі.

Зворушливо, і як же психологічно правдиво, описав Улас Самчук свою зустріч з рідною околицею після 14 років перебування на чужині. Ось він зближається до села Тилявки, де виростав. Сидів у бричці, побачив село з горба й підсвідомо зняв капелюха. Письменник не міг всидіти, хотів бігти, щоб приспішити зустріч, щоб вітати

людей... А у споминах „На білому коні” читаємо ось таке признання У. Самчукові:

“... я мав нагоду бувати в Нотр-Дам у Парижі, у Соборі св. Петра в Римі, я подивляв їх монументальну величність, багатство і розкіш їх будови, а не знаходив у них тих емоцій, що якимись особливими чарами в'яжуть нас з божественністю. Пригадую, коли я дивився з висоти Сакре-Кер на Париж, я чомусь думав про Церкву св. Трійці в Дермані”.

І ми знаємо причину такого емоційного стану Уласа Олексійовича. З тією церквою пов’язане його дитинство, його чари, той задушевний світ, що його бачила дитина, живучи усіма ритмами культурного, соціального і громадського життя дорослих. Про потребу такого багатого в чарі й емоції світу для дітей і молоді намагалася я сказати нам волинянам, відповідаючи на питання — Чому ми об’єднуємось як волиняни?

Антонина Горохович

ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА ВОЛИНЯН У ТОРОНТО

(Спрямована була головним чином до пожвавлення
виявів дії волинян у культурному житті
діаспори)

Вияв пошани до поета Олекси Стефановича

Жив і творив серед нас талановитий поет Олекса Стефанович, але його твори не були опубліковані окремою збіркою. Товариство Волинян у Торонто, за головства Івана Міщени зібрало фонди і подбalo про видання цієї збірки. Редактором її був поет Богдан Бойчук. Товариство займається (збірка ще й досі не розійшлася!) коль портажею книжки. В пошану покійного Олекси Стефановича відбувається в 1975 році літературний вечір, в програмі якого була доповідь Богдана Бойчука, про творчість О. Стефановича, рецитації та спомини про нашого поета. Вечором провадила мігр. Анна Степанюк-Троян, яка, як і її батьки, ще з дитинства близько знала О. Стефановича. Волиняни в Торонті, разом з земляками у США, зібрали фонди й подбали про побудову пам'ятника на могилі Олекси Стефановича в Бавнд Бруку. На посвячення його, іздила делегація з Торонто під проводом тодішнього голови Івана Міщени. Святів пам'ятник Митрополит Мстислав, присутніми при свяченні були з Торонто, крім голови — Улас Самчук, Арсен Степанюк, Петро Шліхта.

Звіт із збірки на пам'ятник був поміщений у пресі.

Товариство відбуває кожного року загальні збори. У 1980 році обрано головою Федора Цимбалюка — енергійного і доброго організатора. Він був переобраний на голову і в 1981 році. За його каденції відбулося святкування 75-річчя життя і 55-річчя творчої праці Уласа Самчука. Відбулося воно 26 квітня 1980 року в приміщенні Катедри Св. Володимира при великій кількості присутніх представників організацій Торонто та членства Т-ва Волинян.

Святкування було урочисте. Вітали Ювілята і Паню Тетяну — дружину, Ф. Цимбалюк та відома діячка Марія Волосевич при вході до залі. Квіти й подарунок вручила юначка Соня Цимбалюк. У привітальному слові на відкритті святкування Ф. Цимбалюк ділився своїми переживаннями з юнацьких літ, коли він у серпні 1941 року зустрічав Уласа Самчука в селі Тилявці після того, як письменник по 14 роках перебування на чужині вперше відві-

дав свою рідню і село. Вже тоді Ф. Цимбалюк був членом Добродійного Т-ва в місті Шумську завдяки лікареві Остапчукові та вчителеві Данилевичові, що походив з Тилявки. Саме вони допомогли юнакові вже тоді познайомитися з творчістю письменника. Тому й участь його у привітанні У. Самчука в Тилявці була особливо зворушливою для нього. Зустріч тоді організував о. Паладій Дубицький. Ось що розповів про неї наш голова:

„Пригадую, — це був день серед тижня. Коли я прибув до Тилявки, вже зійшлося багато народу. Близько 10-ої вранці прибув гість бричкою з Крем'янця. Улас Олексійович, висівши з брички наблизився до прибраного стола, на якому був хліб, сіль та квіти, а за столом стояли о. Паладій, дві дівчини в народніх одягах та прапороносець. Після привітання, що його виголосив о. Паладій, дівчата піднесли хліб і сіль, а двох хлопців, посадивши Уласа Олексійовича на скрещені руки, вирушили походом вулицею до громадського будинку. Похід співав улюблена обжинкову пісню Уласа Олексійовича. Це був своєрідний похід, святкування особливих жнів. До походу спонтанно прилучувалося щораз більше людей, він став маніфестацією національних почувань тилявчан. У громадському будинку промовляв до нас Улас Самчук, а за той час дівчата уквітчали бричку — вона виглядала, як велика китиця квітів.

Сьогодні по 39-ох роках ми знову на зустрічі з Вами, Дорогий Уласе Олексійовичу! Але це не є маніфестація. Нема тут Тилявки та її людей, Ваших рідних, до яких Ви їхали. Але багато нас з однаковими почуваннями любові до Вас прийшли тут, з почуттям радості і гордости за Вас, з сердечними побажаннями Вам всього добра, здоров'я, нових задумів, творів і многих-многих літ!"

Господарем імпрези був Арсен Степанюк. Після вечері, яку відкрив і благословив о. Федір Легенюк гарною настроєвою молитвою, було багато привітань — усних і письмових від владик обох наших віровизнань — Владики Миколая і Владики Ізидора, від Президента Миколи Лівицького, проф. Миколи Степаняка, Леоніда Філя — голови УНО та інших.

Дальшими пунктами програми святкування були виступи: Марії Волосевич, яка розповіла про життєвий шлях Ювілята, Оксани Бризgun-Соколик, що читала уривки з творів письменника, декламація піснії Євгена Маланюка „Волинське” у виконанні юначки Сої Цимбалюк, Антонини Горохович, яка в довшій доповіді подала перегляд творчості Уласа Самчука, її ідейне спрямування, особливості та вартості. На закінчення промовив Ювілят, заявляючи, що він завжди добре почувається серед земляків,

бо тоді повертається думками й почуваннями в улюблений Волинь і чарівне дитинство та юність.

Як ювілейний подарунок волиняні вручили письменникові частину фондів на перевидання твору „Марія” французькою мовою.

Святкування відбулося в гарній атмосфері, бо панувала щирість і загальна прихильність до Ювілята любителів його творчості, шанувальників письменника.

Поминки св. п. д-ра Михайла Данилюка

У сороковий день після смерти д-ра Михайла Данилюка — визначного волинянина-лікаря, вояка громадянина і науковця, земляки поминали його молитвами під час панаходи та на жалібних сходинах, в програмі, яких була розповідь про похорони св. п. М. Данилюка Івана Шлапана — його родича та Антонини Горохович про життя і діяльність Покійного. Присутні ділились потім ще й споминами про свого Земляка та провели збірку на його пам'ятник.

Ювілей 30-річчя Існування Товариства Волинян у Торонто

Воно відбулося 13 лютого 1982 р. в авдиторії Катедри Св. Володимира. Мета його не тільки підвести підсумки пройденого шляху Товариства, але й заманити публіку вечерою, танцями і розігравками в лотерії картини, книжки „Армія без держави” Тараса Бульби-Боровця та інших дрібниць при нагоді традиційної волинської „колодки”, щоб зібрати фонди на дальшу видавничу діяльність Інституту Дослідів Волині та заохотити до праці загал волинян. Молитву на початку вечері співали всі під проводом о. Федора Легенюка.

Відкриття свята провів голова Федір Цимбалюк. У зверненні до присутніх він зосередився над пляном Інституту Дослідів Волині видати якнайшвидше двотомний „Історично-географічний і економічний словник Волині та волинського Полісся” проф. Олександра Цинкаловського, потребу якого відчувають бібліотеки та науковці. Автор словника хворий, вичікує нетерпільно побачити другом свій твір, над яким працював ціле життя, в який вклав своє знання, своє серце, величезну працю. Друга справа, якій Т-во Волинян бажає віддати свої зусилля, це побудова Центру Української Культури на Оселі Київ, що мав би стати другим Бавнд Бруком на Сході Канади. Заплановані — церква, дім української культури та цвінттар. Відкриття його мало б відбутися в Ювілей 1000-річчя Хре-

щення України. Закликавши в першу чергу волинян до праці у цьому проекті, Голова передав провід свята секретареві Т-ва Волинь — Олексові Важному.

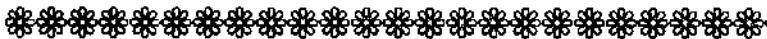
О. Важний у своєму звіті про діяльність Т-ва Волинь подав перелік головніших виявів її, а саме: а) Придбання ікони Почаївської Божої Матері для Катедри Св. Володимира в Торонто. При цій відбуваються урочисті молебні, панаходи кожного року за погиблих у Луцьку політв'язнів 1943 року. До придбання ікони в найбільшій мірі прислужився покійний вже Іван Довгаль. б) Було дві зустрічі волинян Канади й США в Торонті — одна з них при нагоді Другого Конгресу СКВУ в 1973 р. мала змогу вітати багато чільних волинян — Митрополита Мстислава, Олега Ждановича, д-ра Михайла Данилюка, поета Олександра Грановського та інших. Зустріч та виміна думками з ними пожвавлювали активність і зацікавлення громадськими справами серед волинян. в) Звітодавець подав, що головами Т-ва Волинян у Торонто досі були: Марія Волосевич (кілька каденцій!), Арсен Шумовський, Микола Валер, Микола Гетьманчук, Іван Міщена та діючий тепер Федір Цимбалюк. г) Волиняни подорожують в інші країни, там шукають контакту з земляками. Іван Шлапак, перебуваючи в Аргентині, мав нагоду відвідати малу громаду православних українців, переважно волинян, які збудували церкву в дуже трудніх економічних обставинах. Їм треба було ще придбати дзвін. Член наш, повернувшись до Торонто, на загальних зборах запропонував зібрати фонди на цей дзвін, що й зробили учасники цих зборів.

У програмі святкування 30-річчя були ще: привіт і завжди вдумливе та цікаве підбадьорююче слово Уласа Самчука, доповідь Антонини Горохович на тему: „Чому ми об'єднуємося як волиняни”, декламація Ірини Потопільної, відомої поезії Лесі Українки „Прощай, Волинь...” та „Слово” про сучасні проблеми Волині й України взагалі — Валентина Мороза. Після цього вечерю закінчив о. Ф. Легенюк молитвою. По вечері були ще танці та розмови при столах.

Святкування мало дві мети: відзначити 30-річчя Т-ва Волинь, спопуляризувати його діяльність серед тих волинян, які до нього не належать, зібрати фонди (при нагоді „колодки” з танцями й вечерию) на видання Словника проф. О. Цинкаловського. Зібрано з імпрези 1,000.00 дол., а крім того додатково ще на збіркову листу прийшла су-ма 660.00 дол. і вже переслано їх Інститутові Дослідів Волині у Вінниці.

Кожна акція на загальне добро об'єднує людей тож віримо, що й відзначування 30-річчя Т-ва Волинян виконало це своє завдання успішно.

Т. Горохович

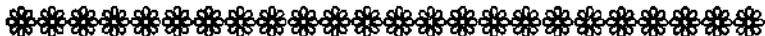
Дермань, Дермань...

Цей вірш написала Марія Голод з нагоди святкування
75-річчя У. Самчука в Торонто.

Дермань, Дермань — таємне слово,
з давніх принесених часів.
Хтось і придумав так чудово
назвати місце між лісів,
де рід розрісся волинян,
що землю сіяли-орали,
держави створили стан,
преславні книги друкували.
Перо й залізо, меч і сніп.
Немов орли з твердої скелі
порозлітались на ввесь світ
сини дерманської оселі.
Весільні танці і музики
впроваджували у життя,
затянило в душі великий
новонароджене хлоп'я
і спів весільний давнєславний
і дзвонів монастирських тон
і скарб запашних слів розмовний,
Дермані прастарий закон:
За правду сміливо стояти —
чи це війна, чи мирний час.
В хатинах і в палатах славний
Всієї України син — Улас.
Дермань, Дермань — таємне слово
принесене з прадавніх літ.
Воно зродило і надихнуло
Уласа — сина для століть.

23 квітня 1980 р.

Марія Голод

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ ВОЛИНЯН у Вінніпезі

Дня 20 грудня 1981 року був сильний мороз і холодний вітер, але члени Інституту Дослідів Волині і Товариства „Волинь” у Вінніпегу, Канада, не зважали на це і дружно спішили на свої чергові Річні Збори, які мали відбутися того дня в Українському Народному Домі. На визначену годину вони заповнили простору кімнату і збори відкрив голова ІДВ д-р С. Радчук, попросивши о. д-ра С. Геруса провести молитву.

Після того, як належиться, була вибрана президія зборів — д-р І. Тарнавецька — голова, І. Похильчук — секретар. На самому початку, як щороку, волиняні згадали хвилиною тиші своїх друзів, які на протязі року відійшли у вічність, а потім збори проходили своїм порядком.

Протокол з останніх зборів прочитала пані Надія Шварська, який був прийнятий без жодних доповнень. По тому збори з глибокою увагою вислухали звіт голови Інституту Дослідів Волині д-ра С. Радчука, який підкresлив широкі видавничі успіхи ІДВ. Коли в минулих роках ІДВ і Т-во „Волинь” видавали річно одну-две книжки, то за роки 1980-81 вони видали одинадцять книжок. Деякі з них великого формату, по кілька сот сторінок. Д-р С. Радчук також пригадав, що тепер друкується другий том „Етимологічного словника” Митрополита Іларіона, а незабаром буде зданий до друку „Краєзнавчий словник Волині й Волинського Полісся” проф. О. Цинкаловського. Цей словник вийде в кількох томах, він матиме понад 150 цінних знімок нашої культури, які окупант намагається знищити. Здана до друку також праця д-р І. Тарнавецької „Слов'янські стародруки в Канаді”, а також 13-14 число „Літопису Волині”. Усі видання ІДВ й Т-ва „Волинь” українці на чужині зустріли прихильно, про ці видання були надруковані в нашій пресі відповідні й глибокі рецензії.

Крім видання книжок, в минулому році Інститут Дослідів Волині видав пропам'ятну марку, присвячену 400-літтю Острозької Біблії. Волиняні свідомі того, що ця Біблія з'явилася на іхній землі, вона є живим каменем нашої невмирущої культури серед усіх слов'янських народів, а тому й вони працюють для того, щоб разом з Колегією Св. Андрея цю Біблію перевидати, задекларувавши вже тепер на її перевидання \$2,000.00.

У минулому році ІДВ разом із Т-вом „Волинь” видали наші різдвяні картки, які успішно розійшлися по всьому світі. У своєму звіті д-р С. Радчук також сказав, що в плідне 30-річчя життя й праці ІДВ і Т-ва „Волинь”

Президія Загальних зборів волинян у Вінниці, грудень, 1981. На світлині зліва направо: інж. Ілля Онуфрійчук, д-р Іраїда Герус-Тарнавецька і д-р Сергій Радчук.

у минулому році була видана пропам'ятна відзнака, яка й була роздана на тих зборах усім присутнім членам, разом з посвідками. Відзнаки ті, а також посвідки матимуть символічне значення та будуть чудовою пам'яткою принадлежності до наших творчих українських установ.

Д-р С. Радчук із вдоволенням ствердив, що членство Інституту Дослідів Волині й Т-ва „Волинь” постійно зростає, до них щороку приєднуються нові сили, зголосуються нові люди різних професій, різних політичних і релігійних переконань, які бажають разом зі своїми земляками працювати для користі і добра нашого народу.

Звіт д-ра С. Радчука був обширний, і присутні на зборах волинян побачили велику працю своїх земляків і були горді за них, бо ж у наших обставинах провадити таку широку працю не легко.

Наступний звіт відчитав довголітній голова Т-ва „Волинь” у Вінниці інж. Ілля Онуфрійчук, який — я скаже би — є головним рушієм всієї діяльності у праці волинян. Для цієї праці він віddaє всю свою силу, свій час, а тому вона й є успішною. На початку свого звіту інж. І. Онуфрійчук коротко спинився на видавничій діяльності ІДВ і Т-ва „Волинь”, потім розповів присутнім і про інші ділянки цих двох волинських організацій, які ось довгі роки спільно працюють, ніби одна родина. Видання ІДВ і Т-ва „Волинь”, розходяться по всьому світі і знаходять прихильних читачів. Тому пожвавилося з чита-

чами листування, приходять усе нові і нові замовлення. Замовлені книжки треба запакувати, занести на пошту, треба їх записати до канцелярійних книг, треба вислати поквітовання і т. ін. Майже вся ця праця виконується п. І. Онуфрійчуком. У своєму звіті, за свою скромністю, він того не сказав, але ми, слухаючи його звіт, самі знали, що вся ця колосальна праця виконується нашим головою Т-ва „Волинь”. Приємно нам було почути з його звіту ще те, що наші видання розповсюджуються не тільки у вільному світі, але приходять замовлення також з Болгарії, Румунії, Польщі, Чехії та інших країн, де живуть наші люди.

Світлина частини волинян Вінніпегу з нагоди загальних зборів, що відбулися в грудні 1981. Світлина на тлі живої картини, розмальованої на стіні Народного Дому.

Крім видавничих справ, п. І. Онуфрійчук заторкнув у своєму звіті також інші ділянки праці, які ведуть ці дві наші волинські організації у Вінніпегу. Вони відвідують по лікарнях своїх хворих земляків, несучи ім моральну, а коли треба, то й матеріальну поміч. Кожного Різдва члени ІДВ і Т-ва „Волинь” ідуть по хатах своїх друзів з колядою. Щороку влаштовують волинську „Колодку”, грають в „бінго”, а всі прибутки з подібних імпрез ідуть на видання книжок. І знову треба сказати щиро, що у всьому тому веде провід невтомний голова Т-ва „Волинь” інж. І. Онуфрійчук, якому треба побажати довгих літ життя і якому треба подякувати за всю його працю. Вкінці свого звіту п. Онуфрійчук подякував всім своїм співпрацівникам, які допомагали йому в праці.

Обширний фінансовий звіт з прибутків і видатків прочитала пані Ніна Лугова, скарбник ІДВ і Т-ва „Волинь“. Пані Лугова у своєму звіті згадала також, що згідно інвентаризації, ІДВ і Т-во „Волинь“ у Вінниці мають у своєму розпорядженні понад сорок тисяч книжок, каталогова ціна яких є більш 230,000 доларів.

За Контрольну комісію звітував її голова редактор М. Подворняк, який сказав, що Контрольна комісія перевірила прибуткові й видаткові книжки, всі грошеві записи, знайшовши все в найкращому порядку. Від імені Контрольної комісії він висловив пані Луговій сердечну подяку за її працю. Редактор М. Подворняк підкреслив, що каси наших волинських організацій ніколи перед тим не провадились так взірцево, а також вони не мали стільки грошей, як тепер. Але волинянини ще ніколи перед тим не мали таких великих планів і зобов'язань, які мають тепер.

Після того відбулися короткі, але корисні дискусії над звітами, потім голова Номінаційної комісії ред. М.

На верхній частині композиції зліва направо: інж. Ф. Онуфрійчук, о. д-р С. Герус, о. д-р С. Ярмусь, Іван Похильчук (сидить), інж. І. Онуфрійчук і д-р С. Радчук; внизу зліва: інж. І. Онуфрійчук чіпляє відзнаку д-рові С. Радчукові; зправа — І. Похильчук, секретар, слу-
хає звіту голови Контрольної комісії, М. Подворняка.

Подворняк подав листу імен для нової управи Інституту Дослідів Волині і Т-ва „Волинь”. До нової управи були одноголосно вибрані такі особи:

Інститут Дослідів Волині: д-р С. Радчук — голова, о. д-р С. Ярмусь — заст. голови, інж. Онуфрійчук — секретар-адміністратор, Н. Лугова — скарбник, ред. М. Подворняк — редактор „Літопису Волині”.

Т-во „Волинь”: інж. І. Онуфрійчук — голова, о. д-р С. Ярмусь — заст. голови, Н. Лугова — секретар-скарбник, М. Чайковський, А. Боднарчук і М. Шумик — орг. референти. Н. Шаварська і І. Похильчук — члени.

Редакційна колегія ІДВ і Т-ва „Волинь”: д-р Ю. Мулик-Луцик — голова, д-р С. Радчук — заст. голови, Н. Лугова — секретар, д-р І. Тарнавецька, інж. І. Онуфрійчук, о. д-р С. Ярмусь, ред. М. Подворняк і Ф. Онуфрійчук — члени.

Гостинний комітет: М. Михайлова — голова, М. Пелешок — заст. голови, М. Проньчук, Т. Полікша, К. Нетипчук, К. Боднарчук, Т. Шумик, Т. Зазуля, Н. Шаварська, Г. Онуфрійчук, Т. Тополевська, Н. Лугова, Л. Щудло, Т. Сидоренко, Г. Погайдак, С. Бартошук, К. Дармоїд, М. Кусин, М. Прихощко і Е. Чайковська — члени.

Після виборів були вільні внески, а також пропозиції й побажання в майбутній праці волинян, в яких взяли участь такі особи: о. прот. А. Тетеренко, інж. Ф. Онуфрійчук, і Н. Шаварська. Річні Збори ІДВ і Т-ва „Волинь” було закінчено молитвою, але після молитви люди ще довго обмінювалися думками, а гостинні пані частвали кавою і смачними булочками.

Із тих зборів я виніс приємне враження і побачив, що волиняни у Вінніпегу стоять твердо на своїх національних і патріотичних засадах і виконують дуже корисну працю не тільки для своєї вужчої Батьківщини Волині, але й для всієї України. І поки вони живуть у великій згоді й єдності, поки між ними панує взаємна пошана, то їхня праця в майбутньому буде ще успішнішою.

Того їм треба побажати від широго серця!

М. Дубенчук

Німецьке Історичне Т-во Бувших Жителів Волині

Не слід лякатися ще одним товариством, бо воно нічим не загрожує організованому житті нашої еміграції — його оснували в Нюрнберзі німці, бувші жителі Волині в 1975 р., а зареєстроване у Вюрцбурзі в 1976 р. Першу управу т-ва очолюють: о. (фарер) Р. Гюго Карл Шмидт (з Турчина, к. Рівного) — голова, інж. Ніколас Арндт (з Корсі), секр., Герберт Тіль (індустріальний купець, Рівне-Житомир-Луцьк), скарбник. Т-во веде переписку німецькою мовою, англійською і французькою мовами (української ще не вивчили мб.).

Статут т-ва складається з 15-ти точок і типовий своїм змістом. Під ч. 2 говориться: „Мета т-ва вести досліди і документацію Волині як топографічної частини України”. У випадку ліквідації т-ва (т. 15) його засоби переходять на „Німецьке Дослідне Т-во Сходу” в Берліні.

Завдання ясніше виложені в памфлеті. На першій сторінці рядом дерева побіч широкого з вибоями шляху з однокінною запряжкою на нім та журлива думка: „Пригадуеш собі цей волинський краєвид частини України, де ми жили колись поруч інших народів — незабутні наші часи? З любови до цього краю ми заснували наше т-во”. В поданих 5-х точках подані основні залеження цього об'єднання, а саме:

— Т-во збиратиме писані і друковані матеріали про Волинь, щоб пізніше їх помістити (видати) в бібліографії.

— Т-во буде проводити досліди німецьких поселень на Волині та до цього збирати документи про минуле.

— Задокументувати вклад німців на Волині протягом століть в господарській, промисловій, суспільного життя та самоуправління ділянках.

— Наголосити вклад німців в ділянці шкільництва, релігійного життя, про яке ми сьогодні мало знаємо.

— Т-во бажає співпрацювати зо своїми сусідами, згадуючи ті часи, що коли ми залишали ці землі, українці на Волині зо слізами прощали нас.

В прилогах зазначується, що т-во не бажає конкурувати вже з існуючими організаціями, а радше підсилити їх. Охочих запрошується стати членами з річною вкладкою 12 марок.

А кому дозволять умовини, а головно знання німецьких справ на Волині, може співпрацювати з т-вом з метою, що „треба всюди, добрі люди, приятеля мати”. Для заінтересованих подаємо адресу:

HISTORISCHER VEREIN WOLHYNIEN e. V

Ing. grad. Nikolaus Arndt
Weg am Fuchsstück 2.
8714 Wiesentheid.
West Germany.

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ Т-ВА „ВОЛИНЬ” У НІМЕЧЧИНІ

В неділю, 26 липня 1981 року в Нюрнбергу в каплиці Св. Духа, відбулися Загальні Збори членів Т-ва „Волинь” у Німеччині. Збори відкрив голова Т-ва „Волинь” прот. Микола Гаюк і привітав Високопреосвяченішого Владику Анатолія, прот. Івана Стуса з Вінницегу, докторанта на УВУ в Мюнхені, присутніх членів Т-ва „Волинь” і гостей та зазначив, що сьогодні ми відзначаємо Ювілей 10-ліття існування Т-ва „Волинь” У Німеччині.

Голова Т-ва прот. М. Гаюк прочитав порядок нарад і запропонував вибрати президію зборів. На почесних членів президії запрошено Єпископа Анатолія і прот. І. Стуса. На голову Зборів вибрано п. м-ра Володимира Дідовича, а на секретаря пані Надію Паліленко. Прочитано одержані привітання від прот. А. Остапчука, свящ. Олександра Ковальського, п. інж. Юрія Ковальчука і п. Павла Селезіона, які на Збори не могли прибути. На пропозицію голови президії Зборів однохвилинною мовчанкою вшановано пам'ять померлих членів Т-ва „Волинь”.

Звіт з діяльності Управи й підсумки праці за 10 років існування Т-ва „Волинь” у Німеччині прочитав голова прот. М. Гаюк. Касовий звіт подав скарбник п. Степан Демчур. За контрольну комісію звітував п. Всеволод Огородник. Після дискусії над звітами Загальні Збори уступаючій Управі уділили абсолюторію, висловлюючи подяку за їх жертвенну працю в користь Т-ва та її членів. До керівників органів Т-ва „Волинь” вибрано поновно на голову прот. Миколу Гаюка, скарбником — Степана Демчура, заст. голови — вибрано п. Всеволода Огородника, а секретарем — п. Олександра Ляшука.

На фотознімці, перший ряд сидять: пані Анна Ляшук, прот. Іван Стус, Єпископ Анатолій Дублянський, архипресвітер Палладій Дубицький, пані Надія Паліленко, прот. Микола Гаюк; другий ряд, сидять: п. Олександр Ляшук, п. Андрій Ляшук, п. Сергій Ляшук, іподиякон Олекса Найко, п. Степан Демчур; третій ряд, стоять: п. Петро Осипюк, п. Іван Семененко, пані Уляна Сіроклін, п. Василь Паліленко, п. Іван Кандиба.

Загальні Збори Т-ва пройшли успішно й ділово. Но-вообраний Управі Т-ва „Волинь” Владика Анатолій побажав гарного успіху в дальшій праці Т-ва, для загального українського добра та всіх нас і уділив своє Архипастирське благословення. Загальні Збори закінчено молитвою „Достойно есть...”, яку провів духовник Т-ва „Волинь” Архипресвітер П. Дубицький, і в годині 17-ї учасники Зборів залишили гостинний Нюрнберг, від'їхавши до своїх міст замешкання з надією на краще наште завтра...

Прот. Микола Гаюк

ЗВІТ З ДІЯЛЬНОСТИ УПРАВИ Т-ВА „ВОЛИНЬ“ У НІМЕЧЧИНІ

**за час: від 13 січня 1979 до 26 липня 1981 року
та підсумки праці за 10 років існування Т-ва**

Сьогодні ми відзначаємо перший Ювілей 10-ліття існування Т-ва „Волинь“ у Німеччині. Основуючі Загальні Збори Т-ва „Волинь“ у Німеччині відбулися 5 вересня 1970 року в Мюнхені. Т-во „Волинь“ у Німеччині зареєстроване в суді в Ерлянгені дnia 19 червня 1975 року під числом 410. Згідно реєстру в звітному часі було діючих членів 32 з того померло 3, стан членів на сьогодні 29. Т-во „Волинь“ на протязі 10 років відбуло Загальних Зборів 4, включно з сьогоднішніми, й з основуючими Зборами. Т-во „Волинь“ на протязі 10 років мало свої засідання членів Управи та Контрольної Комісії.

Т-во „Волинь“ в 1975 році в місті Ессені відбуло перший З'їзд волинян, який пройшов із найкращим успіхом.

Провадилася переписка з Т-вом „Волинь“ у Вінніпезі, а також листування з нашими членами в справах Т-ва.

На протязі звітного часу від 13 січня 1979 року до 26 липня 1981 року, було вислано 155 листів. За той час одержано 90 листів.

Розповсюджувано видання Т-ва „Волинь“ у Вінніпезі, які є дуже корисними для наших членів. Розсилалися збірники „Літопис Волині“, яких дотепер з'явилось 12 книжок.

Створено власну бібліотеку для безкоштовного користування членів Т-ва „Волинь“ у Німеччині, яка складається з 119 книжок.

Членам Т-ва „Волинь“ у Німеччині висилались обіжники, повідомлення і списки книжок бібліотеки. До українських часописів подавано комунікати, дописи про діяльність Т-ва, та під Різдво й Великдень святочні побажання.

Втримувано зв'язок з Інститутом Дослідів Волині, з Т-вом „Волинь“ у Вінніпезі й Торонто та з Історичним Т-вом „Волинь“ у Німеччині, членами якого є німці з Волині.

На вимогу суду з кожних відбутих Загальних Зборів ми подавали наші протоколи в німецькій мові.

Від Т-ва „Волинь“ члени Управи репрезентували на Ювілеях у Мюнхені: Владику Архиєпископа Ореста з його 80-літтям привітав голова М. Гаюк, о. Архипресвітера

П. Дубицького з 70-літтям привітала і вручила квіти секретарка пані І. Леник, та останньо під час Інtronізації Єпископа Анатолія Дублянського, привітала і вручила квіти пані І. Леник.

Звіт касовий Т-ва „Волинь” подасть скарбник п. Степан Демчур, евентуальні доповнення до звіту додам я. У звіті Управи я подав у загальному нарисі про виконану працю за час 10 років існування Т-ва, а про деталі є все докладно записано в протоколах Загальних Зборів і відбутих засідань.

Дякуємо членам Т-ва „Волинь”, що допомагали нам у праці, вплачували членські вкладки і Т-во „Волинь” могло виконувати поставлене завдання й проявляти свою діяльність для загального добра і всіх нас.

Прот. Микола Гаюк,

Голова Т-ва „Волинь” у Німеччині.

Ерлянген, дня 25 липня 1981 року.

ПАРАСКЕВА МАТВІЧУК

Параскева, з дому Домашуків, походить з Острога на Волині. Дочка свідомих батьків-селян, приїхавши з мужем до Канади 1935 р. поділяла долю хліборобів. Її муж Авксеній помер 12 років тому, а діти подружились (один син закінчив теологію) та втішаються вільним життям Канади. Параскева живе сама в Брендоні, Манітоба. Ця свідома волинянка — постійний друг і добродій наших організацій. Її заохочуючі листи до нас — це велика моральна підтримка та заохота до праці. Таким людям, як Параскева Матвічук, — тільки жити і здоровими бути!

НАШІ ДРУЗІ І ЖЕРТВОДАВЦІ

Омелян і Марта Маленькі з Стінен, Саск. Щирі друзі-добродії наших організацій у Вінніпезі. Вони зберігають з нами листовий контакт та спомагають нашу видавництву діяльність. Управи ІДВ і Т-ва „Волинь“ вдячні за цю добродушність і бажають друзям О. і М. Маленьким доброго здоров'я і найкращого добробуту!

ЮВІЛЕЇ І ВІШАНУВАННЯ

ДО ЛІТЕРАТУРНОЇ СПІЛЬНОТИ

Редакція „Современника” рішила висунути перед Нобелівським Комітетом кандидатуру українського письменника Уласа Самчука на отримання Нобелівської нагороди із літератури за 1980 рік.

Улас Самчук — видатний майстер мистецької прози, відомий громадський діяч, член Редколегії „Современника”, вніс цінний вклад в розвиток української літератури. Його епічні твори — такі, як трилогія „Волинь” і „Ост”, уже одні забезпечують йому видне місце не тільки в українській, але й у світовій літературі, пов’язаній із слов’янською темою.

Автор багатьох інших романів, повістей, документальних книг, Улас Самчук сприяв поширенню горизонтів української літератури, пропаганді гуманістичних принципів і передових національних ідей, розвінчанню зла тоталітаризму.

Редакція „Современника” сподівається, що літературна спільнота підтримає ініціативу нашого журналу у заходах ввести Уласа Самчука в Нобелівські лавреати.

Редакція „Современника”

Ми дозволили собі передрукувати в перекладі з російської мови звернення Редакції російського журналу „Современник” (ч. 45-46, Торонто, 1980) до літературної спільноти на признання нашому найвидатнішому під цю пору романістові Уласові Самчукові Нобелівської нагороди з літератури за 1980 рік.

Російський журнал „Современник” є журналом російської культури і національної мислі, редактує його Редакційна колегія, в якій А. Г. Гідоні є головним редактором. Появляється він в Торонто вже двадцятий рік. Напрямними журналу, як засвідчує відозва „До читачів „Современника”, підписана його Редакцією, ч. 43-44, Торонто, 1979, є „стремління бути незалежним і демократичним по духу, керуватись в літературнім пляні перш за все естетичними критеріями, а в соціально-політичнім аспекті — ідеями захисту свободи, суспільного прогресу, а також

принципами боротьби проти комунізму і всяких форм гноблення особистості".

„Современник”, наслідуючи гуманістичний патос російської літератури і дійсно національної мислі, зайняв також тверду позицію підтримки національно-визвольній боротьбі всіх народів, поневолених комунізмом. В першій мірі, природно, ми підтримуємо визвольні стремління українців, білорусів, прибалтійців, кавказьких і середньоазійських народів, насильно включених в сферу совєтської імперії, а також народів східно-європейських країн. Ми визнаємо, що майбутня Росія не повинна бути колоніальною державою, Велич Росії — не в імперії, а в її визволенні від комунізму. Тому завданню повинні бути підпорядковані зусилля всіх друзів визнавців свободи, як росіян, так і не-росіян!"

Гадаємо, що це гарний жест з боку журналу „Современник”, висуваючи нашого широковизнаного і почитаного письменника Уласа Самчука кандидатом на Нобелівську нагороду з літератури на 1980 рік. На нашу думку, цю пропозицію слід було б підтримати нашій Культурній Раді при СКВУ, Об'єднанню Українських Письменників „Слово” в діяспорі та Пенклюбам поодиноких країн, в яких наші письменники є їхніми членами і можуть мати на таке рішення значний вплив. Тим більше, що Улас Самчук на таке признання повністю заслуговує, його творчість ні в чому не відстає від творів О. Солженіцина, коли йдеТЬся про тематику та епічне зображення подій і людей під російським імперіалізмом і комуністичним режимом.

С. Новицький

75-РІЧЧЯ УЛАСА САМЧУКА

Понад 200 волинян та запрошених представників організацій зібралися 26 квітня 1980 р. у залі української православної громади при 400 Бетирст вулиці в Торонті, аби вшанувати великого земляка — письменника Уласа Самчука, якому сповнилося 75 років життя.

У дверях при вході на залю найстарша волинянка пані Марія Волосевич і наймолодша, народжена й вихована поза Україною Соня Цимбалюк вручили Ювілятові та його дружині гарні квіти, а Ф. Цимбалюк — голова місцевого Товариства „Волинь” привітав їх хлібом і сіллю.

У мене створилося враження, що цей хліб був спечений у Дермані, Лебедчині чи Тиляві, де маленький Уласик учився ходити; де згодом вправлявся трьома пальцями олівця тримати; де у сільському хлопчині накреслювалося для нікого непомітне його славне на письменницькому шляху майбутнє.

Відкриваючи вечір, Ф. Цимбалюк коротко згадав про гостювання У. Самчука на Крем'янецчині в 1941 р.

О. Степанюк, що керував Ювілейною програмою, попросив о. Ф. Легенюка, односельчанина Ювілята, провести молитву та поблагословити приготовані страви.

Улас Самчук промовляє з нагоди вшанування його свята — 75-річчя.

Наспіло багато письмових привітів Ювілятові, що їх після смачної вечері керівник програми вичислив; деякі з них — від еп. Миколая, еп. Ісидора, онтарійського прем'єра Дейвіса, през. УНР М. Левицького, НТШ Канади — прочитав у цілому. Були й усні привітання.

Вшанували письменника своєю присутністю протопр. о. Д. Фотій, протопр. о. Ю. Ференців та о. Р. Божик.

Пані Марія Волосевич — „Мама Волині” — згадала про свої зустрічі з Ювілятом у різний час на Волині; слово-побажання сказав теж О. Степанюк, а з присвятою великому синові Волині декламацію виголосила молоденька Соня Цимбалюк.

Доповідь про життя й діяльність У. Самчука прочитала пані Тоня Горохович.

Народився письменник 20. 2. 1905 р. в Дермані в родині з „старим селянським корінем, з твердими традиціями стихійного і свідомого незалежництва в дусі та незламним бажанням боротися проти кожного заперечення наших законних прав на землі”. В 1907 р. батько залишив Дермань і переселився на хутір Лебедчину, а в 1913 р. до села Тилява. Хоча батьки не мали освіти, але дбали, щоб діти її набули. Закінчивши народню школу в Тилявцях у 1917 році, вчився в середній школі в Дермані, а потім в українській гімназії у Крем'янці, якої не закінчив, бо покликали до польського війська. У 1927 році втік з війська до Німеччини. Жив деякий час в Бойтені і Бреславі. Відтак переїхав до Праги. Студіював на Бреславськуму та Українському Вільному Університетах. У 1941 році повернувся на Волинь; у Рівному зорганізував видання часопису „Волинь” і був його редактором. Згодом знову довелось залишити рідний край. Після війни перебував у Німеччині в таборах ДіПі. Очолював об’єднання письменників МУР. У 1948 році прибув до Канади, де теж прийшloся вийти на чоло організації письменників „Слово”, та де проживає і працює й досі.

Завершив почату 20-річним юнаком свою велику об’ємом та вартостями дотеперішню творчість письменник Улас Самчук ось такими заголовками: 1) „Віднайдений рай”, 2) „Волинь” — трилогія: „Куди тече ріка”; „Війна і революція”; „Батько і син”. 3) „Марія”. 4) „Ост” — трилогія: „Морозів хутір”; „Темнота”; „Втеча від себе”

(друкується). 5) „Кулак”. 6) „Гори говорять”. 7) „Чого не гойть огонь”. 8) „Юність Василя Шеремети” — два томи. 9) „П'ять по дванадцятій”. 10) „На білому коні”. 11) „На коні вороному”. 12) „Темнота”. 13) „На твердій землі”. 14) „Плянета ДіПН”. 15) „Живі струни”. 16) „Слідами піонерів”.

На скромну мистецьку частину склалося: пані Соколик прочитала кілька уривків з творів Ювілята, а М. Сушко з Гамільтону проспівав три пісні.

Ф. Цимбалюк вручив письменниківі подарунок від Товариства „Волинь”.

До сліз зворушений Ювілят подякував землякам та гостям за вияв пошани.

Закінчив волинсько-земляцьку імпрезу молитвою о. Р. Божик.

Виявлені в рамках програми думки та ведену різними формами бесіду у вільній виміні оцінок присутніх волинян дозволю звести під один гордий заголовок: Ми маємо Самчука!

Шановному Уласові Самчукові бажаю в доброму здоров'ю заокруглити з повними успіхами на письменницькому відтинку життєвий шлях чертвertoю чверткою. А тоді — побачимо.

Д-Р МЕДИЦИНІ ФЕДІР ТИЖУК

Федір Тижук, син Василя, штабс-капітана російської царської армії й Евфросинії, з дому Олендер, народився в Білій Церкві, на Київщині, 20 червня 1910 року, де його батько був стаціонований.

Початкову освіту Федір отримав у дома, від бони-губернантки, яка одночасно навчала чужих мов, як то було звичаєм в аристократичних родинах. У наслідок революції, батько з родиною повернувся на житло до свого родинного міста Межирича, поблизу м. Корця на Волині.

В Межиричі Федір скінчив 1923 року Українську 7-клясову Вищу Початкову Школу і курс українських танців, під керівництвом самого таки маєстра Авраменка. Потім рік підготовлявся до вступу до 6-ої кл. Крем'янецької української гімназії. По іспиті міг бути прийнятий не до 6-ої, а до 5-ої кляси, тому рішив перенестись на навчання до Рівенської української гімназії імені Пекарського, яка була біжче і мала цю клясу.

Будучи учнем гімназії, Федір Тижук започаткував в гімназії ПЛАСТ, який був першим пластом на Рівенщині, на Волині. Перший гімназійний пластовий курінь ім. Мазепи заснувався 1926 року, якого курінним був він, Федір, а опікуном — гімназіальний професор Беняк, холмщак, старшина Петлюрівської армії.

По закінченні гімназії зі СВІДОЦТВОМ ЗРІЛОСТИ (матураю), Федір Тижук два роки (1928-1930) працював в Рівенському повітовому банку, щоб заробити грошей на дальші студії. Між тим, 1930 року був покликаний до польського війська і посланий до піхотної школи підхорунжих в м. Цешині (Горішній Шлезек), де здобув ступень „плютонового-підхорунжого”, і з Цешина був переведений до Володимира-Волинського для артилерійського вишколу в школі підхорунжих. І той вишкіл закінчив з відзначенням, зі ступнем сержанта-підхорунжого й призначений до 72 полку полової артилерії в Радомську. Після маневрів Варшавської дивізії був перенесений до резерви зі ступнем підпоручника.

Федір Тижук мав бажання вступити до Варшавської Політехніки, але при кінці військових маневрів захворів на апендицит, був оперований у Варшавському мед. офі-

Д-р Федір Тижук.

церському шпиталі і спізнився на вступний іспит до Політехніки. Однак, щоб не тратити часу, восени 1931 року поїхав до Львова, до університету Яна Казіміра. Там довідувався про різні факультети того університету та обсерував тисячі кандидатів, які подавалися на різні студії. У Львові він зустрінувся зо своїм приятелем по зброй з Володимирської підхорунжівки В. Кандибою, який подався на медицину, і за його намовою вніс прохання на медичний факультет та з успіхом здав психотехнічний конкурсний іспит.

Кандидатів, які подавалися на медицину, було понад три тисячі, в тому числі вісімсот було українців, зареєстрованих у медичній громаді, при академічному домі, на вул. Супінського. По двох тижнях чекання висліду іспитів,

було повідомлено, що прийнято лише 96 кандидатів, в тому числі був прийнятий і Федір Тижук.

На другому році медичних студій Федір Тижук був арештований польською поліцією за „вивротове дзялане” (неблагонадійність) і посаджений у Рівенську в'язницю, де просидів до суду шість місяців. Суд засудив його на 10 років в'язниці, але Апеляційний Суд, завдяки знайомству і зв'язкам його батька, оправдав його, але було йому заборонено жити в Рівенському повіті.

Медичні студії Федір Тижук закінчив у 1938 році зо свідоцтвом лікаря. Того ж таки року він був попереджений родиною, що Межиріцька поліція має наказ його арештувати і вивезти до концентраційного табору в Березі Картузькій. Довідавшись про це, Федір Тижук восени того ж року виїхав до Ляйпцигу (Німеччина) і там записався на медичний факультет, а знаючи німецьку мову ще з дому, легко здав державний іспит, прослухавши на протязі одного академічного року лекції таких знаменитих професорів, як: проф. Бюргер — внутр. недуги, проф. Геллер — хірургія, проф. Рідер — хірургія, проф. Тесс — окулістика, проф. Катель — дитячі недуги, проф. Вебер — психіатрія та нервові недуги.

Два роки Ф. Тижук працював над докторською дисертацією, на тему: „Наркоманія” (сплячка) при проф. Веберові і 1942 року був промований на доктора медицини та був асистентом проф. Рідера на хірургії.

1942 року доктор Федір Тижук був призначений військовим медичним сенатом опікуватися здоров'ям робітників при машиновій фабриці Мансфельда у Ляйпцигу. В цій фабриці працювало 26 тисяч робітників різних народів, у тому числі 11 тисяч українців і росіян, під назвою „остовці”, що були вивезені німцями на роботу з окупованих військом земель. Д-р Тижук не тільки лікував їхні хвороби, але також боронив їх від усіх кривд, спричинюваних їм нацистськими урядниками, а найголовніше — виборов їм ті самі норми харчів та кращі умови таборових мешкань, робітничі убрання й взуття, як це передбачалось для німецьких робітників. За це „остовці” були дуже йому вдячні.

1943 року доктор Тижук та 8,000 робітників з фабрики Мансфельда були перекинуті до Берліну. Тут, у віль-

ний від бомбардування час, він працював, як асистент-хірург у знаменитого хірурга проф. Саюерброка в Шарльоттенбурському шпиталі. Вернувшись до Ляйпцигу, він далі працював, як асистент-хірург на університетській клініці аж до окупації Саксонії і Тюрингії червоною армією.

Року 1946 д-р Тижук опинився в Британській зоні Німеччини, в м. Гамбург. Тут він знову працював як асистент-хірург у проф. Конечного, в Еппендорф шпиталі.

Заходами далеких родичів (Соні та Ліди Примаковських) і поручителя п. Боера (волиняка, власника косметичної фабрики в Торонто), д-р Тижук прибув 1948 року до м. Торонта. Не знаючи англійської мови, він тут одинадцять місяців працював в лябораторії ВЕСТЕН шпиталя, потім в приватній клініці д-ра Льоквуда, але щоб мати право доступити до державного лікарського іспиту, треба було два роки практикувати в канадських вишкільних шпиталах. Отже, один рік він практикував у шпиталі Кіченер-Вотерлю, другий в Мус-Джо, Саскачеван. По цих двох роках вишкільної практики д-р Тижук здав у м. Вінніпезі 1953 року державний (ностріфікаційний) іспит і тут відкрив свій лікарський офіс, як лікар загальник.

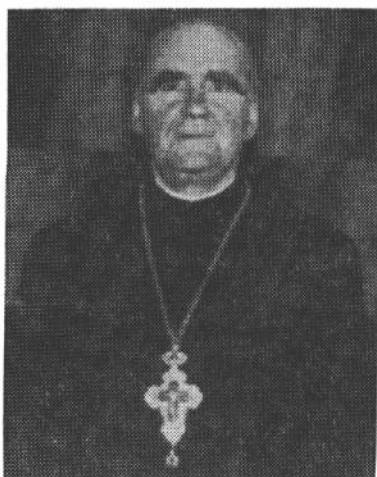
Року 1956 д-р Тижук одружився в Вінніпезі з латвійкою, народженою і вихованою в Москві, що працювала „норсою” в одному з Вінніпезьких шпиталів. У них народилося двоє дітей: син Павло й донька Тамара. По дев'яти роках подружжя, це його родинне „щастя”, закінчилося сепарацією.

У наслідок сепарації д-р Тижук 1965 року вернувся до Німеччини на один рік, як головний лікар (oberarzt) в Гекстер Санаторії (750 ліжок) на хірургічному відділі, для доповнення хірургічного вишколу, і Міністерством Освіти Пфальц-Вестфалії Західної Німеччини, промований був на фахівця хірурга, з відповідним державним свідоцтвом.

Маючи такі високі медичні кваліфікації, доктор Тижук і далі працює в Вінніпезі як лікар-загальник, бо... його хірургічного свідоцства, на жаль, — не визнають.

70-РІЧЧЯ О. АРХИПРЕСВІТЕРА ПАЛЛАДІЯ ДУБИЦЬКОГО

Є два роди людей, в тому і духовників: один — віддалений від довкілля, без близького контакту до пастви, другий — що від першого речення проповіді знаходить безпосередній шлях до серця мирян. Архипресвітер Палладій Дубицький цілим своїм еством перебуває в менш чисельному другому гурті. Не доводиться довше заглядати в його зінниці і довго шукати відповіді в його життєвому шляху, щоб прийти до висновку — це людина з крою і кости насичена людською добротою, релігійним і церковним післанництвом, глибокою толеранцією і органічним відчуттям життєвих проблем свого церковно-релігійного, національного, суспільно-політичного і громадського середовища.

о. архіпресв. Палладій Дубицький

Для архипр. Палладія глибока релігійність і принадлежність до духовного сану не відмежовує людини від пульсуючого життя високим муром догми і самопожертви. Він тип живого священика, бо він жив і живе з усіми добрими і менш добрими прикметами свого оточення. Так було продовж усього життя о. архіпресв. Палладія в трьох виразних фазах його доцьогочасного життя: довоєнна Волинь, воєнний період і еміграція.

Тими прикметами, що дала йому лісиста Волинь, родинне оточення і власна вдумливість — неповсякденна відданість церкві, народові й обраній ідеї, служіння потребам взаємної національної пошани, безпосередність

людського підходу і природний його гумор — слід пояснити ті високі хвилі симпатій, що оточували о. Палладія на Волині, на фронтах другої війни і під час еміграційних блукань.

Його однаково шанують в православних, як і в католицьких і євангелицьких колах. Його — представники духовного сану, який за всяких обставин, однаково в затишку волинської парафії, у воєнній хуртовині, чи у складних еміграційних буднях — залишається вірним собі і людям.

Народився архіпр. о. Палладій Дубицький в с. Поплиці, Сарненського повіту тієї Волинської землі, яка під час другої світової війни була виявом нашої національної гордості — 5 січня 1915 р. Курносим пацаном нюхав дим першої світової війни, 28-літнім молодим священиком проходив особисту Одіссю другої світової війни, а вищліфуваним 34-літнім священиком починає мандрівку циганськими еміграційними шляхами. Гук гармат першої війни і процес національного переродження Волині від традиційного тоді русофільства до політично-скристалізованого українства були мабуть символічним прологом до майбутнього вияву нинішнього архипресвітера.

Іншою координатою для визначення майбутнього профілю було його походження з традиційної священичої родини, що вже в колисці поклада немовляті покликання духовного сану, з його величезною ролею для волинської вітки великого народу. Спочатку — „гриз науку” в стінах комерційної школи, згодом — тиснув лавку духовної семінарії в Крем'янці, яку закінчує 1929 р. з дуже добрым успіхом. Завершує теологічну освіту на факультеті православної теології Варшавського університету (1929-1933) магістерською працею „Церковне управління в Київській митрополії в першій половині XVIII ст.”, яка охоплює період між Андрушівською угодою та реставрацією Гетьманщини.

17 травня 1934 р. Палладія Дубицького висвячують і він стає настоятелем першої своєї парафії в с. Тилявці, Крем'янецького повіту. Людськими рисами свого характеру, відданістю своєму духовному покликанню — він швидко здобуває загальну пошану.

Тилявська буколіка о. Палладія закінчена і в гудорогах пересувних зовнішніх і внутрішніх фронтів молодий священик, ідучи слідами козацьких духовників і польських капелянів українських армій 1918-1920-их років, обслуговує українських партизан обох відламів. Коли ж з вирішальною допомогою західніх аліянтів завалюються німецькі фронти і коли в березні-квітні 1945 доходить до агонії тих сил, що провадили протисоветську боротьбу

— воякові в рясі щастить оминути полон і він із товарищами недолі пробивається до Мюнхену — збірного пункту значної частини української повоєнної еміграції.

Третя фаза праведного життя о. Палладія проходить в Мюнхені, де він докладає рук до розбудови Української Православної Церкви, організуючи тут першу мюнхенську парафію Св. Покрови, залишаючись незмінним її настоятелем продовж наступних десятиліть.

Отець Палладій докладає теж свою пайку до вирішення основної повоєнної проблеми УАПЦ — нестачі священиків. Він допомагає Синодові УАПЦ при організації і розбудові Богословської Академії з восьмисеместровою програмою (із заочних відділів), навколо якої згуртувалися видатні теологи і професори (Н. Полонська-Василенко, І. Мірчук, П. Ковалів, В. Ващенко і десяток інших).

У другому періоді своєї мюнхенської діяльності, в періоді загального звуження діяльності нашої еміграції, добровільно перебрані на себе обов'язки о. Палладія ще збільшилися. Вони доходять до таких його функцій по церковній лінії, як заступник голови Єпархіяльної Управи УАПЦ на Зах. Європу та адміністратора УАПЦ на Німеччину і Австрію. Він — незмінний член Ради ЦПУЕН, член Ради УМХС, один з основоположників Т-ва „Рідна Школа” і активний співробітник низки інших громадських організацій.

Другу характерну рису о. Палладія — вірність національній ідеї і націоналістичному світоглядові — хочемо зокрема підкреслити. Її наголосив в. о. Голови ПУН Я. Маковецький у його вітальному слові.

„Ви ніколи не скривали Вашої приналежності до ОУН. Противно, приналежністю до ОУН Ви гордитеся. Ale Ви, як личить українському націоналістові, високо ціните всіх українських патріотів, без різниці до яких політичних угруповань вони належать... Ви, як високорелігійна особа і палкій український патріот, на практиці реалізуєте пісню, яку в церкві співають: „В єдності сила народу”. В тому є і Ваша сила, як в церковному, так і в загальноукраїнському житті”.

Усних і писемних привітів було десятки. До вітань з нагоди 70-ліття о. архіпресв. Палладія Дубицького придаємося і ми всі.

— В наступних десятиліттях Вашого шляху, хай Вам далі присвічують ті самі ідеї, що й досі. Багато Вам щастя, здоров'я і енергії.

В. Гординський

СІМДЕСЯТИРІЧЧЯ ПРОТ. МИКОЛИ ГАЮКА

дяка. На священника був висвячений 25 березня 1960 р. Митрополитом Ніканором у Карлсруе. Отже 1980 р. сповнився також ювілей двадцятирічного ластирського служіння прот. М. Гаюка, який проживає в Ерлянгені, обслуговує парафію УАПЦеркви в Нюрнберзі від дня свого висвячення.

1 жовтня 1980 р. сповнилося сімдесят років з дня народження прот. Миколи Гаюка.

Ювілят народився 1 жовтня 1910 р. в с. Романові, колишнього Луцького повіту на Волині, в родині

ня, а з 1970 р. ще й парафію в Регенсбурзі. Якийсь час до її ліквідації обслуговував парафію в Амберзі, вірні якої тепер належать до парафії в Нюрнберзі. Протоієрей М. Гаюк є членом Вищого Церковного Управління УАПЦеркви як скарбник і фінансовий референт, а одночасно є також адміністратором нашого видавництва „Рідна Церква“ й завідующим книжковим складом УАПЦ.

Бажаємо Ювілятові всіх ласк Божих і Многих Літ!

ВШАНУВАЛИ НОВОВІСВЯЧЕНОГО ДІЯКОНА

20 липня 1980 р. сталася радісна подія, яка заслуговує на ширшу увагу українського громадянства. Того дня правлячий Архиєпископ УАПЦ на Західню Європу, Владика Орест, висвятив у Ляндсгуті (Західня Німеччина) на диякона Івана Дерев'янка з Бельгії. Нововісвячений диякон народився 6 липня 1937 року в родині Павла і Катерини Дерев'янків. Виховався в глибокорелігійній та національно свідомій родині. Вже змалку цікавився церковним і українським національним життям. Закінчив початкову й середню освіту та два роки студіював у Лювенському університеті в Бельгії. Диякон І. Дерев'янко одружений з панею Вірою, донькою бл. п. о. протопресвітера І. Бачинського. В парафії УАПЦ в Звартберзі біля Генку в Бельгії виконував обов'язки дяка, співає в церковному хорі й керує ним, є членом Парафіяльної Ради та членом Будівельного Комітету для будови храму в Звартберзі.

Не тільки українська православна громада в Звартберзі й околицях, але всі українці в Бельгії радіють, що вже другий син панства Дерев'янків після закінчення богословських студій у скорому часі прийме сан священика УАПЦеркви.

В неділю 24 серпня 1980 р. в церкві св. Архистратига Михаїла у Звартберзі відбулася Служба Божа, яку від-

правляв адміністратор УАПЦ на Францію і Бельгію о. прот. Борис Хайневський. З ним перший раз служив нововисвячений о. диякон Іван Дерев'янко. Службу Божу прикрасив гарним співом зібраний церковний хор під орудою паніматки Діни Остапчук. Церква була вщерть заповнена вірними місцевої парафії й з інших місцевостей у Бельгії та прибулими гостями з Німеччини. Прот. Б. Хайневський, виголошуючи проповідь, сердечно привітав о. диякона і з радістю оголосив, що в скорому часі українська православна громада в Бельгії буде мати свого священика.

Того самого дня в просторій залі „Народнього дому”, що належить Українському Допомоговому Комітетові в Бельгії, зібралися понад 100 осіб, щоб вшанувати о. диякона, його батьків і дружину. Прийняття відкрив прот. Б. Хайневський молитвою „Отче наш...” і привітанням присутніх. На прийнятті було багато промов від представників різних організацій та поодиноких осіб. Гість з далекої Австралії д-р М. Чигрин в часі промови заявив, що Церковне Управління УАПЦ на Австралію вже зібрали поважну суму на будову церкви в Звартбергу. Інший промовець п. Г. Тіллен (німець) склав пожертву 1000 бф. Далі промовляли І. Корнило, п. Ф. Михайлюк від УКЦеркви, паніматка Є. Бачинська, п. Чупринка від білорусів, п. П. Фірман від УДК, п. І. Галабурда від УХРР, пані Н. Курляк, п. В. Гарячий і п. Г. Кліменко.

Наприкінці о. диякон склав подяку всім присутнім на залі й усім тим, хто привітав його писемно.

Під час прийняття на будову храму в Звартбергу було зібрано 18,000 бф. Разом у банку є вже зібраних на цю ціль біля півтора мільйона бельгійських франків.

Іван Корнило

ВШАНУВАННЯ ТИХ, ЩО ВІДІЙШЛИ

ВІД НАС

Тарас Бульба-Боровець

(9 березня 1908 р. — 15 травня 1981 р.)

15 травня 1981 р. в одній з Нью-Йоркських лікарень спочив у Бозі основоположник Української Повстанської Армії під час Другої світової війни, один з найвидатніших фахівців-стратегів партизанської війни, полум'яний і безкомпромісний патріот України, дипломат, організатор і журналіст — Тарас Дмитрович Бульба-Боровець.

Сумна і невблагана вістка сколихнула всю українську громаду від Нью-Йорку до Каліфорнії, від Торонта до Ванкуверу і всі українські осередки вільного світу. У вічність відійшла незвичайна постать в історії боротьби українського народу за право жити у своїй вільній і незалежній державі, нестало людини, яка була зв'язковою ланкою у тягості перманентної революційно-визвольної боротьби українського народу від славних національно-визвольних змагань 1917-20 років аж по наші дні. Не судилося легендарному лідерові партизанської війни дожити до сорокліття його твору — Української Повстанської Армії, яке припадає на 22 червня 1981 р., але така була воля Божа.

В неділю 17 травня в похоронному заведенні П. Яреми в Нью-Йорку, де спочивало тіло покійного Отамана була відправлена панахида за спокій його душі при численній участі українського громадянства. Панахиду відправляли отці В. Базілевський та К. Калиновський. Хором керував проф. В. Завітневич. Прикрасою співу була наша відома співачка Анна Ширей.

Після панахиди з прощальними словами виступали С. Ланух, проф. Самійленко та В. Процик. Проф. Самійленко заявив, що ми переживаємо сумну історичну хвилину, бо постать Тараса Дмитровича Бульби-Боровця — незвичайна. Це частина історичного процесу поставання української держави. Він додав, що покійний лицар Вічного Хреста УНР та Хреста Українського Вільного Коозацтва підняв меч проти всіх загарбників України, щоб вибороти волю Україні. З щирими словами співчуття ви-

ОТАМАН ТАРАС БУЛЬБА
Нач. Українського Повстанчого Армії
»Поліська Січ«

(Портрет роботи мистця В. Конашевича-Сагайдачного)

ступив пан Володимир Процик від Постійної Конференції Українських Політичних Організацій.

У понеділок 18 травня була відслужена друга панахида за спокій душі Тараса Бульби-Боровця. У цьому самому похоронному заведенні зібралася ширша українська громада, щоб помолитися за спасіння душі покійного і віддати шану символів революційно-визвольного духа України — сл. п. Таракові Бульбі-Боровцеві. Панахиду відправляли о. протопресвітер Іван Ткачук — настоятель Церкви Усіх Святих в Нью-Йорку, о. прот. В. Базілевський — настоятель Катедри Св. Володимира в Нью-Йорку та о. К. Калиновський — настоятель Церкви Св. Тройці в Ірвінг Т., Нью Джерзі. Співав збірний хор з різних православних парафій Нью-Йорку та околиць під керівництвом

твом невтомного і завжди енергійного проф. В. Завітнєвича.

Після панахиди з прощальним словом до засмученої громади промовляв о. прот. В. Базілевський.

„Відійшов від нас у вічність воїн-лицар, брат Тарас, який все своє свідоме життя присвятив боротьбі за волю і державність України. Він безмежно і надмірно поважав свої сили і зруйноване ворогами здоров'я сповнив свій обов'язок перед Батьківчиною. У любові до Христа і уярмленої Батьківщини він поривав і приєднував до боротьби маси людей. Він став невмирущою історичною постатією в житті і боротьбі України. Закликаю видати його спогади, як звіт національного героя”.

Присутність численних ветеранських організацій в одностоях з прапорами, влаштування військової варти на панахидах та при похоронах свідчили про велику любов і шану українського вояцтва до натхненника і організатора збройної сили українського народу в бурях Другої світової війни.

Командир Головної Команди Союзу Ветеранів Українського Резистансу Сотник І. Поліщук висловив свої глибокі співчуття родині покійного Отамана і заявив:

„Отаман Тарас Бульба запалив повстанський рух на різних окупаційних теренах України, виконуючи наказ екзильного Уряду УНР. Він чесно, віддано і щиро виконав свій громадянський і військовий обов'язок перед Україною, як організатор, воєнний стратег і воїн-патріот”.

Від Організації Бувших Вояків Української Армії висловив щирі співчуття родині покійного інж. М. Турецький, який звернув увагу на небуденні військово-стратегічні риси Покійного, поривом якого ще в 1941 році яких 12,000 українських партизан Поліської Січі у співдії з п'ятьма тисячами білоруських партизан розгромили большевицький гарнізон Олевська.

Від Світового Об'єднання Першої Української Дивізії УНА промовляв пан Р. Данилюк:

„Клонимо голови перед великим сином України. Віддаємо йому подяку і пошану за відвагу, героїзм та військовий талант у створенні зародку УПА. Складаємо йому останній салют”.

Інж. В. Процик від Постійної Конференції Українських Політичних Організацій заявив:

„Отаман Тарас Бульба ще десятирічним хлопцем пройнявся ідеалами Четвертого Універсалу УЦ Ради і перетворив їх у легенду боротьби з усіма наїздниками України. Його моттом життя і боротьби було „Ніяких компромісів з окупантами”.

Від Товариства Прихильників Державного Центру після панахиди промовляв пан О. Романишин, який підкреслив той факт, що Отаман Бульба-Боровець запалив революційно-визвольним духом національно-несвідомих людей і перетворив їх на відважних і самовідданіх воїнів України. Він не кінчав стаціонарного академічного університету, але його глобальним університетом було у всіх вимірах життя та боротьба.

На закінчення усі присутні проспівали „Чуеш, брате мій”.

У вівторок 19 травня у Православній Церкві Св. Андрія Первозванного в Бавнд-Бруку відбувалися похоронні відправи при численній участі українського громадянства та колишніх побратимів по зброї. Почесну варту несли вояки Українського Резистансу та ОДВУ з Нью-Йорку та Торонта. У богослуженнях брали участь протоієрей Ф. Істочин, протопресвітер Ф. Шпаченко, протоієрей В. Покотило та настоятель Катедри Св. Володимира в Нью-Йорку протоієрей В. Базилевський. На похоронних відправах був також Владика Із'яслав від Білоруської Прав. Церкви.

З уваги на перевтому і слабкий стан здоров'я Митрополита Мстислава з його доручення отець Франко Істочин попрощав покійного Отамана та висловив співчуття членам родини покійного — племінниці Марії Лантух та її чоловікові С. Лантухові і всім побратимам по зброї та присутнім.

Прощальні слова на могилі покійного Отамана сказала Пані Ольга Смородська, дружина кол. начальника Штабу „Поліської Січі” генерала Петра Смородського. Вона була зв'язковою штабу в „Поліській Січі”. Говорив командир похідного Буковинського Куреня сотник Петро Войновський, який прощав Отамана від імені всіх військових організацій, потім промовляв побратим В. Скуйбіда, п. О. Калинник. Від родини покійного п. С. Лантух закінчив своє прощальне слово так:

„Наш єси, герою-отамане і твоїм бойовим революційно-визвольним духом будуть жити і дихати завтрашні герої Україні аж до повної перемоги над усіма ворогами вільної і незалежної України. „Месники дужі” переберуть твою зброю і твое легендарне ім'я житиме в віках на вільній українській землі”.

На поминальному обіді, крім вищезгаданих отців, був присутній також Архиєпископ Білоруської Автокефальної Православної Церкви, Владика Із'яслав, який склав кондolenції родині Отамана та всій Українській громаді. Він висловив переконання і тверду віру, що недавні змагання двох братніх сусідніх народів з безбожними ворогами не

проминуть марно і ще принесуть свої плоди у формі незалежних держав України та Білорусі. Під час поминального обіду, який відбувався в приміщеннях Православного Центру в Баванд Бруку, яким керував красномовний і діловий п. Петро Байбак промовляли з глибокою шаною до покійного Отамана Тараса Бульби багато осіб.

Дуже зворушливими були спомини д-ра Олега Лашенка, побратима покійного О. Ольжича. Д-р О. Лашенко зупинився у своїй щирій детальній промові на добрих рисах покійного Отамана. Покійний ні на кого не нарікав, терпеливо зносив свої болі в шпиталі, на питання завжди відповідав, що йому добре. Ніколи не тратив віри в себе, в наш народ, обдарований Богом всілякими благами, вірив в перемогу добра і правди, цікавився світотою політикою. — Тарас — заявив д-р О. Лашенко — був абсолютним безсрібником і в глибині свого серця і душі мав Бога й віру. Пам'ять про нього і його героїчний чин житиме у віках.

Останньою з подякою усім присутнім і всім священикам, Владиці Із'яславові, проводові Церкви в Баванд-Бруку, промовляла зворушенна і заплакана племінниця сл. п. Тараса Бульби — пані Марія Лантух. Вона подякувала також пані Ользі Смородській, полковникові Ів. Виннику та д-рові О. Лашенкові за часті візити до покійного в лікарні, за щире, сердечне піклування хворим Отаманом. Пані Лантух подякувала п. сотникові І. Поліщукові за організацію військового похорону для покійного Отамана, подякувала всім побратимам по зброй та присутнім за вияв глибокої любові, пошани та віддання останніх почестей Отаманові. Вона заявила, що ті всі вияви стали для неї та її чоловіка полегшою та розрадою по великій втраті.

На заклик шанувальників Отамана серед присутніх була проведена збірка на видання історичних спогадів Отамана Тараса Бульби; ця збірка показала, як нетерпляче українська громада хоче побачити і читати Правду про УПА з-під пера легендарного Отамана. Після молитви всі відспівали „Вічна Пам'ять” та „Чуєш, брате мій”.

С. Кандиба

В пошану сл. п. д-ра Михайла Данилюка

Все обертається в попіл
В хвилині першооснови,
Лише навік невмирущі
Зерна любови (Олесь Бердник).

Мабуть „хвилиною першооснови” Бердник уважає момент, коли дух залишає тіло, щоб живити живучих, а організм повертається до матеріяльної першооснови, до землі. Про що ж інше може бути мова після відходу на вічний спочинок людини, що пройшла свій життєвий шлях за короткий час, але виповнила його зернами любови.

Члени Товариства „Волинь” в Торонті зійшлися 12 квітня 1981 р. в соборі св. Володимира сорокового дня після смерті бл. п. Михайла Данилюка на панаахиду, а потім в залі на поминки.

Тож ми бажали молитвами за спокій душі Покійного просити в Бога прощення його провин, а згадками про його життя зібрати хоч якусь частинку тих зерен любови, що їх він залишив нам, утривалити в нашій пам'яті його образ і вчинки.

Народився сл. п. Михайло Данилюк 1-го жовтня 1919 року в Крем'янці й там закінчив середню школу. Ще школярем дописував до української преси у Львові. У війну, очевидно, брав активну участь у повстанському русі під прибраним іменем Блакитний.

Вищу освіту здобув у Мюнхені. Того ж року переїхав до США і нострифікував свій диплом у Міннесоті, доповнюючи свою медичну освіту чотирорічними студіями на спеціальність лікаря-хірурга. Працював лікарем з 1954 року, з тим, що в 1955 році покликано його до американської військової служби. Відбув її в ранзі капітана в Медичному Корпусі при ракетній збройі.

Від 1971 року був професором-асистентом у Медичній школі Міннесотського університету, а також постійно виконував працю медично-наукового кореспондента „Голосу Америки”. Від 1964 року був довіреним лікарем генерального консуля Німеччини в США.

Поза професійною працею знаходив час на багату діяльність на різних постах в громаді. Був від 1967-го року членом ради Митрополії УПЦЦеркви в США, був головою Відділу УККА в Міннесоті.

Відомо також, що д-р М. Данилюк залишив нам свою творчість: він є автором „Повстанського записника”, який вийшов в 1968 році у В-ві „Свобода”. Це його спомини з 1942-44 рр. — часи перебування в УПА. У 1970 році вийшов його „Лікарський довідник” — медичний порадник

Сл. п. д-р Михайло Данилюк.

для широкого вжитку. Це свідчить про те, яке дбайливе відношення мав Покійний супроти народу, як він в'язав своє життя з життям громади, дбав про її здоровий стан. Дбайливість про здоров'я народу бачимо також у його статтях, що появлялися щотижня в щоденнику „Свобода”. У згаданій книжці є дуже важлива частина „Англо-український медичний словник”, що охоплює 2,500 медичних термінів, перекладених з англійської на українську мову, тобто автор її розумів wagу такого словника не тільки для добра українського громадянства, але й для української медичної науки.

Був Покійний, очевидно, членом Американського Медичного Союзу, Українського Медичного Союзу Північної Америки, членом Українських Журналістів і членом Об'єднання Українських Письменників „Слово”. Працював він також на відтинку громадському в ролі начально-го дорадника Українського Національного Об'єднання (1966-74), був членом Головної Ради Українського Братського Об'єднання (1966-74), був членом Головної Ради Українського Братського Союзу. Тож широкий вахляр діяльности й зацікавлень. Не байдужим він був до потреб наших найменших — був членом Об'єднання Працівників Літератури для Дітей і Молоді (ОПЛДМ), опікувався письменницею Оксаною Лятуринською, плянував багато інших корисних акцій.

Пригадавши головні події з життя Покійного, скажемо, що д-р Михайло Данилюк був яскраво-окресленою людиною щедрого, доброго серця, людиною суцільного характеру. Основною рисою понад усе помітна була багата духовість і активність на всіх відтінках життя, зацікавлення глибшою науковою та щедрі вияви віддати своє знання для послуг народові. Значить, людині цій належиться „божественна відзнака одуховленої людини, значить живої і по смерті. Вона житиме в пам'яті усіх тих, яким несла поміч, як лікар, як громадянин, як вояк, як дорадник і опікун немічних, несла свою поміч і щедру любов. Вона житиме в пам'яті всіх тих, що зустріли були її на життєвому шляху. Але не тільки тих, і нас — тих, що його не знали в житті. Особливо пам'ятатимемо ми Покійника — ми волиняки, бо він походив з нашої вужчої батьківської землі, до якої він мав особливе відношення.

„Моїй дорогій Волині, що в пожежах і крові дала початок Українській Повстанській Армії; незабутнім повстанцям, що впали за Націю і її Волю.

Бойовим Друзям усіх політичних формаций, що поклали свої голови за ідею Незалежної Української Держави”

— така присвята віписана у „Повстанському довіднику”.

Хай ця скромна згадка про вийняткову людину — лікаря, вояка, громадянина і науковця буде маленькою цеглинкою для будови пам'ятника Йому в серцях усіх тих, для кого він віддано працював, зокрема у серцях наших — його близьких земляків. Мабуть велику частину свого здоров'я віддав він для громади, тому й так вчасно, невимовно рано відійшов. Будуймо йому пам'ятник не тільки матеріальний, але й з людських почувань і утривалень його вчинків. Життя ж його — це зразок для наслідування, а духовна особовість — це „проміння божественної любові і дружнія пристань у потоці життя”, яка кожному збліблому може дати поміч, заспокоєння болю і потіху. „Тіло смертне, але дух животворящий” — вічний!

Після цього, зібрани ділилися споминами про Покійного та провели збірку пожертв Йому на пам'ятник в Міннеаполісі.

Т. Горохович

ПАМ'ЯТНИК НА МОГИЛІ ПОЕТА О. СТЕФАНОВИЧА

Звіт і подяка Комітету

У 5-річчя смерти видатного нашого поета, Олекси Стефановича, з'явилися 1975 року в вів. „Євшан-зілля”, коштами Т-ва Волинян у Торонто, його „Зібрані Твори”, а 7 листопада 1979 р. посвячено на його могилі, на цвинтарі-Пантеоні в Бавнд Бруку ґранітний пам'ятник. Акту посвячення довершив і слово про поета сказав Митроп. Мстислав, співав хор студентів Богословія. Участь взяли — письменник Улас Самчук, голова Громадського Комітету побудови пам'ятника, який докладно у своєму слові захарактеризував поетичну творчість поета Олекси Стефановича, поет О. Тарнавський — голова ОУП „Слово”, члени Ділового Комітету А. Степанюк, П. Шліхта. Голова Ділового Комітету І. Міщеня подякував всім присутнім від імені Комітету.

Пам'ятник побудовано завдяки передусім пожертвам Громадянства і Кредит. Кооператив — пожертви з Канади дали суму 1,029.50 дол., з терену ЗСА 1,124.00 амер. дол. Решту коштів покрило Т-во Волинян. Провірку прибутків і витрат провела Контр. Комісія Т-ва Волинян. Усім Вшан. Жертводавцям — широзердечна подяка. Наш довгі вдячності Поетові за його високомистецьке творче Слово ми спільно гідно й достойно сплатили.

Комітет, сповнившись своє завдання — розв'язався, а Т-во Волинян у Торонто приступає з черги до видання „казки-повісті” для дітей Авеніра Коломийця п.з. „Громадка добродушка Дадка”. В міру зможи й часу Т-во видаватиме теж інші літ. твори.

За Громадський Комітет побудови пам'ятника:

Улас Самчук, голова

Антонина Горохович, секр.

За Діловий Комітет:

Іван Міщенко, голова

Петро Шліхта, касир

— — —

ВИКАЗ ПОЖЕРТВ НА БУДОВУ ПАМ'ЯТНИКА НА МОГИЛІ О. СТЕФАНОВИЧА

КАНАДА: Гуртівня Ю-Бі-Ей, Торонто — \$150, по \$50:
Кред. Кооператива Півн. Вінніпегу, С. і А. Степанюки, О.
і А. Трояни, по \$25: І. і Р. Вжесневські, Кредит. Спілка

„Віра”, Вінніпег, Інститут Дослідів Волині, Т-во „Волинь”, Вінніпег, У. Народна Каса, Монреал, В. Гриник, Я. і М. Шафранюки, З. і І. Шлапаки, І. Міщена, по \$20: п-і М. Волосевич, П. Волосевич, М. Дащук, Комюніті Траст Ко., Торонто, Кредит. Спілка „Карпатія”, Вінніпег, П. Королюк, У. Кредит. Спілка, Судбури, п-і Л. Мулевич, І. Онуфрійчук, І. Фірчук, по \$15: М. Андрійчук, І. Довгаль, по \$10: П. Божик, І. Баран, В. Вознюк, Д. Волинець, М. Гетьманчук, Н. Кавун, п-ні Н. Козій, І. Котульський, Б. Оранський, О. Петрашко, п-і З. Плітас, П. Родак, А. Славич, п-і д-р І. Тимошенко, В. Турченюк, П. Шліхта, п-і Г. Янішевська, М. Семенчук, по \$5: п-і Г. Жаровська, Ф. Карпюк, п-і Р. Келембет, Н. Ключко, п-і д-р О. Копач, В. Коханський, К. Марченко, А. Москалюк, М. Михайлов, В. Муж, Т. Ничипорчук, І. Онуфрійчук, п-і Г. Паліленко, п-і Л. Пендзей, І. Покильчук, А. З. Ревко, А. Роніш, \$4.50: П. Гупалівський, \$3: П. Шварський, по \$2: І. Ковалюк, А. Курдидик. Разом \$1,209.50 кан. дол.

ЗСАмерики: по \$100: д-р М. Данилюк, Г. і М. Панченки, У. Кредит. Спілка, Нью Джерзі, по \$50: о. д-р П. Івахів, У. Federer. Кредит. Спілка Нью-Йорк, по \$25: Б. і Т. Дзіваки, І. Керницький-Ікер, В. Лучкань, о. Д. Малюца, о. Д. Мамчур, о. А. Селепина, \$29 — А. Трачук, по \$20: п-і Г. Гриш-

З нагоди посвячення пам'ятника на могилі О. Стефановича.
На світлині зліва направо: П. Шліхта, п. Курошинський, П. Безносів,
Улас Самчук, А. Степанюк, І. Міщена і пані Курошинська.

ко, Т. і М. Депутати, М. Колодчин, М. і Б. Круки, п-і Е. Святківська, д-р М. Степаненко, В. і В. Якимчуки, по \$15: З. і К. Депутати, О. Депутат, по \$10: „Бест Лоріст”, Чикаго, Г. Глинський, о. В. Іващук, І. Колін, о. М. Куданович, І. Німилович, д-р П. Новоселечний, Д. Петрівський, п-і Л. Сілецька, п-і Г. Степаненко, У. Feder. Кредит. Спілка, Скрентон, У. Кредит. Спілка, Міннеаполіс, Фед. Кредит. Спілка Нью-Йорк, 2нд Ave., О. Шендюк, Л. і І. Яріші, п-і Ал. Ортинська, по \$5: М. Амброзяк, п-і К. Бойко, І. Бойко, д-р М. Бойко, П. Вітрук, п-і Л. Гайдучок, Л. і І. Гаращук, С. Голуб, В. Даниш, М. і Ю. Дрозди, А. Жучок, п-і В. Захаряєвич, А. Жучок, п-і В. Захаряєвич, М. Каркоць, П. Канюга, В. Климчук, п-і Евф. Кормило, В. Кормова, П. Кукіль, А. Кушнір, д-р А. Лисий, п-і О. Маланчук, п-і М. Малюта, В. Мерещак, С. Ольшанський, П. Правдюк, Р. Романишин, М. Свистун, п-і Г. Сегейда, В. Станиславів, М. і Ю. Степаненки, Т. Твазюк, Т. Теліга, У. Кредит. Спілка, Маямі, М. Фірчук, І. Шайда, п-і С. Шумська, В. і Л. Чусовські; по \$3: І. Дячук, М. Лучко; по \$2: М. Денисюк, п-і Л. Гелецінська. Разом ЗСАмерики — \$1,124.00 amer. дол.

Канада	\$1,029.50
--------------	------------

ЗСАмерики	1,124.00
-----------------	----------

Разом	\$2,153.50
-------------	------------

Вшан. Жертоводавцям — ще раз щиросердечна подяка!

У пам'ять курінного УПА Максима Скорупського

Сл. п. майор М. Скорупський.

2-го січня 1982 року, відпроваджували численні приятели й знайомі св. п. майора Максима Скорупського на вічний спочинок. Супроводжувала його велика жалобна громада з участю Блаженнішого Митрополита Мстислава й колишнього голови Світового Конгресу, тепер його заступника, голови ПУНУ Миколи Плавюка.

Хто був майор Максим Скорупський? Хто його добре знов, то міг би відповісти: була це велика людина. Був Спочатку багатогранною людиною, і про нього можна б написати грубу книжку. Мені було б неможливо описати весь його життєвий шлях, але згадаю кілька характерних рис з його трудолюбного життя, його національно-політичні погляди, цінні думки його бистрого розуму, що були й будуть все живими й реальними.

Св. п. майора М. Скорупського не треба хвалити, бо він і за життя цього не любив, а й у вічності йому цього непотрібно. За нього говорять його діла, якими він себе увіковічнив своїми спогадами „В наступах і відступах”.

Св. п. М. Скорупський — командир, політрук і державний муж. Без перебільшення, була це людина надзвичайна, бо він посідав все, що шляхетне, розумне й реальне.

Курінний Макс стояв на становищі, що всі українські революційні збройні сили повинні бути понад партіями й під спільним командуванням, бо в іншому випадку може дійти до анархії, і кожна партія матиме свою військову одиницю, які будуть одна одну поборювати, що могли б успішно використати наші вороги й знищити кожну вій-

ськову групу зосібна, а це приведе до трагедії цілої української визвольної боротьби.

Дуже часто в розмові зі мною, ще під час Другої світової війни, майор Скорупський підкresлював, що одна партія, будь-яка, української держави не здобуде. Українську державу може здобути тільки весь український народ. Він уважав, що повинна бути створена українська військова рада, до якої ввійшли б представники всіх українських самостійницьких партій і спільно плянувати і вирішувати визвольну боротьбу українського народу, а армія мусить бути надпартійна, без жадного партійного впливу будь-якої української партії.

Багато людей, навіть з його приятелів і політичних однодумців, знало Максима Скорупського, як людину добру, але не знало його духовності, бо треба було довго перебувати з Максимом, щоб його розпізнати й побачити у правдивому світлі та оцінити його заслуги для українського народу в Другій світовій війні.

Нехай тих кілька слів в пам'ять майора Максима Скорупського буде розрадою для його родини — дружини Броніслави та дітей — Наталки, Петра й внуків.

Микола Турецький

Сл. п. Константин Онуфрійчук

„Чуеш, брате мій, товаришу мій,
відлітають сірим шнурком
журавлі у вирій...

Сл. п. Костянтин Онуфрійчук.

Цією журавлиною піснею велика родина Онуфрійчуків, іхніх родичів та друзів відпровадила 4 червня 1979 р. на вічний спочинок дорогоого тата, дядька й брата Константина Онуфрійчука.

Живемо в часах нелюдського себелюбства та egoїзму, що треба брати в білій день ліхтар та шукати за людиною — справжньою людиною.

Ось такою справжньою людиною був бл. п. Константин Онуфрійчук. Народився він 5 березня 1909 року в м. Ковелі на Волині й дитячі та молодечі літа провів у рідному батьківському хуторі, в селі Перетоках Луцького повіту на Волині. Там теж закінчив початкову школу, а потім сільсько-господарську школу в Тростянці.

З діда-прадіда любив рідну землю й все життя був тим тихим та щирим трудівником-хліборобом, яких так багато виплекала наша рідна земля. Воєнна хуртовина змусила його залишити рідну землю і мандрувати до Ні-

меччини, де він одружився, і вже з дружиною прибув до Канади. Тут Бог обдарував їх донечкою Вірою.

Перебуваючи в Канаді, працював тяжко до часу, коли перейшов на належний йому старечий відпочинок, до смерті жив у брата Іллі, який опікувався ним. Помер на 70 році життя від серцевої атаки.

Похорон бл. п. Константина відбувся 5 червня 1979 р. дуже вроночисто. Служба Божа з панаходою відбулася в Українському Православному Соборі Св. Покрови, яку відправили Митр. Прот. Ю. Туржанський й настоятель Собору Прот. І. Стус, який виголосив глибоко зворушилий проповідь. По панаході розпочався великий похід на місцевий цвинтар, де були зложені тлінні останки.

На закінчення відбувся в залі Собору жалібний обід, який зготувило під проводом пані М. Михайлової жіноцтво Т-ва „Волинь”. Під час обіду промовляли Прот. І. Стус, Митроф. Прот. Ю. Туржанський та п. І. Похильчук, подяку всім в імені родини склав найстарший брат Федір.

Прощай, Дорогий Брате Константине! Поховали ми Тебе далеко від України, яку Ти так любив, де на широких ланах Твого батьківського хутора на Волині, колосилась золота пшениця, а серед неї червоніли маки й синіли волошки. Де з заложених Тобою садків неслися пахищі яблуневих квітів і пракрашували рідну хату улюблени та плекані Тобою чорнобривці... І хоч над Твоєю могилою не шумітимуть тепер старі волинські верби, але нехай Канадське сонце озолотить Твою могилу теплим, ласкавим промінням!

Вічна Тобі пам'ять і спокій Твоїй душі!

Присутній

Бл. пам. Каленик Щерблюк

Вінніпег, Ман.

Чуеш, брате мій, товаришу мій
Відлітавоъ сірим шнурком
Журавлі у вирій...

Сл. п. Каленик Щерблюк.

Цією сумною піснею велика родина Щерблуків-Шаварських, членство Товариства „Волинь” і друзі у Вінніпезі попрощали 24 червня 1981 р. на вічний спочинок дорогої мужа, батька, дідуся і довголітнього члена управи Т-ва „Волинь” у Вінніпезі.

Каленик Щерблук побачив світ 14 грудня 1900 р. в містечку Дружкополі на його улюблений Волині. Там провів дитячі й молодечі літа, там вчився в народній школі і співав в церкві тріо під дир. В. Іщука. К. Щерблук був вірний українській пісні до кінця свого життя, і цю любов передав теж своїм дітям та внукам. У батьків Покайного було 6 синів і 3 дочки. Всі вони жили дружно й завжди один одному помагали, а головно один одного любили.

У 1917 р. К. Щерблук, маючи лише 17 років, вступає в армію Української Народної Республіки та повертається додому по демобілізації її. За участь в боях Каленик був нагороджений Залізним Хрестом С. Петлюри.

Більшу частину Волині окупували поляки, і вони покликують Каленика до війська. Після двох років служби в польській армії Каленик повертається до рідного містечка; 1924 р. одружується зі Софією Яворською і неза-

барам його вибирають старостою міста. Всі знали, що К. Щерблюк любив громаду й умів жити та працювати з людьми. Він був 6 років головою містечка Дружкополя, часто ставав в обороні своїх земляків та як міг, боронив їх від насильства окупанта, хоч це й не було легко.

При допомозі добрих людей-земляків К. Щерблюк з родиною прибувають у 1948 р. до Канади і поселилися у Вінніпезі. Знайшовши працю у кравецькій майстерні, працював там до пенсії, але зарібкова праця його не вдоволяла, він включився у церковне і громадське життя української спільноти, зокрема нав'язав знайомство зі своїми земляками і вже у 1949 р. брав участь в організації Гуртка Волинян, з чого постало Товариство „Волинь“ і Інститут Дослідів Волині. Упродовж 12 років Каленик займав різні обов'язки в управі Т-ва, а зокрема останніх 10 років був скарбником Т-ва „Волинь“.

У середу, 24 червня 1981 р., в катедрі Пресв. Тройці відбулися похоронні відправи при численній участі приятелів та членства Т-ва „Волинь“. Службу Божу з Панахидою відправляли о. прот. Ф. Керніцький, о. проф. О. Кравченко, о. д-р С. Герус і прот. А. Тетеренко.

По похороні відбувся в залі катедри поминальний обід, який приготовило жіноцтво Т-ва „Волинь“ під проводом пані М. Михайлової. Під час обіду промовляли о. проф. О. Кравченко, від земляків прощав Покійного І. Онуфрійчук. На закінчення дочка Надя подякувала всесвітним отцям, голові Т-ва „Волинь“, пані М. Михайловой, жіноцтву, приятелям та всім учасникам похорону. Після молитви всі присутні відспівали щиро й боляче „Вічну пам'ять“ Покійному Каленикові.

I.O.

Інж. Микола Богдан Дзівак

Сл. п. інж. М. Б. Дзівак.

Українська православна громада в Нью Йорку поховала на цвинтарі Української Православної Церкви в Сент-Бавнд Бруку чільного громадянина і церковного діяча, колишнього уродженця Волині св. п. інж. Миколу Богдана Дзівака. Після довгої і тяжкої хвороби М. Дзівак помер у Брукліні, Н.Й., у присутності його дружини Тетяни, 29-го січня 1981 року.

Панаходи і похоронну службу відправляв о. А. Селепіна, голова Консисторії УПЦ і о. С. Непрель, колишній настоятель Св.-Троїцької Православної Церкви при Брум вулиці в Нью Йорку, а під час тризни прощали св. п. інж. М. Б. Дзівака його приятелі і громадські діячі.

Всі ці громадяни урочисто і зі зворушенням прощають св. п. Миколу, розповідаючи про його громадську працю і життєвий шлях. Під час тризни зібрано понад тисячу долярів на Дім Православної Культури і Дослідне Товариство „Волинь”.

Св. п. інж. М. Б. Дзівак народився 5-го липня 1916 року в родині середньозаможного громадянина в Рівному на Волині. 1935 року він закінчив українську рівенську гімназію і вписався на студії агрономії у Львівському університеті, який він закінчив незадовго перед Другою світовою війною.

Після виходу на еміграцію, спочатку до Німеччини, а потім до ЗСА, покійний Микола віddaє весь свій вільний час для організації православних громадян і колишніх громадян Волині. Прибувши до Нью Йорку він стає тут ініціатором і основоположником Товариства „Волинь”, щоб об'єднати новоприбулих волинян і нав'язати зв'язки з численною старою еміграцією з Волині, що поселилися в ЗСА і Канаді.

Це товариство засновано 24-го лютого 1951 року і розпочало свою діяльність виданням журналу „Волинь”. М. Дзівак став його адміністратором, а редактором — А. Трачук. У цьому журналі наслідувалося події з часів німецької окупації та вимінювалося думками з волинянами, які були розпорощені по світові. Т-во „Волинь” у Нью Йорку зв'язалося із подібним товариством волинянів у Канаді, щоб спільними силами створити дослідний інститут волинських справ і видавати журнал „Літопис Волині”. Цей журнал великого формату на 128 сторінок друку виходить ще й дотепер у Вінніпезі, Канада. Як в журналі „Волинь”, так і в „Літописі Волині” поміщувалися статті пера покійного інж. М. Дзівака.

Рівнобіжно до цієї організаційної і науково-видавничої праці Микола вже в 1950 році розпочинає робити заходи в напрямі об'єднання новоприбулих православних в одній Українській Автокефальний Православній Церкві, до якої він належав, ще перебуваючи на Волині під час німецької окупації. Це йому вдалося, бо вже в 1951 році він разом із іншими громадянами дістав право і чартер на заснування Св.-Троїцької Православної Церкви в Нью Йорку, при 21 вулиці, а кілька років пізніше ця церква набула свій власний будинок на 359 Брум вулиці. Згодом ця церква приєдналася до Української Православної Церкви в ЗСА, щоб творити одностійний фронт на церковному відтинку православної громади Америки.

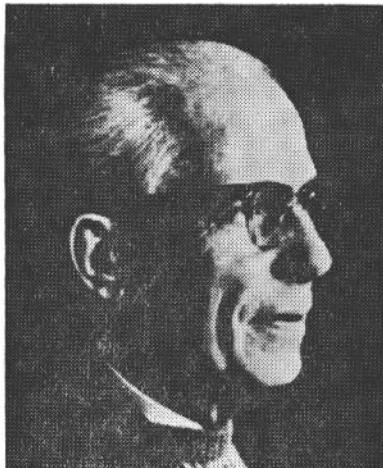
Щоб заохотити парафіян Св.-Троїцької церкви до громадської діяльності Микола засновує Братство св. Володимира в листопаді 1965 року, головою якого вибрано його.

Покійний інж. М. Б. Дзівак вклав також багато праці в організацію і заснування першої Української Православної Кредитівки в ЗСА, яку розпочав чотирнадцять років тому підписаний під цим дописом. Микола був постійним дорадником, усвідомлюючи та заохочуючи парафіян вступати в члени Кредитівки.

Українська православна громада зазнала великої втрати через смерть св. п. інж. М. Б. Дзівака. Він був здібною, працьовитою і вартісною людиною. Не зважаючи на всі непорозуміння, які бувають у кожній громаді, покійний Микола стояв понад ними. Він жив і працював з усіма членами громади у згоді і приязні, ніколи й нікого не ображавши прикрем словом. Це була чесна і характерна людина, яка заслуговує на глибоку пошану і вічну пам'ять серед українського громадянства.

Покійний інж. М. Дзівак залишив свою дружину Тетяну, рідну сестру Валю Кузьмич з чоловіком і дітьми й іншу свою родину.

Кость Церкевич

**Сп. пам.
Олександр
Глувко**

Олександр Глувко народився 1902 року на Крем'янецьчині, помер в лютому 1979 року в м. Крем'янці, похований на цвинтарі „на Туніках”.

Вже одружений Олександр Глувко, працюючи на хліб, увесь час доповнював свої знання на різних позаочних курсах УТГ в Подебрадах (Чехія). В роках 1932-1933 він поглиблював соціологію та українську літературу. Мав власну велику українську бібліотеку, не дуже помилюсь, коли скажу, що вона сягала до 5 тисяч книжок. Також поглиблював знання чужих мов: англійську, німецьку, французьку, знатакож польську і московську мови. Надзвичайно любив і знатакож українську мову. Дружила його Надія з дому Петрова походила з української обмосковленої родини, а що її дід був волосним сільським старшиною, вказує, що обмосковлення не було давньої дати. Завжди говорила тільки українською мовою, була вірним товаришем свого чоловіка, підтримувала його і охороняла в його небезпечній праці

з молоддю і селянами. Навіть на засланні, куди її заслали (Казахстан) з двома дітьми — пильно дбала за чистоту української мови дітей і скріплення любові до України.

21 жовтня 1939 року хворого О. Г. заарештували москалі, користуючись польськими поліційними записами, і приписуючи йому статтю „Соціально опасний злочинець” і дали йому 7 років примусових робіт. Пізніше перевели його на працю бухгалтера при заводі в таборі. Життя було тяжке й голодне. Він був так виснажений, що коли потребував піднятися на сходи то поставив ногу на сходинку, обома руками брав другу ногу за коліно і ставив її поруч з першою... А була ж це молода і здорована людина. 1946-го року він повернувся до Крем'янця і працював в Райпотребсоюзі бухгалтером.

Спи, дорогий Друже, нехай українські державні прапори замають над Києвом і так здійсняться Твої Великі мрії.

Іван Погайдак

В суботу 23 грудня 1979 року в лікарні у Вінніпезі відішов у вічність загально в нашій громаді люблений Іван Погайдак, колишній вояк Дивізії „Галичина”, член багатьох організацій, ширий друг, дорогий муж і люблячий батько.

Покійний народився 14 жовтня 1920 року в селі Липове на Станіславівщині, де й провів дитячі літа, до речі важкі, бо коли було йому 4 роки, померла його мати, а на 8 році життя помер ще й батько. Сиротою заопікувалися брати матері, й віддали його до Сирітської Захоронки Сестер Служебниць під опікою еп. Хомишина у Станіславові, де св. п. Іван прожив 8 років. А згодом ще два роки був у Отців Редемптористів. Суворої дисципліні в монастирі Покійний не міг перенести і з великим трудом удалось йому вернутися до рідного села. Опісля дядько віддав його до кравелької школи, яку він закінчив за два роки.

Під час совєтської окупації, закінчивши відповідний курс, Покійний працював залізничним кондуктором. За німецької окупації Іван Погайдак вступає в дивізію „Галичина”, з якою проходить увесь хресний шлях боротьби з вічним ворогом України. Після капітуляції Німеччини, дивізія „Галичина” була в Італії і коли її демобілізували, св. п. Іван, як і більшість її вояків, переїжджають на працю до Англії. Там він пізнає українку Ганю Вищівецьку й одружується з нею в 1948 році.

Після довгих старань та допомоги Михайла і Одарки Новосад св. п. Іван з дружиною і донечкою Марією прибувають до Вінніпегу і тут їх гостинно приймають старі

приятелі п-во О. і Т. Зазулі, і вони довший час замешкують у них.

Як тільки Покійному вдалося влаштуватись на працю, він включається в наше організоване громадське та церковне життя у Вінніпезі. Чотири роки виконує він обов'язки скарбника Шкільнего Комітету при Церкві Св. Миколая, вступає в члени „Пласти”, Читальні „Просвіти”, а найдовше працює в Товаристві „Волинь”, де 20 років він був організаційним референтом. Своєю чесною працею здобуває довір'я й пошану. За довге життя не зібрав матеріальних засобів, але здобув своїм чесним життям, товарицьким відношенням, гостинністю і жертвеністю багато друзів. Мав гарну бібліотеку, передплачував більшість українських часописів, тішився успіхами своїх дітей, зокрема сином Василем, який кінчав університет, готовуючись стати магістром біології та плянував здобути докторат з цієї ділянки. Здавалося б, що після стільки пережитих страхіть війни, важкої праці, поневірянь і турбот, можна було б радіти здобутками своєї чесної праці, успіхами дітей та великим гуртом друзів, яких Покійний мав багато, але приходить несподівана слабість і шире добре серце перестає битись. Не судилось Покійному заснути вічним сном у рідному Станіславові на Батьківщині, яку безмежно любив і боронив, а довелось спочити на Канадській Землі.

Заупокійну Панахиду відслужив о. М. Заліщук в Катедрі Пресв. Троїці з великою участю друзів Покійного, а наступного дня вранці Похоронну відправу відслужив також о. М. Заліщук. Храм Божий був заповнений рідними і прияте-

лями. Проповідю і прощальним словом Отця та відспіванням всіма присутніми вічної пам'яті, закінчено похоронну відправу. На цвинтарі, після заупокійної молитви, всі присутні відспівали стрілецьку пісню — „Чуєш, брате мій”.

Після покорону, учасники були запрошені на поминальний обід в аудиторії Катедри Св. Тройці, приготований жіноцтвом Т-ва „Волинь”. На поминальній тризні прощальне слово сказали: о. М. Заліщук, І. Павлюк, Осип Зазуля і голова Товариства „Волинь”. А стар-

ша дочка Марія сердечно подякувала всім, що опікувались Покійним та займалися похороном, а також подякувано голові жіночого Товариства М. Михайлівій та паням, що допомогли в поминальній тризні, за квіти, вінки, відвідини в лікарні хворого батька, за співчуття, матеріальну допомогу та всім учасникам похорону і всім хто, чим-будь допоміг у великому горю, близьким Покійного дочці Марія дякувала окремо.

Вічна пам'ять Покійному Іванові!
І. Онуфрійчук

Прот. О. Теодорович

В неділю 6-го травня 1979 р. о год. 7.30 вечора на 52-му році життя несподівано на удар серця упокоївся в столичному місті Австралії — Канберрі бл. пам. протоєрей Олександер Теодорович, Голова Консисторії УАПЦеркви в Австралії й Новій Зеландії, настоятель Св. Миколаївської парафії в Канберрі й капелян української молодечої організації Пласт в Австралії.

Спочилий прот. О. Теодорович народився в родині священика о. Ананія і його дружини Євгенії в с. Тупали, Ковельського повіту на Волині, 12-го вересня 1927 року. Вчився в Любліні, Олександрії й Рівному, а матуру здобув у гімназії в Регенсбурзі. Студіював архітектуру в вишій школі в Штутгарті.

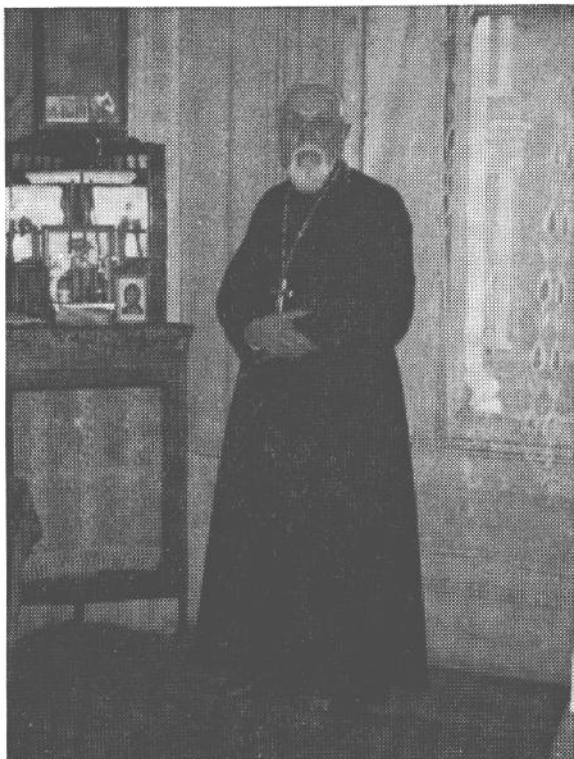
В 1948 році прибув до Австралії й оселився в м. Канберрі. В 1950 р. одружився з Надією Безклубою. Працював у державнім департаменті плянування й розбудови столичного міста Канбери аж до самої смерті. Переїзнюючи в Австралії, брав постійно активну участь

в українському церковному й громадсько-суспільному житті. По смерті свого батька о. протопресвітера Ананія Теодоровича, присвятився служінню в Церкві. 16 квітня 1972 р. Блаженніший Митрополит Мстислав висвятив його на священика і призначив настоятелем Св.-Миколаївської парафії УАПЦеркви в Канберрі. Со бор УАПЦеркви в Австралії, що відбувся 29-30 березня 1975 р. в Сідней, обрав прот. О. Теодоровича Головою Консисторії УАПЦеркви на Австралію й Нову Зеландію і на цьому становищі застала його смерть. Спочилий ревно служив Церкві Христовій й свому народові та виявив себе, як добрий душпастир, люблений своєю поствою, ю здібний адміністратор. Йому вдалося перевести в життя важливу постанову про створення Фонду Духовенства, який в майбутньому його відповідно забезпечить. Ще треба згадати, що з нагоди 25-річчя коронації Єлизавети II був у 1977 р. нагороджений нею срібною медалею і спеціальною Грамотою.

Похоронні відправи Спочилого відбулися 9-го і 10-го травня. 9-го травня відправлено над перевезеною до церкви домовою пана-

хиду, а наступного дня, 10-го травня, вранці була відслужена Заупокійна Літургія і після неї чин похорону священика.

Прот. Андрій Дубиновський

Сл. п. о. прот. А. Дубиновський.

Бл. п. прот. Андрій Дубиновський, священик Української Православної Церкви, учасник Визвольних Змагань, а між світовими війнами — палкій промотор української театральної культури на Волині — це наш заокеанський добродій. На склоні свого віку, живучи в фізичних немочах, він старався зберігати контакт з центрами української науки й культури у вільному світі і обдаровував їх із своїх обмежених засобів. Він був постійним добродієм Інституту Дослідів Волині та Колегії Св. Андрея в Вінніпезі.

Прот. Андрій Дубиновський упокоївся в Бозі 28 вересня 1981 року. Вічна Йому пам'ять!

Петро Стрижовець

1 вересня 1979 р., після довгої і тяжкої недуги, відійшов у вічність відданий і довголітній диригент церковного хору, дяківчитель парафії Св. Миколая, Петро Фавстович Стрижовець.

Петро Фавстович Стрижовець народився 15 серпня 1902 р. у Володимирі Волинському, де закінчив 5-річну початкову школу. Перша світова війна перервала дальшу науку, тому Петро мусів продовжувати її самоосвітою. У 1915 р. ціла родина була евакуйована в село Новоспасівку на Херсонщині. Малолітній Петро мусів заробляти на прожиток працею в багатих хліборобів. В 1921 р. повернувся на Волинь, що була під пануванням Польщі. Під польською владою здобути освіту українській молоді було неможливо, тому Петро, вихований у побожній родині, вирішив здобувати дальшу освіту при церкві. Тоді у Володимирській парафії дяком, диригентом хору й учителем був кол. полковник Армії УНР, Семен І. Лещук. Він навчав здібнішу молодь по нотах співу, диригування й дякування і Петро був одним з найздібніших його вихованців. Молодий Петро брав живу участь у культурному та громадському житті, був членом світського хору, зорганізував самодіяльний театральний гурток, що давав вистави на Володимирщині. За це большевики у 1939 р. його виселили, як „неблагонадійного“ з прикордонного Володимира до Луцька. З приходом німців у 1941 р. він вернувся до Володимира та включився у відбудову українського церковного та громадського життя.

У 1944 р. виїхав на Захід, залишаючи родину, з думкою, що не забаром повернеться, але вже ніколи не вернувся на батьківщину. В Німеччині він був дяком, диригентом хору та учителем. Якийсь час перебував у таборі Регенсбурзі, де диригував церковним і театральним хором. До Америки прибув у 1955 р. Спершу працював у Філадельфії, Ірвінгтоні, вкінці переїхав у Трой, де 20 років працював дяком, диригентом церковного хору та учителем при парафії УПЦ Св. Миколая. Він брав участь у громадському житті, помагав влаштовувати культурні імпрези, як почесний член управи Гуртка Любителів Мистецтва при парафії Св. Миколая.

За все своє емігрантське життя не забував за родину, помагав їй морально та фінансово. Його родина була вивезена на Сибір, пізніше вернулася на батьківщину. Залишив у смутку свою дружину Ганну, з роду Томашевських, дочок Людмилу й Віру, сина Анатолія, 8 внуків і 5 правнуків, дві сестри: Надію Ничипор в Україні та Таїсію Бевш у Торонті.

Петро був незвичайно скромний, товариський, лагідної вдачі, тому не мав неприхильних до себе людей, бо всі його поважали й любили. Мріяв про поворот на вільну Україну, живо цікавився життям українського народу в цілому світі, читав українську пресу, купував українські книжки, зібрав гарну бібліотеку, що й подарував громаді Св. Миколая.

Нехай пухом буде йому чужа земля!

Вічна і славна пам'ять вірному синові Волині, Петрові Фавстовичу Стрижовцю.

Себастіян Гомонюк

(У 20-річчя упокоєння)

Сл. п. Себастіян Гомонюк.

Дня 20-го червня 1962-го року помер у місті Вінніпезі Себастіян Гомонюк. Покійний народився в селі Якимівцях, Дедеркальського району, на Тернопільщині, колишня Крем'янецьщина. До Канади приїхав року 1929-го, де жив і працював на різних роботах, а також служив у Канадійській Армії, в летунстві.

Працюючи в шевській майстерні при військовому шпиталі в Вінніпезі, занедужав і був забраний до лікарні „Вікторія”, де й упокоївся. Похорон його відбувся 22-го червня 1962-го року з Катедри Пресвятої Тройці, якої Покійний був ревним членом, під проводом Українського Легіону ч. 141 у Вінніпезі. Похоронне Богослуження провели отці: Михайло Юрківський, Федір Глуханюк і о. диякон Микола Малужинський, а також дядя Іван Басараб.

Тіло спочилого нашого друга спочило на цвинтарі Всіх Святих, а по тому в домі Покійного відбулася поминальна трапеза, яку приготували його приятелі та країни.

Покійний залишив на Волині свою дружину Стефанію, одного свого брата, а також дві сестри. В Канаді залишив багато своїх друзів, з якими співпрацював у багатьох народніх організаціях, бувши членом Українського Легіону, членом У.С.Г., а також членом Товариства „Волинь”.

Прийшла пора і на його могилі був поставлений пам'ятник, якого посвятив о. Михайло Юрківський. Після посвячення відбувся обід в домі панства Дучинських і була проведена грошева збірка на Колегію Св. Андрея у Вінніпезі, яку перевели друзі Покійного — Орест Филипчук і Антін Молитвиник.

Д-р Антоніна Гуменюк

Д-р Антоніна Гуменюк народилася 10-го червня 1896 року в селі Мала Мощаниця, Дубенського повіту, на Волині.

Батько її, а також дід були священиками православної церкви, а мати її також походила із старого священичого роду. Антоніна була одинадцятою дитиною в родині, разом зо своїми братами і сестрами отримала духовну освіту, зокрема любила музику і спів, ставши потім відомим диригентом церковних хорів. Маючи тільки 18 років життя, була вчителькою в селі Жаборики, Дубенського повіту, де Ї провадила співом хору місцевої православної церкви. На початку Першої світової війни була призначена вчителькою співу в Епархіальній Школі в Крем'янці, а в роках 1921-23 вчителювала в с. Арестов, на Рівненщині.

У грудні 1923-го року була студенткою Українського Педагогічного Інституту, а по закінченні Інституту, разом зо своїм чоловіком, д-ром Л. Гуменюком, переїхали на працю до Закарпатської України. Д-р Л. Гуменюк почав тоді працювати лікарем у Мукачеві, а Антоніна Гуменюк керувала хором у „Просвіті”, працюючи також в інших українських організаціях. Коли Закарпатська Україна була окупована мадярами, родина Гуменюків переїхала до Австрії, поселившись в місті Шердінг.

По Другій світовій війні родина

Гуменюків переїхала до ЗСА, до міста Міннеаполіс, де д-р Антоніна Гуменюк включилася до церковно-громадської праці, бувши диригентом церковного хору в м. Ст. Паул. Хор цей мав спочатку шість співаків, а потім виріс до сорока осіб. Усі хористи були свідомі того, що вони належать до гарної зорганізованої родини, а тому з ентузіазмом і запалом виконували свої обов'язки.

Д-р Антоніна Гуменюк виконувала працю диригента в церкві безкоштовно, а її муж оплачував своїми грішми всі видатки, пов'язані з тією працею. Він виписував усі книги для церковного співу, виписував усі каталоги й за короткий час зібраав велику й цінну бібліотеку, переважно книги з церковного співу.

Д-р Антоніна Гуменюк упокоїлася 10-го вересня 1975 року. Свою цінну книгозбірню вона подарувала для Колегії Св. Андрея в Вінниці з вірою, що їхню працю, яку вона виконувала для добра своєї церкви, не буде марною і з їхніх книг, з їхніх духовних пісень, які вони доручили Колегії Св. Андрея, хтось колись буде користати на Божу славу і на користь людям. З тією вірою Ї надію родина Гуменюків дбала про свою книгозбірню, з тією вірою вони їх і доручили в надійне місце, де вони і зберігаються.

С. Т.

Микита Котульський

Інститут Дослідів Волині й Товариство „Волинь” у Вінниці має в світі чимало своїх друзів і приятелів, які морально і матеріально підтримують нашу працю. А одним з таких наших друзів був Микита Котульський, який прислав нам дані зо свого життя для поміщення їх на сторінках „Літопису Волині”.

Микита Іванович Котульський народився 28-го травня 1906-го року в селі Лозі біля міста Вишнівця на Крем'янецьчині. Батьки його належали до бідних мешканців свого села, а тому Микиті довелося з самих юнацьких років зазнати чимало тяжкого горя. Спочатку він був пастухом гусей по берегах Горині, а коли мав 12 років життя, найнявся пастухом худоби для дев'яти дворів.

Прийшла Перша світова війна. Школи закрилися і Микита не мав змоги вчитися. Потім на ту частину Волині прийшла польська окупація, відкрілися початкові школи і першою вчителькою для молодого Микити була Максимчук Надія. Шкільні підручники були українські, але незабаром прийшли підручники польські.

В недалекому містечку Вишнівці була 7-класова школа, до якої згодом Микита почав ходити і яку потім успішно закінчив. У Вишнівці була також 4-річна технічна школа, в якій він учився більше року. В тій школі був спеціальний курс молочарства, якого Микита також закінчив. Відтак він трохи вчився, а трохи працював, заробляючи на прожиток.

Але ось нараз його покликали до військової служби, яку він від-

бував у місті Krakovі. У війську він також мав можливість закінчити курс підофіцерської школи.

Повернувшись з війська до рідного села, Микита Котульський шукав праці, але знайти не міг. Тоді його дядько, Іван Давидович, бувши священиком, знайшов для нього працю в Варшаві при Холмсько-Варшавській Консисторії. Працюючи в Варшаві, він їздив вечорами на бухгалтерські курси, які він згодом успішно закінчив. По тому він знайшов для себе відповідну працю в Варшаві в одній фірмі, де він і працював до Другої світової війни.

Року 1938-го Микита Котульський одружився з Марією з дому Вавриш, яка походила з повіту Володимир Волинський. У часі війни працював помічником головного бухгалтера в Холмській Консисторії, яку очолював тоді ще єпископ Іларіон.

Коли фронт наблизився до Холмищини, М. Котульський вийшав до Варшави, звідкіля він був забраний на примусові роботи до Німеччині. По війні перебував у таборах в Німеччині на англійській зоні, звідкіля, за старанням своїх односельчан, панства Тивонюк, вийшав до Канади, де включився до всякої культурної праці, зокрема серед своїх земляків волинян.

Коли складаються ті рядки до друку, Микити Котульського немає між нами, він несподівано відійшов до вічності, а тому нехай пам'ять про ще одного нашого друга буде живою в нас.

Приятель

Анатоль Лобачевський

Дня 1-го липня, 1977 року, відійшов у вічність зразковий християнин, творчий член Української Православної Церкви та глибокоідейний син України, для якої трудився від наймолодших своїх літ до останніх років свого повновартичного життя. А шлях його життя — це безперервний інтелектуальний і духовий ріст української людини, яка, вибравши свою мету в роках свого національного усвідомлення, витривало і консеквентно прагнула до повного свого вияву та корисності для свого народу на шляху його прямування до волі.

Народився він 18 лютого, 1897 року в с. Кримно, Ковельського повіту на Волині. Середню освіту закінчив в російській гімназії в Луцьку, де під впливом українського професора літератури, а пізнішого посла Михайла Черкаського, здобуває перші фундаменти національної свідомості, вивчає наполегливо українську історію та літературу. Тут вступає в члени Української Бібліотеки, якої завданням було не тільки поширювання національної свідомості серед місцевої середньошкільної молоді, але також серед ширших кіл старшого громадянства.

Після закінчення гімназії та „Ніколаєвського Военного Учіліща” був приділений до 100-го Пішого Запасного Полку, де з вродженою йому завзятістю вивчає військове ремесло, яке „може йому пригодитися у майбутньому”. Революція 1917 року застає його вже в Першому Українському Козацькому Полку на становищі старшини зв'язку. В березні 1918 р., під проводом полк. Жуковського, бе-

ре участь в наступі на Київ. Від перших днів відновлення Української Народної Республіки стає осавулом в Українській Інженерній Школі Старшин у Києві, де виконував обов'язки викладача української мови та перекладача російських військових підручників. В часі евакуації уряду УНР до Кам'янця Подільського, своєю сотнею прикриває його відступ на Старокостянтинів. Тяжко переживав упадок своєї державності. Переживав великі труднощі у знайденії праці. Вернувшись при поляках до рідної місцевості, був без праці. Відодатку, стратив вневідозі працю також і його батько, що був писарем протягом 28 років. Не задержався також довго на знайденій учительській праці. Ситуація стала незвичайно тяжкою після скорої смерті батьків, коли мусів опікуватися 4-ма молодшими братами і сестрами. Прийшов до переконання, що свідомий і вірний своїй Церкві українець може здобути стала працю тільки серед своїх, українських організацій. Поставивши собі за ціль працю в напрямку економічного піднесення нашого народу, постановив шукати собі пристановища серед української кооперації, яка стала в цей час рятунком для переслідуваних і гнаних окупантами.

З думкою віднови подібних клітин нашого культурного й економічного життя в новому місці українського поселення за океаном, прибув до цієї великої країни Вашингтона. В Чікаго зустрівся негайно з іншими визначними нашими кооператорами й приступив з ними до організації другої черги в США Української Кредитової

Кооперативи „Самопоміч” в Чікаго.

Побіч цієї праці, стає одним з найвизначніших членів Братства Св. Володимира та співорганізатором нової Української Православної Парафії Св. Софії в Чікаго, для якої виконав власними руками прекрасний Іконостас.

В 1961 році тяжка хвороба цукриці відірвала Його від улюбленої праці. Від того часу увесь свій вільний час посвячує студіям питань філософії, психології і логіки, вважаючи, що саме вивчення тих ділянок науки українськими провідними людьми може поглибити загальну українську думку та зробити її більш творчою. Зібрав незвичайно вартісну бібліо-

теку з тих ділянок науки, що її передала нашій Свято-Софійській Православній Семінарії Його донечка Оксана.

Багатогранне творче життя бл. п. Анатоля Лобачевського увірвалось, залишаючи по собі тривалий, непроминаючий слід, з якого буде черпати духову наснагу наше молоде покоління народних працівників. Похований він на Цвинтарі Церкви - Пам'ятника в Баванд Бруку, серед багатьох інших незабутніх працівників нашої культури, економіки й науки. Нехай ця скромна згадка про його буде квіткою на його могилу, а земля американська буде йому легкою!

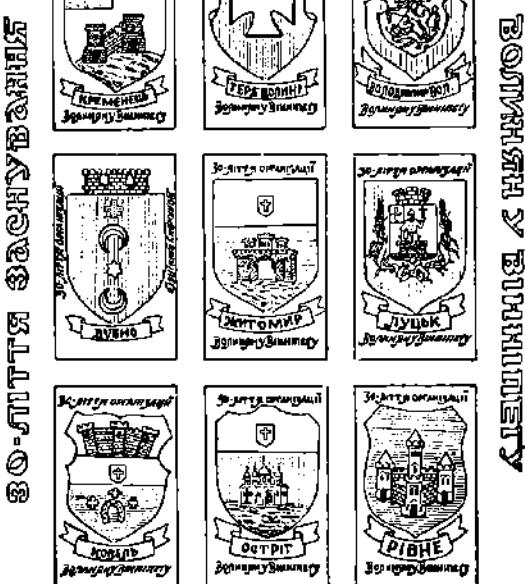
о. Василь Іващук

РІЗНЕ

Волиняни відзначають свій ювілей марками

Є в нас звичай відзначувати роковини організацій відповідними святковими бенкетами чи концертами, але наші волиняни з Інституту Дослідів Волині та Т-ва „Волинь” у Вінніпезі додають до них ще й свої трівкіші пам'ятки таких роковин, звичайно у формі пропам'ятник марок. Таким чином за роки, під головуванням інж. Іллі Онуфрійчука, ІДВ і Т-во „Волинь” додали українській філіялії цілий ряд вартісних серій своїх ювілейних марок і в цьому році з нагоди 30-ліття своїх установ доповни-

1949 СРГАНІЗАЦІЇ 1979

ІСТОРИЧНІ ГЕРБИ ВІДЗНАЧЕНІХ МІСТ ВОЛИНІ

Ювілейні марки волинян у Вінніпезі.

ли їх новим виданням: Бльочком з 9-ти марок, на яких, поруч гербів княжої Волинської Волості в центрі бльочку, є ще герби вісімох головних міст Волині, — герби, про яких здебільша навіть самі мешканці цих волинських міст не знали і не бачили. Бльочок має зручну форму як на нашій ілюстрації, пропам'ятні дати 30-ліття 1949-1979 та відповідні, по-мистецьки зроблені, як і самі марки, відповідні написи. Варт придбати таку пам'ятку і збирачеві-філятелістові і кожному волинякові, що має у глибині серця сантимент до своєї близчої батьківщини — Волині.

(ак)

Марки в 400-ліття Острозької Біблії

Марки на відзначення 400-річчя Острозької Біблії.

Інститут Дослідів Волині й Товариство „Волинь” у Вінніпезі, які постійно проявляють жваву видавничу діяльність та які вже багато разів відзначували якісь ювілій своєї вужчої батьківщини виданням пропам'ятних марок, зберегли ту свою світлу традицію і в 400-ліття Острозької Біблії. Відомо, що ця Біблія є межовим каменем нашої культури і її світливий ювілей відзначають українці під совєтською кормилою на Батьківщині, а також українці в вільному світі. Відзначають той ювілей також інші слов'янські народи, для яких ця Книга Книг була дорого-вказом для їхніх подібних видань.

Марки, що ними організації волинян відзначили окрім цей ювілей, є доказом, що Волинь була постійно колискою великих культурних починів нашої історії. Тому марки ті видані дбайливо і вони напевно будуть прикрасою альбому кожного українця-колекціонера. Вони та-кож можуть бути прекрасним дарунком і для тих чужин-ців-філятелістів, які збирають марки про книжкові поя-

ви (Такий специфічний рід збирання звуть „тапик” — збирання марок за якоюсь означеню тематикою без огляду на країну і час) і тим самим зроблять велику прислугу нашій справі. На цей раз ми видали ті марки в Англії, видали в двох кольорах, аркушами по десять марок. П'ять з них мають портрет князя Костянтина Острозького і п'ять — зменшенну першу сторінку Острозької Біблії, яку можна прочитати і без окулярів. На кожній марці з правого боку є напис: „400-ліття Острозької Біблії”, а під написом роки: 1581-1981. Цілий аркуш угорі також має великий напис про цей ювілей, а в підзаголовку — назви організацій-видавців. Номінал марки „10”, під кожною дрібненьким шрифтом стоїть: Інститут Дослідів Волині, Вінніпег, Канада. Цілий аркуш робить чудове й культурне враження, це кращі з усіх виданих останньо українських марок.

Марки виконав і аркушник оформив відомий наш митець Ростислав Глувко, що живе в Великій Британії. Його працями прикрашені останні наші книжкові видання. Аркушки продаються по \$1.00 і за ними пишіть на таку адресу: Society of Volyn, Postal Station B., Box 3651, Winnipeg, Man., Canada — R2W 3R0.

Разом з марками отримаєте каталог усіх видань тієї активної організації.

З ЖИТТЯ І ПРАЦІ ІНСТИТУТУ ДОСЛІДІВ ВОЛИНИ І ТОВАРИСТВА „ВОЛИНЬ” У ВІННІПЕЗІ

Інститут Дослідів Волині і Товариство „Волинь”, що вже багато років спільно працюють за роки 1979-1981 осягнули особливі успіхи, як ось, наприклад:

КОЛЯДА

Члени Т-ва і ІДВ кожного року відвідують своїх земляків і прихильників з колядою, дохід з якої іде на видання праць про Волинь. Участь в коляді брали: І. Онуфрійчук, А. Бондарчук, І. Попхильчук, П. Шаварський, П. Войтюк, Н. Лугова і інші.

КОЛОДКА

Щороку Управа Товариства „Волинь” улаштовує „волинську колодку” (запусти), яка проходить з великом моральним і матеріальним успіхом. Увесь дохід з колодки призначається на видання книжок.

ПАНАХИДА

Кожного року восени Товариство „Волинь” замовляє Панахиду, щоб помолитись Богу за спокій душ тих, які у різні часи і при різних обставинах загинули на Волині в боротьбі за Волю України, а також за всіх членів Т-ва і ІДВ та прихильників, що відійшли у вічність в останній час. В минулому році Панахіда відбулась в Соборі Св. Покрови, яку відслужив о. д-р І. Стус при великій участі членів Т-ва і ІДВ та прихильників.

Волинянини молилися за спокій душ багатьох земляків, а зокрема:

Архиєпископа Іова Сакальського, прот. Тита Яковкевича, проф. Івана Власовського, проф.

О. Грановського, Олекси Стефановича, Оксани Лятуринської, д-ра Тиміща Олексіюка, Сергія Полікішу, Василя Васківського, Марка Майдороду, Захарія Кусина, Якова Горбатюка, Пилипа Горбатюка, Якова Трембача, Антона Кравчука, Бориса Карпінського, Івана Довголя, Василя Павлюка, о. Юрія Шкляріва, Захарія Гузія, Ольги Кишики, Дениса Мартинюка, Василя Підстригача, Ольги Павлів, Івана Погайдака, Віри Онуфрійчук, Константина Онуфрійчука, Марка Михайлова, Григорія Тополевського, Віри і Харитона Радчуків, Степана і Анатолія Матусевичів, Афанасія Проночку, Івана Даценка, Володимира Савчука, Анни Крищук, Ольги Боровської, Анни Онуфрійчук, Аристратія і Марії Філіпчуків, Петра Олійницького, Івана Зачернюка, проф. Володимира Міаковського, проф. Юрія Пундика, проф Олександра Котовича, Олекси Матуха, проф. Юрія Перхоровича, Якова Сташука, Володимира Онуфрійчука, Віталія Павлюка, Олександра Онуфрійчука, о. Ростислава Панченка, Ліди Онуфрійчук, Олега Штуля, Владики Олександра Новицького, ген. Павла Шандрука, Варвари Панасюк, Якима Шевчука, Ліди Смовської, Петра Калішку, о. Федора Кульчинського, Ізидори Косач-Борисової, Микити Котульського, Степана Сорочинського, Олександра Глувка, д-ра Степана Кротюка, Григорія Ткаченка, от. Тараса Бульбі-Боровця, Каленика Щерблюка, Марії Кущнір, прот. Олександра Бонітенка, Федора Одрача, Петра Волиняка, май. Василя Мулевича, Богдана Дзівака, Максима Скорупського, Василя Приступу і інших.

ВІДВІДИНИ ХВОРИХ

Члени Управи Т-ва і ІДВ все відвідували в лікарнях, чи вдома, хворих земляків і прихильників, приносячи їм квіти, співчуття і побажання скорого видужання. В разі потреби, Управа Т-ва організувала матеріальну допомогу.

ІНСТИТУТ ДОСЛІДІВ ВОЛИНИ І ТОВАРИСТВО „ВОЛИНЬ”

ВІДВІДАЛИ:

Мгр. Т. Горохович з Торонто
Проф. І. Боднарчук з Торонто
Єпископ Анатолій з Німеччини
Пані Надія Бжеська з США
о. Петро Сацевич
прот. А. Селишина
Мгр. В. Дідович

СПИСОК ЖЕРТВОДАВЦІВ ЗА РР. 1980-81-82

Шевченківська Фундація	\$7,500.00	УНО — Ст. Боніфас	100.00
Д-р Кротюк С.	3,000.00	Степанюк Д.	60.00
Приступа В.		Проф. Юриняк А.	60.00
(Посмертний запис)	1,733.00	Кредит. Північ. Вінніпегу	50.00
Товариство „Волинь”		о. д-р Савчук С.	50.00
Торонто	1,000.00	Шевчук І.	50.00
Пилипюк П.	920.00	Шлапак І. К.	35.00
Кобзей О.	600.00	Куклевський Федір	32.00
Кушнірук І.	500.00	Стецюк Г.	30.00
Маленки О. М.	450.00	о. д-р Герус С.	25.00
Матвійчук П.	350.00	о. прот. Кравченко О.	20.00
Прот. А. Дубиновський	190.00	Макарик Л.	20.00
Д-р Тарнавецька І.	185.00	о. прот. Непрель С.	20.00
Владика Борис	150.00	Проньчук М.	20.00
Кредит. Кооп. „Карпатія”	100.00	о. д-р Стус І.	15.00
Кравчук Ю.	100.00	Булига А.	12.50
М. Михайлова	100.00	Наливайко С.	10.00

КНИЖКИ ВИДАВНИЦТВА „ВІРА І КУЛЬТУРА”

(Блаженнішого Митрополита Іларіона)

1. Біблійні студії, вид. 1963 р., стор. 287. (Biblical Studies)	\$ 5.00
2. Бог і світ (Читанка), вид. 1963 р., стор. 70. (God and the World)	1.00
3. Господь моя втіха і поміч, вид. 1957 р., стор. 48. (The Lord is My Comfort and My Help)	1.00
4. Жертва Вечірня (Поема), вид. 1949 р., стор. 48. (The Evening Sacrifice)	1.00
5. Іконоборство (монографія), вид. 1954 р., стор. 239. (Iconoclasm)	5.00
6. Канонізація Святих в Укр. Прав. Церкві, вид. 1965 р., ст 221 (Canonization of the Saints in the Ukrainian Orth. Church)	5.00
7. Кирило і Методій Ап. слов'ян., 1963 р., стор. 14. (Cyril and Methodios — the Apostles of the Slavs)	1.00
8. Книга нашого буття на чужині, вид. 1956 р., стор. 167. (The Book of our Survival in Diaspora)	3.00
9. Князь Володимир прийняв Православ'я..., 1952 р., ст. 32. (Prince Volodymyr Accepted Orthodoxy)	1.00
10. Князь Константин Острозький, вид. 1958 р. стор. 216. (Prince Constantine of Ostroh)	5.00
11. Легенди світу (поема), вид. 1946 р., стор. 100. (Legends of the World)	1.00
12.瑪麗亞 埃及人 (поема), вид. 1946 р., стор. 78. (Mary of Egypt)	2.00
13. Любімо свою Укр. Прав. Церкву, вид. 1966 р., стор. 44. (Let Us Love Our Ukrainian Orthodox Church)	1.00
14. На Голгофі (поема), вид. 1947 р., стор. 89. (On Golgotha)	1.00
15. Митрополит Іларіон — служитель Богові і народові (інж. Нестеренко), видання року 1958, стор. 150. (Metropolitan Ilarion — A Servant of God & the People)	5.00
16. Наша літературна мова (як писати і говорити по-літературному), видання 1958 р., стор. 424. (Our Literary Language)	7.00
17. Народження Людини (філософська містерія), 1948 р., ст. 122 (The Birth of the Human Being)	2.00
18. Обоження Людини (ціль людського життя), 1954, ст. 96. (Deification of the Human Being)	2.00
19. Поділ Єдиної Христової Церкви, вид. 1953 р., стор. 384. (Division of the One Christian Church)	10.00
20. Православна Віра, видання 1957 р., стор. 200. (The Orthodox Faith)	4.00
21. Преподобний Іов Почаївський, вид. 1957, стор. 64. (Saint Iov of Pochayiv)	2.00

22.	Прометей (смерть грецьких богів), вид. 1948 р., ст. 64. (Prometheus)	1.00
23.	Розп'ятий Мазепа (історична драма), вид. 1961 р., ст. 88. (The Crucified Mazepa)	2.00
24.	Служити народові — то служити Богові, вид. 1955 р., ст. 119 (Service to the People is Service to God)	2.00
25.	Св. Димитрій Туптало (Його життя і праця), 1960, ст. 224 (St. Dymytryi Tuptalo)	5.00
26.	Тайнство Хрещення, видання 1956 р., стор. 128. (The Mystery of Baptism)	3.00
27.	Туми (поема), видання 1947 р., стор. 14. ("Tumu")	1.00
28.	Твори, том І-ий. Філософська містерія, 1957, ст. 336. (Works, vol. I, The Philosophic Mysteries)	3.00
29.	Твори, том ІІ-ий. Вікові наші рани, вид. 1960 р., стор. 262. (Works, vol. II, Our Age-long Wounds)	3.00
30.	Твори, том ІІІ-ий. Бій за Державність, вид. 1962, стор. 224. (Works, vol. III, Our Struggle for Statehood)	3.00
31.	Твори, том ІV-ий. Бій за Державність, вид. 1966, ст. 144. (Works, vol. IV, Our Struggle for Statehood)	2.00
32.	Укр. літературний наголос, вид. 1952 р., стор. 304. (Ukrainian Literary Accent)	10.00
33.	Українська Патрологія, вид. 1965 р., стор. 164. (Ukrainian Patrology)	3.00
34.	Українська Церква за час Руїни, вид. 1956 р., стор. 584. (The Ukrainian Church at the Time of Ruine)	10.00
35.	Українська Церква за Б. Хмельницького, р. 1955, стор. 180. (The Ukrainian Church at the Time of B. Khmelnytsky)	4.00
36.	Хрестне знамення, вид. року 1955, стор. 152. (The Sign of the Cross)	2.00
37.	Хвалімо Бога українською мовою, стор. 62. (Let Us Praise God in the Ukrainian Language)	2.00
38.	Ювілейна книга на пошану Митр. Іларіона, р. 1958, ст. 318 (The Book in Honor of Metropol. Ilarion's Anniversary)	5.00
39.	Любімо свою Укр. Православну Церкву, р. 1966, стор. 43. (Let Us Love Our Ukrainian Church)	2.00
40.	Як жити на світі, р. 1957, стор. 30. (How to Live in the World)	1.00

КНИЖКИ, ЯКІ ТОВАРИСТВО МАЄ НА СКЛАДІ:

IN OUR STORE THE FOLLOWING BOOKS CAN BE OBTAINED:

1. Митр. Іларіон: Українська літературна мова — Граматичні основи літературної мови. Вид. 1951, стор. 347.
(Metropolitan Ilarion: The Ukrainian Literary Language) \$10.00
 2. С. Левченко: За волю і Державу (повість).
Вид. 1966 р., стор. 491.
(S. Levchenko: For Freedom and Sovereignty) 10.00
 3. Кость Гірняк і Остап Чуйко: Фронт української революції,
стор. 45.
(Kost Hirniak & Ostap Tchujko: — The Ukrainian Selfdefence Legion) 2.00
-

ЮВІЛЕЙНІ МАРКИ ТА РІЗДВЯНІ КАРТКИ

ANNIVERSARY STAMPS AND CHRISTMAS CARDS

Марка з нагоди 20-ліття Інституту Дослідів Волині. На марці ви-
датний вчений філолог і письменник, син Волинської Зем-
лі — А. Кримський.

Марка в пам'ять Митрополита Іларіона, на марці погруддя, ви-
конане мистцем Л. Молодожаніном.

Марки з нагоди 25-ліття Т-ва „Волинь” і 100-ліття Вінницегу. На
одній марці чудотворна ікона Почаївської Богоматері, а
на другій — ювілейний знак Вінницегу і 25-ліття Т-ва „Во-
линь”.

Ціна кожного блюку \$1.00

Ювілейні марки у 30-ліття ІДВ і Т-ва „Волинь”, історичні герби
візничих міст Волині. Ціна блюку 2.00

Різдвяні картки по20

In our Bookstore are available twelve Anniversary Stamps
issued to commemorate various historic events of the Volhynian
Land, as also a series of Christmas cards.

**ВИДАННЯ ІНСТИТУТУ ДОСЛІДІВ ВОЛИНІ
І
ТОВАРИСТВА „ВОЛИНЬ“ У ВІННІПЕЗІ**

**PUBLICATIONS OF THE RESEARCH INSTITUTE OF VOLYN
AND THE SOCIETY OF VOLYN IN WINNIPEG**

1.	Волинь у боротьбі за волю України, стор. 56 (<i>Volyn in the Struggle for the Freedom of Ukraine</i>)	\$ 2.00
2.	I. Левкович: Нарис історії волинської землі, стор. 159. (<i>An Outline of the History of the Volynian Land by I. Levkovych</i>)	5.00
3.	С. Килимник: Укр. рік в народніх звичаях. Вийшло 5 том. (<i>Prof. S. Kylymnyk: Calendar Year in Ukrainian Folklore, Vols. I to V</i>)	60.00
4.	П. Шумовський: Остріг, історична монографія, стор. 130. (<i>P. Shumovsky: Ostrih</i>)	5.00
5.	А. Бужанський: Ріка Прип'ять і її доціливи, стор. 40. (<i>Antin Buzanskyj: The Prypiat River & Its Tributaries</i>)	2.00
6.	В. Левицький і Д. Дорошенко: Слогади про М. Левицького. (<i>V. Levitskyj and D. Doroshenko: In Memory of Modest Levytskyj</i>)	4.00
7.	Л. Биковський: На кавказько-турецькому фронті, стор. 152. (<i>Leo Bykovsky: On the Caucasian-Turkish War Front</i>)	4.00
8.	Літопис Волині — Ілюстровані збірники чч. 1-12. (“ <i>Volhynian Chronicle</i> ” — volumes 1 to 12). Price per v.	8.00
9.	I. Марчак: З мучеництва Холмщини, стор. 58. (<i>I. Marchak: Martyrdom of Kholm Land in the Bilgoray Region</i>)	2.00
10.	П. Фелоненко: Збройна боротьба на Волині. (<i>Col. P. Filonenko: Military Struggle in the Volhynian Land</i>)	2.00
11.	I. Хміль: Гомін Полісся, поезії, стор. 244. (<i>I. Chmil: Echo of Polissia</i>)	4.00
12.	М. Сірий: Оповідання, томи I і II. (<i>J. Siryj: Short Stories, vols I and II</i>)	3.00
13.	Інж. Е. Пастернак: Нарис історії Холмщини й Підляшшя, вид. 1968 р., стор. 466 і мапа. (<i>Eugene Pasternak: The Outline of the History of the Kholm and Podlachia Lands</i>)	15.00
14.	Митр. Іларіон: Св. Почаївська Лавра, стор. 398. (<i>Metropolitan Ilarion: Fortress of Orthodoxy in Volyn — Holy Pochaiv Lavra</i>)	7.00
15.	Митр. Іларіон: Словник Шевченкової мови, стор. 256. (<i>Metropolitan Ilarion: Lexicon of Shevchenko's Poetry</i>)	5.00
16.	Митр. Іларіон: Релігійність Т. Шевченка, стор. 102. (<i>Metropolitan Ilarion: Christian Ideology of Taras Shevchenko</i>)	2.00

17. Митр. Іларіон: Митрополит мученик А. Мацієвич, стор. 256. (Metropolitan Ilarion: Metropolitan Arseniy Matsiyevych — The Martyr)	5.00
18. Митр. Іларіон: Дохристиянські вірування укр. народу, ст. 424 (Metropolitan Ilarion: Pre-Christian Beliefs of the Ukrainian People)	15.00
19. Митр. Іларіон: Слово про Ігорів похід, ст. 250 (нове вид.) (Metropolitan Ilarion: The Song on the Campaign of Ihor)	5.00
20. Митр. Іларіон: Наша літературна мова, стор. 264. (Metropolitan Ilarion: Our Literary Language)	7.00
21. Митр. Іларіон: Рятування України, стор. 94. (Metropolitan Ilarion: — Salvation of Ukraine)	3.00
22. Д-р І. Огієнко (Митр. Іларіон): Українська культура, ст. 272 (Prof. Ivan Ohienko: Ukrainian Culture)	5.00
23. Д-р І. Огієнко: Історія церковно-слов. мови, стор. 324, том I (Константін і Мефодій, їх життя і праця), вид. 1970 р.	8.00
24. Д-р І. Огієнко: Історія церковно-слов. мови, стор. 400, том II (Константін і Мефодій), їх життя і праця, вид. 1970 р.	8.00
25. Митр. Іларіон: Мої проповіді, стор. 186. (Metropolitan Ilarion: My Sermons)	5.00
26. Улас Самчук: На білому коні, спогади, стор. 250. (Ulas Samchuk: On the White Horse)	8.00
27. Митр. Іларіон: Паїсій Величковський, стор. 152. (Metropolitan Ilarion: Staretz Paisii Velychkovskij)	5.00
28. Проф. О. Цинкаловський: Старовинні пам'ятки Волині, ст. 124 (Prof. A. Tsynkalovsky: Monuments of Antiquity in Volhynia)	5.00
29. Улас Самчук: На коні вороному, спогади, стор. 360. (Ulas Samchuk: On the Black Horse)	10.00
30. Повний комплект „Літопису Волині” (Complete set of “Volhynian Chronicles”)	75.00
31. Д-р Іраїда Герус-Тарнавецька: Наталія Полонська. (Iraida Gerus-Tarnaweczyk: Natalia Polonska)	2.00
32. Проф. д-р Іван Огієнко: Постання азбуки й літературної мови в слов'ян. Вид. 1976 р., стор. 300. (Dr. Ivan Ohienko: Genesis of the Slavic Alphabet and Literary Language)	10.00
33. Проф. І. Огієнко: Український стилістичний словник, видання друге 1978 р., стор. 496. (Prof. I. Ohienko: Ukrainian Stylistic Dictionary)	7.00
34. Прот. С. Ярмусь: Памфіл Юркевич та його філософська спадщина. Вид. 1979 р., стор. 76. (Stephan Jarmus: Pamphil D. Yurkevych and his Philosophic Legacy)	5.00

35.	Митр. Іларіон: Етимологічно-семантичний словник української мови т. I, вид. 1979 р., стор. 365. (Metropolitan Ilarion: Etymological and Semantic Dictionary of the Ukrainian Language)	20.00
36.	Митр. Іларіон: Історія Української Літературної мови. Вид. друге, 1980 р., стор. 381. (Metropolitan Ilarion: History of the Ukrainian Literary Language)	15.00
37.	Мгр. А. Горохович: Поетика Лесі Українки і її афоризми, вид. 1980 р., ст. 144. Ціна в твер. опр. 8.50, в м'як. опр. (A. Horochowych: The Poetics of Lesia Ukrainka and her Aphorisms)	6.00
38.	О. Гай-Головко: Українські письменники в Канаді, вид. 1980 р., стор. 192. (O. Hay-Holowko: Ukrainian Writers in Canada)	8.00
39.	Юриняк: Літературні Жанри, вид. 1980 р., стор. 160. (Yuryniak: Literary Genres)	5.00
40.	У. Самчук: Планета Ді-Пі, вид. 1979 р., стор. 355, тв. опр. (Ulas Samchuk: Planet of the D.P.)	12.00
41.	S. Kylymnyk: Kolodka-Kolodij50
42.	М. Подворняк: Вітер з Волині, спогади, ст. 242, в м'якій оправі \$10.00, в твердій	12.00
43.	От. Т. Бульба-Боровець: Армія без держави, ст. 326, ціна в м'якій оправі \$15.00, в твердій	20.00
44.	Павло Маценко: Українські Канти (Ukrainian Canticles)	2.00
45.	Архиєпископ Андрей: Від Єрусалиму починаючи (Archbishop Andrew: Beginning from Jerusalem)	5.00
46.	Митр. Іларіон: Дохристиянські вірування українського народу... (Metr. Ilarion: Pre-Christian Beliefs of the Ukrainian People)	15.00
47.	Iraida I. Gerus-Tarnawaska: — East Slavic Cyrillica in Canadian Repositories (Слов'янські стародруки в Канаді — в англ. мові)	20.00
48.	Митр. Іларіон: Князь Володимир прийняв Православіє (Prince Volodymyr Accepted Orthodoxy)	
49.	Літопис Волині (Litopys Volyni) ч. 13-14, 1979-1982	

Редакційна Колегія ІДВ й Т-ва „Волинь”:

д-р Ю. Мулик-Луцик, д-р С. Радгук,
інж. І. Онукрійгук, ред. М. Подворняк,
д-р Іраїда Тарнавецька, о. д-р С. Ярмусь,
інж. Ф. Онукрійгук.

ТОВАРИСТВО „ВОЛИНЬ”
SOCIETY OF VOLYN
Postal Station B., Box 3651
Winnipeg, Manitoba R2W 3R0, Canada

ІНСТИТУТ ДОСЛІДІВ ВОЛИНІ
RESEARCH INSTITUTE OF VOLYN
Box 606, Winnipeg, Manitoba R3C 2K3, Canada

